

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΑΝΝΙΝΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΙΔ' 14

Φυλλάδιον 1. Σεπτέμβριος.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ ΑΡΙΘΜΟΣ 3.

1891 - 92

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας.

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός» πρὸς ἀλλαις κοινωφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως ἤρξατο ἀπὸ ἐνὸς ἡδὴ ἔτους ἐκδίδων καὶ ἀξιολόγου μνησίου περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παρνασσός**. Ἐκ τῶν ἄλλοι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελὲς ἔργον, συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κ. κ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἀν προαιρῶνται συνδρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῆ ἡ ἐκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 8 Ὀκτωβρίου 1877.

Ὁ Ὑπουργός
Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας.

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου, τῆ 8 Ὀκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός» ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, περιοδικὸν σύγγραμμα *γερόνυμον* τοῦ *Συλλόγου*. Ἐν τούτῳ καταχωρίζονται λόγον ἀξιαὶ διατριβαί, καὶ ποικίλων γρῶσεων πάροχοι σημειώσεις, ἔργα λογιῶν. Ἐπιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῆ κατὰ τὸ δυνατόν αὐτό, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἰκαρῶς εἰς τοῦτο ἢ ἐν αὐτῷ καταχωρίσιν διατριβῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λευγῶν ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἔθιμων σωζομένων αὐτοσσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνθηγαῖς τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωτικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὄρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωματῶν. Ἡ διὰ περιοδικῶν διακοίνωσις τοιούτων ἀρτικειμένων παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογιῶσι εἰς περαιτέρω ἐρευνᾶς καὶ ἐξεχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ, εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ ὁσμῆραι ἐπισυμβαλόντουσα μετατροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἰκαρότητα αὐτῶν καταστήσωσι θέλουσι στέλλει τὰ ἐκάστοτε εἰς γρῶσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὅπωςδὴποτε τοιαῦτα εἰρήματα κατ' ἐνθεῖαν πρὸς τὴν ἐπιστάσιαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὕτω συσταιομένου περιοδικοῦ ὁ **Παρνασσός**.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 23 Ἰουνίου 1880.

Ὁ Ὑπουργός
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ω Δ Η

ΕΠΙ ΤΗ. ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ

ΤΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ

Ἐκ νέου εἰς τὸν Παρνασσὸν
ἀνέτειλε τὸ φῶς τὸ πάλαι.
Διὰ συμφύτων τῶν δασῶν
ὁ χορὸς βαίνει τῶν Μουσῶν
καὶ αἱ θεότητες αἱ ἄλλαι.

Πάλιν ἀκούονται αὐλοὶ
συμψάλλοντες μετ' ἀηδόνων.
Τὸ πνεῦμα ἀκτινοβολεῖ,
κ' ἡ ἐπιστήμη ὀμιλεῖ
μετὰ σιγῆν πολλῶν αἰῶνων.

Ὅπότε ἐπῆλθε καταγίς
ἀγρία, δουλικῷ χειμῶνος,
νεκρὸν πᾶν σπέρμα κατὰ γῆς,
πᾶς καρπὸς ἔπεσε πνιγείς
ὑπὸ ψυχρὰν στρωμνὴν χιόνος.

Ὡς δ' ἐμειδίασε γλυκὴ
τὸ ἔαρ τῶν χρυσῶν ἐλπίδων,
τὸ πᾶν ἀνέθαλεν ἐκεῖ,
καὶ τ' ὄρος πάλιν κατοικεῖ
ἡ ἔννεαδς τῶν Πιερίδων.

Ὅπόσοι λάτραι τῶν Μουσῶν
ἢ ἔνθεοι αὐτῶν προφῆται,
καὶ παρ' αὐτὸν τὸν Ἰλισσὸν
ἔχετ' ἔδῳ τὸν Παρνασσόν.
Προσέλθετε καὶ ἀναβῆτε.

A. P. Παγκαθής.

*Εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ παρόντος περιοδικοῦ συνεπιτηρεῖ καὶ εἰδικὴ
ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Σίμου Μπα-
λάρου καὶ τῶν μελῶν κκ. Σπυρ. Π. Λάμπρου, Παραγιώτου Φέρμπου,
Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου καὶ Ἰγνατίου Μοσχάκη.*

ΑΓΙΟΣ ΣΩΣΤΗΣ

Τὴν ταχεῖαν πρόοδον τῆς Ἑλλάδος, ἐννοοῦμεν τὴν ὑλικὴν, ἀδύνατον εἶναι ν' ἀρνηθῶσιν ὅσοι τοῦλάχιστον ἔτυχε πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων Ὀλυμπιάδων νὰ ταξειδεύσωσιν εἰς Μεσολόγγι. Οὔτε ν' ἀποβῆ τις εἰς τὴν ἠρωϊκὴν πόλιν ἢ τό τι εὐκολον, οὔτε τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ ἢ ἡμέρα ἠδύνατο νὰ ὀρισθῆ ἀσφαλῶς κατὰ τὸ δρομολόγιον τῆς τότε μοναδικῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἐταιρίας. Μεταξὺ τῶν ὄντι τῶν πλοίων αὐτῆς καὶ τῆς ξηρᾶς ἐμεσολάβει δῖωρος θαλάσσιος δρόμος, ἐπὶ λέμβου, προχωροῦσης δι' ὠθήσεως καλάμου, καθ' ὃν περίπου τρόπον τὰ μονόξυλα τῶν ἀγρίων εἰς τὰ ἀβαθῆ ρεύματα τοῦ νέου κόσμου. Καὶ ὁ μὲν ἔξωθεν ἐρχόμενος ἦτο τοῦλάχιστον βέβαιος ὅτι κατὰ τὸ τέρμα τῆς λεμβοδρομίας θὰ εὑρίσκε ξηρὰν νὰ πατήσῃ, πολὺ ὅμως μικρότερα ἦτο ἢ τοῦ ἀναχωροῦντος βεβαιότης ἂν ἐξερχόμενος τοῦ ἀκατίου ἤθελεν ἐπιβῆ ἐπὶ ἀτμοπλοίου ἢ ἀποβιβάσθῃ εἰς ἐρημόνησόν τινα, ἐπώνυμον τοῦ Ἁγ. Σώστου, ἀναμένων ἐπὶ ἄδηλον διάστημα χρόνου τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὸν ὀρίζοντα τοῦ «Ὁθωνος», τῆς «Υδρας» ἢ τῆς «Βασιλίσσης». Τοιοῦτό τι, δυστυχῶς, ἐπεφύλαττεν εἰς ἐμέ καὶ τοὺς συμπλωτῆράς μου ἢ κακῆ Μοῖρα. Ἀναχωρήσαντες ἐκ Μεσολογγίου τὴν τετάρτην μετὰ τὸ μεσονύκτιον φθινοπωρινῆς νυκτὸς βροχερᾶς καὶ παγετώδους, ἐπεσκοπήσαμεν μετὰ τριῶρον πλοῦν ἔρημον τὸ πέλαγος περὶ τὸν Ἁγ. Σώστην, οὐδ' εἶχεν ὁ μονάκριβος τοῦ νησιδίου κάτοικος, ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ συγχρόνως καὶ καφεπώλης, εἶδῃσιν τῆς «Βασιλίσσης» κάμμιαν. Ὅπως δὲ τὸ ἀτμόπλοιο, οὕτω καὶ ὁ ἥλιος ἐξηκολούθει νὰ μένη ἀφανῆς, ἀναπαυόμενος ὑπὸ παχὺ ἐφάπλωμα μαύρων συννέφων, καίτοι ἀπὸ πολλοῦ εἶχε σημάνει ἢ ταχθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων ὥρα τῆς ἐκτελέσεως τῶν φωτιστικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Πρώτην τότε φοράν ἀφοῦ ἐπάτησα εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέβαινε νὰ ποθήσω τὰς ἀκτῖνας ἐκεῖνας, τῶν ὁποίων τσακάκις εἶχον καταρασθῆ τὴν ἀνηλεῆ μονοτονίαν. Ἡμέραν ὡς ἐκείνην μαύρην καὶ σκοτεινὴν μίαν μόνον ἠδυνάμην ν' ἀνεύρω ἐν τῇ μνήμῃ μου, ἣν διήλθον ἐν Ἀμβέρσῃ τῶν Κάτω Χωρῶν, περιάγων κηρίον ὑπὸ τὰς κοσμοῦσας τοὺς τοίχους τοῦ κοιτῶνός μου εἰκόνας τοῦ Τενιέρου καὶ Βὰν Ὁστάδ. Ἄλλ' εἰς τὸν Ἁγ. Σώστην οὔτε εἰκόνας ὑπῆρχον οὔτε, πιθανῶς, κηρία Αἰῶροι διεδέχοντο ἀλλήλας ἀνιαι καὶ ἀτελεύτητοι, τὴν δὲ στενοχωρίαν ἡμῶν ἠῤῥεξε πρὸ πάντων τὸ ἄδηλον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὄσων ἀπέμενον ἀκόμη νὰ διανύσωμεν ῥιγοῦντες ἐπὶ τοῦ ξηροβράχου. Ἡ θέσις ἡμῶν ἦτο ὡς δυστυχοῦς καταδικασθέν-

τος ὑπὸ σκληροῦ δικαστηρίου εἰς τὴν ποινὴν ἀορίστου ἀριθμοῦ ἐτῶν προσκαίρων δεσμῶν!

Εἰς τοιαύτην εὐρισκόμην περὶ τὸ ἐσπέρας ψυχῆς διάθεσιν ἢ μᾶλλον ἀδιαθεσίαν, ὅτε προσῆλθεν ὁ Ῥοβινσὼν τῆς νήσου, ὁ πράκτωρ καφεπώλης, λέγων μοι μετὰ θαυμαστῆς ἀταραξίας: «Τὸ ἀτμόπλοιο δὲ θὰ ἔλθῃ ὡς αὔριον τὸ πρῶτ. Ποῦ εἶναι τὰ ρούχα σου νὰ σοῦ στρώσω.» Τότε κατὰ πρῶτον ἐδιδάχθην ὅτι εἰς τὴν πτωχὴν μας γλῶσσαν εἶναι δισήμαντος ἢ λέξις ρούχα¹, δηλοῦσα καὶ στρώμα, ἐφόδιον οὐχ ἤττον τῶν ἐνδυμάτων ἀπαραίτητον εἰς τὸν περιηγούμενον τὴν Ἑλλάδα. Πλὴν τοῦ δωρεάν γλωσσικοῦ μαθήματος ἀνέλαθεν ὁ καλὸς ἄνθρωπος νὰ μοι προμηθεύσῃ δεῖπνον καὶ κοίτην ἀντὶ ταλήρου. Τὸ πρῶτον συνίστατο ὡς τὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐκ ξηροῦ ἄρτου, ὃν μ' ἔκαμε νὰ εὔρω ἠδύτατον ἢ πείνα, καὶ τηγανητοῦ ὄψαριου, τὸ ὁποῖον καθίστα τελείως ἀκατάποτον δυσωδία ἐλλυχνίου ἀξία νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν ἀποπνεύσαν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους. Ἡ ὁσμὴ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐλαίου καὶ ἡ ἀηδία τῶν ἰσοκάλων, παρίσων καὶ ὁμοιοτελεύτων τῆς πρὸς *Δημόκριτον Παραιέσεως* εἶναι αἱ ἀνιαιρώταται ἀναμνήσεις τῶν σχολικῶν μου χρόνων. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τοῦ συμποσίου ἦτο τὸ ἀναμένον ὑμᾶς ὑπνωτήριον ἄξιον περιγραφῆς. Τὸ λεγόμενον πρακτορεῖον συνίστατο ὁλόκληρον ἐξ ἐνὸς μόνου ἰσογείου καὶ οὐχὶ μεγάλου θαλάμου, ὅπου ἔμελλον νὰ συγκοιμηθῶσιν ἀδελφικῶς οἱ ἐπιβάται τῆς «Βασιλίσσης» ἑνδεκα τὸν ἀριθμόν, ἦτοι δύο ἐν φουστανέλλῃ ἀκαδημαϊκοὶ πολῖται, εἰς καλόγηρος, δέσμιος ὑπόδικος ἀγόμενος εἰς Πάτρας ὑπὸ δύο χωροφυλάκων, τρεῖς χωρικοὶ, ὁ γράφων καὶ γέρων τις ξένος περιηγητῆς. Εἰς τούτους προσετέθησαν μετ' ὀλίγον δύο κλωθοὶ πλήρεις ὀρνίθων πρὸς προφύλαξιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐπελθούσης βαγδαίας βροχῆς. Πάντα ταῦτα τὰ τε πτερωτὰ καὶ ἄπτερα δίποδα, ὡς ὠνόμαζεν ὁ Πλάτων τοὺς ἀνθρώπους, ἐπρόκειτο νὰ διέλθωσιν ἀτελεύτητον νύκτα φθινοπώρου ἐντὸς χώρου μὴ παρέχοντος οὐδὲ τὸ ἡμισυ τοῦ ἀπαραίτητου πρὸς κανονικὴν λειτουργίαν τῶν πνευμόνων ἀέρος. Πρὸς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τοῦ ποιοῦ τῆς ἀτμοσφαιρας τοῦ κοιτῶνος πρέπει νὰ προστεθῆ εἰς τὴν ἀδιάλειπτον ἀραίωσιν τοῦ ὀξυγόνου ἢ προῖουσα συμπύκνωσις ἀναθυμιάσεων ὀρνιθῶνος, φαγωσίμων, καλογηρικῆς γούνας, τσαρουχιῶν, λυχνίας τρεφομένης διὰ τοῦ αὐτοῦ πιθανῶς ἐλαίου, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσε πρὸς τηγάνισμα τοῦ δείπνου καὶ, πρὸ πάντων, τῆς ἀπλωθείσης πρὸς ὑπνον ποικιλῆς συλλογῆς ρούχων. Ὅσον καὶ ἂν ἤμην κατάκοπος, ἡ ἰδέα ἐξαπλώσεως ἐπὶ τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ ἐτοιμασθέντων μοὶ ἐπροξένει ἀνατριχία-

¹ Τὴν τρίτην κάπως δυσέφραστον τῆς λέξεως σημασίαν ἔτυχε νὰ μάθω βραδύτερον ἐν Ἀθήναις.

σιν. Τοιαύτης κλίνης θὰ ἐπροτίμων τὸ ἀκανθόπλεκτον στρώμα ἐρημίτου τῆς Σικήτης. Τὴν αὐτήν, ὡς φαίνεται, αἰσθανόμενος πρὸς τὰ ρούχα ἀντιπάθειαν καὶ ὁ ξένος συνοδοιπόρος μου ἐπροτίμησε νὰ διανυκτερεύσῃ κάκεινος ἀντικρὺ μου ἐπὶ καθίσματος, ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερον τοῦ παραθύρου. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐλαυνόμενοι αἰσθήματος παρετηρήσαμεν ἀμφότεροι τὰ ὠρολόγια μας. Ἄν καὶ εἶχε νυκτώσει ἀπὸ ἀμνημονεύτου χρόνου καὶ πάντες ἐκοιμῶντο περὶ ἡμᾶς, ἡ ὥρα ἦτο μόλις ὀγδόη. Ἄλλαι λοιπὸν ἐννέα ἐχώριζον ἡμᾶς ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ἡλίου τῆς ἐπιούσης, καὶ οὔτε ὕπνου ὑπῆρχεν ἐλπίς οὔτε ἦτο ἡ ἀνάγνωσις δυνατὴ ἐκ τῆς ἀνεπαρκειᾶς τοῦ φωτισμοῦ. Ὡς μόνος δυνατὸς τρόπος καταναλώσεως τῆς ὥρας ἀπέμενε νὰ θαυμάζωμεν ἀλλήλων τὴν ὄψιν τοῦ δὲ ἀντικρὺ μου καθημένου αἰ ῥυτίδες καὶ ἡ παρδαλὴ ἀσπροκίτρινος γενειὰς δὲν ἦσαν βεβαίως ἄξια δεκαῶρου θαυμασμοῦ, οὐδὲ κἂν διεκρίνοντο ἐπὶ ἄκρα κομψότητι τὰ δίπλατα αὐτοῦ μέχρι γόνατος ὑποδήματα ἢ τὸ ἐκ μαύρης προβεῖας κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. Καὶ οὕτω ὅμως εὐκόλον ἦτο νὰ διακρίνη τις ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς αὐτοῦ καὶ τῆς λευκότητος τῶν χειρῶν καὶ τοῦ ὑποκαμίσου ὅτι δὲν ἀνήκεν ὁ ἀνὴρ εἰς τὰς τάξεις τῆς πλειονοψηφίας. Ὡς πρόσθετος τούτου ἀπόδειξις ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὅτι, ἀντὶ τοῦ τετριμμένου ὁδηγοῦ τοῦ Βαίδεκερ, εἶχεν ἐπὶ τῶν γονάτων του τὸ τελευταῖον πόνημα τοῦ Μάξ Στίρνερ: «Τὸ ἐγὼ ὡς ἀπόλυτον καὶ ὁ κόσμος ὡς ιδιότης αὐτοῦ». Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου καθίστα εὐκόλον τὴν εὐρέσιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἀναγνώστου ὅστις, ἀφοῦ δὲν ἦτο γερμανός, ὡς ἀπεδείκνυεν ἢ ἀνεπίληπτος προφορά τῶν δύο ἢ τριῶν λέξεων, τὰς ὁποίας ἔτυχε νὰ ἐστομίσῃ γαλλιστί, ἦτο ῥῶσος βεβαίως καὶ πιθανώτατα μηδενιστῆς. Τὰ βιβλία τῶ ὄντι τῶν νεοεγγελεϊανῶν φιλοσόφων κατήντησαν ἀπὸ ἱκανοῦ ἤδη χρόνου προῖον ἐξαγόμενον ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Πετροῦπολιν, καθ' ὃν περίπου τρόπον ὁ οἶνος τοῦ Πόρτου εἰς τὸ Λονδῖνον. Τὴν δὲ ὑποψίαν μηδενισμοῦ ἐδικαίωεν ἡ προτίμησις τοῦ φοβεροῦ ἔργου τοῦ Στίρνερ, τοῦ ἀναλαβόντος ν' ἀποδείξῃ ἐπιστημονικῶς φάντασμα πᾶσαν θρησκείαν, φενάκην τὴν ἠθικὴν, ὄνειρον τὴν δικαιοσύνην, ἠλιθιότητα τὴν πίστιν εἰς τὴν πρόσδον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ παντοκράτορα τοῦ κόσμου δυνάστην τὸ «Ἀπόλυτον ἐγὼ,» ἦτοι τὸν ἄκρατον καὶ ἀπεριόριστον ἐγωϊσμόν. Ἡ περιέργεια, μεθ' ἧς παρετήρουν αὐτὸν καὶ τὸ βιβλίον του, δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ ξένου, ὅστις θέσας τὸν δάκτυλον ἐπὶ τόμου τοῦ Λεοπάρδη, τὸν ὁποῖον ἔτυχε νὰ κρατῶ, μοι εἶπε μειδιῶν: «Le vôtre ne vaut guère mieux», ἦτοι «τὸ ἰδικόν σου δὲν εἶναι πολὺ καλλίτερον». Ἡ ἐξομοίωσις τοῦ Λεοπάρδη πρὸς τὸν οὐ μόνον ἀπαισιόδοξον, ἀλλὰ καὶ ἀπαίσιον Στίρνερ ἦτο βεβαίως δεκτικὴ συζητήσεως, ἡ δὲ ὄρεξις ἡμῶν

πρὸς τοιαύτην μεγάλη, ἀφ' ἐτέρου ὅμως ἀπέβαιναν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἐπιτακτικωτέρα ἢ ἀνάγκη εἰσπνοῆς κἄπως ἀμιγεστέρου ἀέρος. Ἄλλ' ἡ βροχὴ ἐξηκολούθει νὰ καταπίπτῃ ποταμηδόν, ὥστε εὐρισκόμεθα πρὸ τοῦ φοβεροῦ διλήμματος τῆς ἀσφυξίας ἢ τοῦ πνιγμοῦ. Ἐπὶ πέντε ὄλας ὥρας διήρκεσεν ἡ ἀγωνία ἐκείνη, μέχρις οὐ ἐφάνη ἡμῖν ὅτι διεκρίναμεν διὰ τοῦ παραθύρου ἀσθενές τι καὶ παροδικὸν σελάγισμα, ἀκτίνα ἴσως σελήνης διακόψασαν τὸ βαθὺ σκότος. Ἡ μετ' ὀλίγον ἐπανάληψις τοῦ φαινομένου καὶ ὁ μετριώτερος τοῦ ὕδατος κροταλισμὸς παρείχον ἤδη ἐλπίδα τινὰ δυνατῆς ἐξόδου. Κατορθώσαντες νὰ ὑπερπηδήσωμεν τοὺς κοιμωμένους ἡμῶν συντρόφους, ἐξήλθομεν ἀδιστακτικῶς.

Οὐδέποτε πιστεύω ἔτυχεν ἄνθρωπος νὰ ῥοφήσῃ ἀέρα μεθ' ὅσης ἡμεῖς ἀπληστίας, πλὴν ἴσως τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ, ὅτε ἐξῆλθε τῆς κοιλίας τοῦ κήτους. Ἡ σελήνη εἶχε κρυβῆ καὶ πάλιν καὶ ἡ βροχὴ ἐξηκολούθει κατ' ἀραιὰς σταγόνας, ἀλλ' εὐτυχῶς ὑπῆρχεν ἐκεῖ που πλησίον μικρὸν τι κώλωμα ὑπὸ ἐξέχοντα βράχον, ὅπου κατεφύγομεν συμμαζευθέντες ἐπὶ βελέντζας, ἣν ἐπρονόησε νὰ παραλάβῃ ἐξερχόμενος ὁ σύντροφός μου. Τὸ πρὸ ἡμῶν θέαμα ἦτο ἀληθῶς ἐξαισιον, ἂν καὶ δὲν ἐβλέπομεν σχεδὸν τίποτε, οὔτε οὐρανὸν οὔτε θάλασσαν οὐδὲ ξηρὰν. Πάντα ταῦτα συνεχέοντο εἰς ἄμορφον χάος, ἀλλάσσαν χροιάν ἀκαταπαύστως κατὰ τὴν πυκνότητα τῆς νεφέλης, ἣτις ἐσκίαζε τὸν δίσκον τῆς πανσελήνου. Οἱ λεγόμενοι τεχνοκρίται πολλὰς ἐμελάνωσαν σελίδας πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ γυμνὸν παντὸς σχήματος χρῶμα δὲν δύναται νὰ μεταδώσῃ τὴν ιδέαν τοῦ κάλλους, ἀλλ' εἰς ἐμὲ οὐδὲν οὐδέποτε ἄλλο θέαμα ἐπροξένησεν ὅσην ἐντύπωσιν ἢ ἀδιάλειπτος καὶ ἀκαριαία μετὰβασις τοῦ ἀνειδέου ἐκείνου ὄγκου ἀπὸ τοῦ χρώματος τῆς πίσεως εἰς τὸ τῆς τέφρας, τοῦ μολύβδου, τοῦ ἴου, τῆς ὄχρας ἢ τοῦ χαλκοῦ. Εἰς τὸ θάμβος τοῦ ὀφθαλμοῦ πρέπει νὰ προστεθῇ τὸ ἀναδιδόμενον ἐκ τῆς θαλάσσης ἄρωμα ἰωδίου ὄντως μεθυστικόν. Τούτου ὅμως ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ με κρημνίσῃ ἀποτόμως ἀπὸ τῆς ὑπερνεφέλου ποιήσεως εἰς τὸ βάραθρον τῆς πεζότητος, ἐνθυμίζον με τὰ γαϊδουροπόδαρα τοῦ Φαλήρου καὶ ὅτι ἦμην σχεδὸν νηστὶς ἀπὸ τῆς προτεραίας. Ὁ ῥῶσος εἶχεν εὐτυχῶς εἰς τὴν ὁδοπορικὴν του πῆραν δίπυρά τινὰ τῆς Ὀδησοῦ, τὰ ὁποῖα ἐμοιράσαμεν ἀδελφικῶς ὡς καὶ τὸ περιεχόμενον φιαλίδιου κονιά. Εὐχαριστῶν διὰ τὸ φιλοφρόνημα θεώρησα ἐπίκαιρον νὰ ψελλίσω δικαιολογίαν τινὰ ὑπὲρ τῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος μου, τῆς ἐκθετούσης τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὴν ξένους εἰς δεῖπνα ξηροῦ ἄρτου καὶ χειμερινᾶς ἐν ὑπαίθρῳ διανυκτερεύσεις, ἀλλ' ἄδικον θὰ ἦτο νὰ λησμονηθῇ ὅτι πρὸ ἡμῶν μόνον αἰῶνος, ἀπαλλαγεῖσα βαρβάρου ζυγοῦ, μόλις εἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν τοιαύτην παράταξιν τῶν

στερεοτύπων νεοελληνικῶν ἀπολογημάτων διέκοψεν ἐκεῖνος ἀποτόμως διὰ τοῦ ἐξῆς ἀπιστεύτου ἀποφθέγματος: «Μυριάκις προτιμότερον εἶναι νὰ μείνη ἢ Ἑλλάς ἀπολίτιστος εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας ἢ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἀσυγκρίτως ἀνώτερα τῶν πλεονεκτημάτων βάσανα τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ. Θέλεις ἀπόδειξιν ὅτι ἔχω δίκαιον; Ἐνῶ σὺ κ' ἐγὼ πεινώμεν, κρυβόμεν, ἀγρυπνοῦμεν, βήχομεν καὶ παταρνίζομεθα ἐπὶ ὑγροῦ βράχου, οἱ ἄξεστοι συμπατριῶταί σου, τοὺς ὁποίους ἔχεις ἴσως τὴν βλακείαν νὰ οἰκτείρης, κατάρθωσαν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους νὰ δειπνήσωσι μετ' ὀρέξεως καὶ νὰ κοιμηθῶσι μακαρίως. Πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ αὐξήσις τῆς ἀνθρωπίνης κακοπαθείας εἶναι τὰ ἀκριβέστατα τῶν συνωνύμων».

Τὸν ἔπειτα πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ ἀνωτέρω ἀφορισμοῦ μεταξὺ ἡμῶν διάλογον προτιμῶ νὰ συνοψίσω εἰς μονόλογον τοῦ σλάβου φιλοσόφου, πιστεύων ὅτι παρέχω ἐκδούλευσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην, μὴ ἀναμιγνύων τὰς ἰδικὰς μου κοινοτοπίας εἰς τὴν ἱκανῶς πρωτότυπον αὐτοῦ περὶ πολιτισμοῦ θεωρίαν.

«Δὲν εἶμαι, εἶπεν, ὡς ἐπίστευσες, μηδενιστής, ἀλλὰ φιλήσυχος καὶ ἀκίνδυνος καθηγητής τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς συλλογὴν τῶν δυσευρέτων ἀλλαγῶν Καραῶν τοῦ Ἀδωνίδος. Ἐκ τῆς τριακονταετοῦς ἡδὴ τῆς φύσεως μελέτης ἐπέισθην ἀδιστακτικῶς, ὅτι τὸ ποσὸν κακοπαθείας, τὸ ὁποῖον ἐπιφυλάσσει ἡ Μοῖρα εἰς πάντα τὰ πλάσματα, εἶναι πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀκριβῶς ἀνάλογον τοῦ ὄγκου καὶ τῆς τελειότητος τοῦ νευρικοῦ αὐτῶν συστήματος. Οὐδ' ὑπάρχει λόγος τις ἐξαιρέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ γενικοῦ κανόνος. Πᾶν λοιπὸν τὸ δυνάμενον ὅπως ἴπποτε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν νεύρων καὶ ἰδίως τοῦ ἐγκεφάλου θεωρῶ ὡς ζημίαν, τῆς ὁποίας κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπαρκῆς ἀντιστάθμησις αἱ ἀπολαύσεις αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Οὐδ' εἶναι αὐταὶ διὰ τὸν ἀκριβῶς ἐξετάζοντα τὰ πράγματα ὑπὸ οὐδεμίαν ἔποψιν μεγάλαι. Ἄν σήμερον, χάρις εἰς τὰς τελειότερας γεωργικὰς μεθόδους καὶ τὴν ταχύτεραν συγκοινωνίαν πρὸς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς σπανιώτερον δεκατρίζει τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ἢ πρὶν ἀνὰ δεκαετίαν κατὰ μέσον ὄρον ἐπισκίηπτουσα τελεία ἔλλειψις ἄρτου, ὁ ἀριθμὸς ἀφ' ἐτέρου τῶν ἀνεπαρκῶς τρεφομένων καὶ διηνεκῶς πεινῶντων ἠῤῥησεν ἐπαισθητῶς, οὐδὲ δύναται νὰ παύσῃ συναυξάνων μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ, ἀφοῦ ὁ μὲν ἐκ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀγρονομίας πολυπλασιασμός τῶν προϊόντων ἔχει βεβαίως ὄρια τινα ἀνυπέρθλητα, ἢ δὲ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ οὐδὲν ἄλλο ὄριον πλὴν τῆς πείνης. Ἡ Ἀγγλία εἶναι βεβαίως ὑπὸ γεωργικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἔποψιν ἢ πρώτη τῆς γῆς

χώρα, ἀλλὰ καὶ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ εἶναι ἀνώτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν πεινῶντων ἢ τῶν τρεφομένων ἀποκλειστικῶς διὰ γεωμῆλων καὶ οἴνοπνεύματος. Τὸ τελευταῖον μάλιστα τοῦτο τείνει ν' ἀντικαταστήσῃ ἢ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ διὰ τοῦ εὐθνοτέρου θείκου αἰθέρος. Οὐδὲ πιστεύω ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπαρκῆς ἀντιζύγιον τῆς τοιαύτης διαίτης τοῦ λαοῦ ὅτι πολὺ ἀνώτερος τοῦ ἀλλαγῶ εἶναι ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν καταναλωτῶν ἀνανάδων, χελωνῶν, Πόρτου καὶ σπαραγγίων. Ἄν σπανίζουσι ταῦτα εἰς τὴν ἀπολίτιστον Ἀνατολήν, ἔτι σπανιώτεροι εἶναι εὐτυχῶς, οἱ στερούμενοι ἐπαρκῶς πρὸς χορτασμόν τεμαχίου λευκοῦ ἢ μέλανος ἄρτου. Οὐδὲ κατεδικάσθησαν ἀκόμη οἱ Ἀνατολίται νὰ καταπίνωσι βούτυρον ἐκ μαργαρίνης, γάλα ἐξ ὀρυζοκόνεως, οἶνον ἐξ ἐρυθροξύλου, καφὲν ἐκ ξηρῶν σύκων, τυρὸν ἐξ ἀμύλου, σοκολάταν ἐκ βαζελίνης καὶ ὅσα ἄλλα ἐφεύρεν εὐθηνὰ δηλητήρια ἢ παράλληλος πρόοδος τῆς χημείας καὶ τῆς ἀσυνειδησίας¹.

Τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἠῤῥησεν ἐν συνόλῳ εἰς τὰς πολιτισμένας χώρας ὁ μέσος ὄρος τῆς εὐζωίας τοῦ λαοῦ, διαψεύδει ἢ καθ' ἐκάστην ἀπειλητικώτερα κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἐξέγερσις τῶν ἀκτημόνων. Καὶ ἀληθεῖον δὲ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι αἰτία τῆς δυσαρεσκείας εἶναι ἢ αὐξήσις οὐχὶ τῶν στερήσεων, ἀλλὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐργατικῆς τάξεως, δύσκολον πάλιν εἶναι νὰ μὴ ἀποδοθῇ τὸ κακὸν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, τὰ ἐσπερινὰ ἀναγνώσματα, τὰς πενταλέπτους ἐφημερίδας, τὰς λαϊκὰς βιβλιοθήκας καὶ ὅσα ἄλλα αὐξάνοντα τὸν ἐν τῷ κόσμῳ ὄγκον ἐγκεφάλου συναυξάνουσι μετ' αὐτοῦ κατ' ἀκριβῆ ἀναλογίαν τὴν ἀνθρωπίνην εὐπάθειαν, ἤτοι τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν. Πῶς δὲ νὰ πιστεύσω εἰς χρησιμὸν τινα πρόοδον τῆς Ιατρικῆς ἢ τῆς λεγομένης δημοσίας ὑγιεινῆς, ἀφοῦ ἀποδεδειγμένον εἶναι ὅτι οὐδόπως μὲν ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ραχιτικῶν, τῶν κακοχύμων καὶ τῶν χοιραδικῶν, ἐνῶ ὁ τῶν ἀναιμικῶν αὐξάνει ἀπαύστως καὶ καταπληκτικῶς; Οἱ πάπποι ἡμῶν δὲν εἶχον ἀκόμη δυναμόμετρα, ἐξ ὧν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας τὸν βαθμὸν τῆς καταπτώσεως τῶν ἡμετέρων μυῶνων, ἀλλ' ἐν ἐλλείψει δυναμομέτρων ἔχομεν προχείρους ἐν τοῖς μουσείοις πλουσίας συλλογὰς λογγῶν, πελέκεων, ξιφῶν καὶ ροπάλων, τὰ ὅποια οὐδεὶς σημερινὸς βραχίων δύναται νὰ ὑψώσῃ. Ἄλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τόσον ἀπέχοντα χρόνους, ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προΐοντος ἡμῶν ἐκφυλισμοῦ ὅτι ὑπερδιπλάσιον ἦτο ἐπὶ τοῦ πρώτου Ναπολέ-

¹ Χάρις εἰς τὸν προοδεύσαντα πολιτισμὸν τὰ ἀνωτέρω κατασκευάσματα παλοῦσιν ἤδη ἐντὸς κομφῶν θηκῶν καὶ ἀγγείων τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου πολυτελεῖ παντοπωλεῖα.

οντος τὸ βάρος τοῦ στρατιωτικοῦ ὄπλου, ἐνῶ σήμερον εὐρίσκουσι βαρῦ τὸ τοῦ Μαρτίνη καὶ τοῦ Σασεπὼ τὰ ἀνθρωπάκια, τὰ ὅποια συναγελάζει ἡ γενικὴ στρατολογία, γέννημα καὶ αὐτὴ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ τί, τέλος πάντων, δύνανται νὰ ὑποθεθῶσιν αὐξήσαντες τὸ ποσὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας οἱ περιλάλητοι σιδηρόδρομοι, τηλεγραφοὶ καὶ ἠλεκτρικοὶ φανοί, ἀφοῦ οὔτε εἰς τόπους εὐτυχιστέρους δύνανται νὰ μᾶς μεταφέρωσιν, οὔτε εἰδήσεις νὰ μᾶς μεταδώσωσι μᾶλλον παρηγόρους ἢ νὰ φωτίσωσιν ὅψεις εὐθυμοτέρας; Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ πολυῦμητα ὑλικά δῶρα τοῦ πολιτισμοῦ, πολὺ δὲ μᾶλλον ἄδωρα τὰ ἠθικά. Οὐδ' αὐτὸς ὁ φανατικώτατος τῆς προόδου πανηγυριστὴς θὰ ἐτόλμα τῶ ὄντι νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἠλαττώθη τὸ ποσὸν τῆς λυμαιομένης τὸν κόσμον κακίας, ἀλλὰ μόνον ὅτι τὸ ποιὸν αὐτῆς μετεβλήθη. Ἐλάχιστον ὅμως εἶναι τὸ κέρδος ἂν ἐξήλειψεν ὁ τελειότερος ὀργανισμὸς τῆς χωροφυλακῆς ἐκ τῶν ὁρέων τὴν ληστείαν, ἀναγκάσας τοὺς πρῶην ἐξ αὐτῆς ἀποζῶντας νὰ προτιμήσωσι τὸ ἀναπαυτικώτερον ἐπάγγελμα κιθῶλοποιοῦ, δηλητηριαστοῦ, πλαστογράφου, προαγωγῶ ἢ ἰδρυτοῦ ἀνωνύμου εταιρίας. Ἡ ζῆμια ζωῆς καὶ χρημάτων, ἣν ἐπροξένει ὁ ἐπὶ τέλους ἀποθνήσκων ἐπὶ τῆς λαϊμοτόμου ληστῆς, εἶναι ἀνάξια παντὸς λόγου παραβαλλομένη πρὸς τὴν καταδίκην εἰς τὴν πείναν ἢ τὴν αὐτοκτονίαν, ἣν ἐπιβάλλει σήμερον ὁ οὐδέποτε σχεδὸν τιμωρούμενος τραπεζίτης εἰς ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ἀριθμὸν θυμάτων. Εἰλικρινῶς δὲ σοὶ λέγω ὅτι προτιμῶ νὰ σκιάζωμαι τοὺς ληστὰς ἐπὶ τῆς λεωφόρου παρὰ νὰ μὴ εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν εἶναι καταχραστῆς, δωρολήπτης, προδότης, συκοφάντης ἢ σιμωνιακός, ὁ τμηματάρχης, ὁ ταμίας, ὁ λοχαγός, ὁ ἔμπορος, ὁ δημοσιογράφος ἢ ὁ ἱερεὺς τῶν ὁποίων σφίγγω τὴν χεῖρα ἐν αἰθούσῃ ἢ ἀσπάζομαι αὐτὴν ἐν ἐκκλησίᾳ».

Διακόψας ἐνταῦθα τὸν λόγον, ὅπως ἐπ' ὀλίγον ἀναπαυθῆ καὶ ροφήσῃ νέαν δόσιν ῥακῆς, ἐξηκολούθησεν ἔπειτα διὰ φωνῆς, τῆς ὁποίας ἀδύνατόν μοι εἶναι νὰ λησμονήσω ἢ νὰ περιγράψω τὴν ἀθυμίαν:

«Πάντα ὅσα μέχρι τοῦδε σὲ εἶπον εἶναι μικρά, ἀσήμαντα καὶ ἀνάξια παντὸς λόγου, παραβαλλόμενα πρὸς ἄλλην τινὰ μυριάκις φοβηρωτέραν καὶ ἀναπόδραστον συνέπειαν τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ νὰ μ' ἐνοήσῃς καλλίτερα, σπεύδω πρὸς στιγμὴν νὰ ὑποθέσω δυνατὴν καὶ μάλιστα προσεχῆ τὴν πλήρωσιν πασῶν ἀνεξαιρέτως τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ αὐτῶν τῶν παραβολωτάτων ὀνείρων τῶν αἰσιοδόξων. Παραδέχομαι ὅτι ἡ πρόοδος τῆς χημείας κατώρθωσε ν' ἀσφαλίσῃ εἰς πάντας τροφὴν ἐπαρκῆ καὶ ἐκλεκτοτάτην ὅτι κατωρθώθη ἡ ἐπιδικωκομένη τελεία ἀντικατάστασις διὰ μηχανῶν τῆς ἐργασίας τῶν βραχιόνων καὶ ἀπαλλαγῆ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ παντὸς βαναύσου κόπου ὅτι εὔρεν ἢ

ιατρικὴ ἀντίδοτον κατὰ πάσης ἀσθενείας ἢ καὶ κατώρθωσε νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τῆς γῆς πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῆς λεγομένης νασοφθορίας. Παραδέχομαι, ἂν θέλῃς, ὅτι δύνανται τὰ πολιτεύματα, οἱ νόμοι καὶ αἱ διεθνεῖς σχέσεις νὰ κανονισθῶσι κατὰ τύπον τοσοῦτον τέλειον, ὥστε νὰ ἐκλείψῃ τὸ ἐγκλημα, ὁ πόλεμος καὶ πᾶν ἀδίκημα ὡς μὴ δυνάμενα νὰ προσπορίσωσιν οὐδὲν κέρδος καὶ μὴ ἔχοντα ἐκ τούτου λόγον ὑπάρξεως κἀνένα. Ἄν γνωρίζῃς ἄλλο τι ἄξιον εὐχῆς, εἰπέ το, ὅπως προσθέσω καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἰδανικὸν ἄθροισμα πάσης εὐδαιμονίας. Ἐγὼ δὲ τοῦτο μόνον σοὶ λέγω, ὅτι ἂν κατωρθοῦντὸ ποτε πάντα ταῦτα καὶ ἐπραγματοποιεῖτο τὸ ὄνειρον τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, τότε πρὸ πάντων Ἀλῆμωνον καὶ τρίς Ἀλῆμωνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους! Ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ μόχθου ὑπὲρ τοῦ ἐπιουσιοῦ ἄρτου θὰ παρεῖχον εἰς πάντας ἄνεσιν πρὸς καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος αὐτῶν. Ὁ ὄγκος τῆς ἐγκεφαλικῆς μάζης ὑπ' οὐδενὸς πλέον συνεχόμενος κωλύματος ἢ ἀνταγωνισμοῦ ἤθελε προβαίνει ἀξάνων ἀδιαλείπτως καὶ ἀπεριορίστως, ἐνῶ ἡ ἡδονὴ τοῦ καλοτρώγειν καὶ τοῦ μὴ σκάπτειν θὰ ἠλαττοῦτο καθ' ἐκάστην καὶ θὰ ἐξέλιπε μετ' ὀλίγον τελείως. Πασίγνωστον τῶ ὄντι καὶ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι οὐχὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ εὐζωία, ἀλλὰ μόνον ἡ μετάβασις εἰς ταύτην ἀπὸ καταστάσεως δυστυχιστέρας εἶναι ἡδονικὴ, ὅπως καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς νόσου εἰς τὴν ὑγείαν. Ὅσοι εἶχον πρὶν τὸ εὐτύχημα νὰ μεταβαίνωσι τὸ ἑσπέρας ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ ἢ τοῦ ἐργοστασίου εἰς τὸ δεῖπνον καὶ τὴν κλίνην των, καθ' ὃν τρόπον ὁ βοῦς ἀπὸ τοῦ ἀρότρου εἰς τὴν φάτνην, ὡς ἐκεῖνος κοπιῶντες βαρέως, τρώγοντες ἀπλήστως καὶ κοιμώμενοι ἄνευ ὀνείρων, θὰ ἠυκαίρουν τότε νὰ ἐρωτήσωσι πῶς ἔτυχε νὰ εὐρεθῶσιν ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου, τίς τοῦ βίου ὁ σκοπὸς καὶ τί πέραν τοῦ τάφου ὑπάρχει; Εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας μόνη θρησκεία δύναται νὰ ἀπαντήσῃ δι' ὑποσχέσεως μακαριότητος ἀτελευτήτου, ἀλλ' ἡ ἀδυσώπητος καὶ παντοκράτειρα τότε ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο θὰ ἔχῃ ν' ἀποκριθῆ παρὰ μόνον ὅτι δὲν ἠξέυρει ἀπολύτως τίποτε περὶ τούτων, προσθέτουσα μάλιστα μετὰ τινος εἰρωνικῆς αὐταρεσκείας, ὅτι τὰ ἐρωτήματα ταῦτα δὲν εἶναι ἐπιστημονικά οὐδὲ κἂν λογικά, ἀλλ' ἀποτελέσματα τῆς στρεβλώσεως τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὴν τοιαύτην ὅμως στρέβλωσιν μόνον νὰ ἐλεεινολογῆ, νὰ σκώπη καὶ νὰ ὑβρίζῃ, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ θεραπεύσῃ δύναται ἡ ἐπιστήμη. Ἀντίδοτον κατὰ τῆς ἀπελπισίας οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει πλὴν τῆς πίστεως ἢ τῆς ἀποκτηνώσεως. Ἀμφοτέρωτα ὅμως ταῦτα δίδωκε ἀνηλεῶς καὶ τείνει νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τοῦ κόσμου ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ ἔργου αὐτῆς ὑπόθεσε τὴν ἀνθρωπότητα ὡς συνοδίαν ὁδοι-

πόρων, πλανωμένων εις ἔρημον τῆς Ἀραβίας ἀπέραντον καὶ πυριφλεγῆ, τηκομένην ὑπὸ δίψης φλογερᾶς καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔχουσαν στήριγμα ἐν τῇ ἀγωνιώδει πορείᾳ πλὴν τῆς ἐλπίδος ἀνευρέσεως ζωογόνου τινός πηγῆς, ὑπόθεσε δὲ καὶ τοὺς ἐπιστήμονας ὡς καλοθελητὰς ἀγωνιζομένους νὰ πείσωσι τοὺς συνοδοιπόρους τῶν ὅτι μωρὰ εἶναι ἡ ἐλπίς αὐτῶν, ὅτι φάντασμα εἶναι τὸ ὕδωρ καὶ αὐτὴ ἡ δίψα τῶν ἀποτελέσματα πλάνης καὶ διαστροφῆς. Εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ τοιοῦτου κηρύγματος οὐδὲν ἄλλο ἀπομένει παρὰ νὰ κατακλιθῶσιν ἐπὶ τῆς ἀξένου ἄμμου, παραιτούμενοι τῶν μόχθων ἀσκόπου ἤδη πορείας καὶ ἀναμένοντες τὸν θάνατον ἐν ἀκίνητοισι ἀπελπισία. Αὐτὸ τοῦτο θέλει πράξει καὶ ἡ ἀνθρωπότης, εὐθὺς ὡς ἀποβῆ κτήμα κοινόν τὸ ὕστατον καὶ μόνον δυνατὸν πόρισμα τῆς ἐπιστήμης, ὅτι δηλ. μυριάκις εὐτυχέστερος εἶναι ὁ βράχος τοῦ φυτοῦ, τὸ φυτὸν τοῦ ζῆφου καὶ τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀνθρωπίνη δυστυχία προβαίνει αὐξάνουσα ἀπὸ τοῦ βρέφους μέχρι τοῦ πρεσβύτου καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλιθίου μέχρι τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀνδρὸς κατ' ἀκριβῆ καὶ ἀπαράβατον πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἀναλογίαν. Ὅτι τοιοῦτο εἶναι τὸ μοιραῖον τέρμα τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος φαίνονται προϊδόντες καὶ προειπόντες πάντες ἐν πάσῃ χώρᾳ καὶ ἐποχῇ οἱ ἐγκύψαντες εἰς βαθυτέραν τῶν ὄρων τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν μελέτην. Ὅπως ἐκάστου ἡμῶν, οὕτω καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει ἐλαττοῦται ἐφ' ὅσον προβαίνει ἡ ἡλικία ἢ ἰκανότης νὰ αἰσθανθῆ χαράν. Τὴν περιπάλητον τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν αἰσιοδοξίαν βλέπομεν διηγεκῶς φθίνουσαν καὶ ἐξατμιζομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν μέχρι τῶν χρόνων τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἀκμῆς. Ἀσυγκρίτως φαιδρότερος εἶναι ὁ Ὀμηρος τοῦ Σοφοκλέους καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς Ἰωνίας τοῦ Πλάτωνος, ὅπως καὶ οὗτος τῶν νεοπλατωνικῶν· ἔτι δὲ καταφανέστερος εἶναι παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ὁ κατακυλισμὸς ἀπὸ τῆς εὐφροσύνης τῶν Βεδικῶν ὕμνων εἰς τὰ μηδενιστικὰ πορίσματα τῆς σοφίας τοῦ Βούδα καὶ τοῦ Καπίλα. Ἀναπόδραστος τῷ ὄντι ἀποβαίνει ἡ ἐναργεσττέρα διάκρισις τοῦ τέρματος ἐφ' ὅσον πλησιάζομεν πρὸς τοῦτο. Ἄλλ' ἂν ἀδύνατον εἶναι νὰ ὀπισθοδρομήσωμεν ἢ καὶ νὰ σταματήσωμεν, ἀκατανόητος καὶ πάλιν ἀπομένει ἡ ἐκ προθέσεως ἐπίσπευσις πρὸς τὴν ἄβυσσον τῆς πορείας. Τοὺς σήμερον ἀποστόλους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου κλίνω νὰ ὁμοιώσω πρὸς ἰατροὺς, κατορθώσαντας ν' ἀνεύρωσιν ἀλάνθαστόν τι φάρμακον, δι' οὗ δύναται τις τάχιστα νὰ γηράσῃ, καὶ ἐπιβάλλοντας τὴν χρῆσιν αὐτοῦ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν μειονεκτημάτων τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Ἡ νεότης ἐν τούτοις, ἡ ἄγνοια, ἡ τελεία ἀπὸ πάσης σκέψεως περὶ τῆς τύχης ἡμῶν ἀποχή, ἡ ἀσκησις τῶν μύθων καὶ ὁ εἰς τὸν ἐλάχιστον ὄρον περιορισμὸς τῆς ἐργασίας τοῦ

ἐγκεφάλου εἶναι τὰ μόνα δυνάμενα νὰ μετριάσωσι τὴν ἀχώριστον ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως δυστυχίαν. Ἦρξε εἰς τὴν θάλασσαν τὸν Λεοπάρδον καὶ μετ' αὐτοῦ πάντας τοὺς φιλοσόφους καὶ τοὺς ποιητὰς, πλὴν τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τοῦ Θεοκρίτου· ἀντὶ μετ' αὐτῶν ἢ ἐπιστημονικῶν φαντασμάτων κινήσα λαγωὺς ἢ γυναῖκας, τρέχε, ἴππευε, κωπηλάτει, φύτευε λάχανα ἢ σχίζε ξύλα, κοπίαζε σωματικῶς καὶ ἀναπαύου πνευματικῶς, ὅπως βραδύτερον ἐπέλθῃ ἡ ὥρα, καθ' ἣν κατανοήσας τὸ ἄσκοπον τοῦ βίου καὶ τὴν κενότητα πάσης ἐλπίδος, θὰ ποθήσῃς βαθὺν καὶ ἀτελεύτητον ὕπνον καὶ ὡς ἐγὼ θ' ἀνακράξῃς, ὦ Νιρβανά ! »

Ὅτε ἔπαυσαν ἀντηχοῦντες εἰς τὰ ὠτά μου οἱ ἀπαίσιοι ἐκεῖνοι χρησμοὶ καὶ ἀνέτειλε μετ' ὀλίγον φαιδρὸς ἥλιος, φωτίζων πλὴν τῶν ἄλλων τὴν «Βασίλισσαν», ἐρχομένην νὰ σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Σώστου, ἐπίστευσα ὅτι ἀπηλλαττόμην ἀπὸ κακοῦ ὄνειρου. Ἐκ τῶν συμβουλῶν τοῦ συνοδοιπόρου μου δὲν ἠκολούθησα κάμμλιαν, ἀλλ' οὐδὲ δύναμαι, δυστυχῶς, νὰ βεβαιώσω ὅτι δὲν μετενόησα διὰ τοῦτο. Ἀνευρίσκων δὲ μετὰ πάροδον ὄλης εἰκοσιπενταετίας τὰς λησμονηθείσας ταύτας ὁδοπορικὰς σημειώσεις ἄγομαι εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ ἐρωτήσω, ἂν ἢ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀναμφισβήτητος καὶ μεγάλη πρόοδος παρ' ἡμῖν τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ τηλεγραφικὰ δίκτυα, τὰ τηλέφωνα, οἱ τροχιόδρομοι, οἱ ἠλεκτρικοὶ λαμπτήρες, τὰ τεσσαράκοντα γυμνάσια, αἱ ῥοδικαὶ λέσχαι, οἱ τρισχίλιοι τοῦ Πανεπιστημίου φοιτηταί, ἡ ἀκώλυτος λειτουργία τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν, αἱ μεγαλόσχημοι ἐφημερίδες, ἡ ἀντικατάστασις τῶν ληστῶν διὰ χρηματιστῶν, τὰ ἐξακόσια χιλιόμετρα σιδηροδρόμων καὶ τὰ ἰσάριθμα ἑκατομμύρια δημοσίου χρέους συνετέλεσαν κατὰ πολὺ εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν εὐτυχέστεραν τῆς τότε τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο ἐνδέχεται νὰ ἐξετάσωμεν ἐν προσεχεῖ ἡμῶν μελέτῃ.

Ε. Α. Ροῦδης.

ΕΛΛΗΝ ΘΑΛΑΣΣΟΠΟΡΟΣ

Ἦμην ἀκόμη μαθητῆς τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ Λυκείου, ὅτε κατὰ τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ὁ διδάσκαλος, διακρινόμενος διὰ τὴν ἐνθουσιώδη φιλοπατρίαν του, ἐγείρων τὸν δέικτην—δηλαδή τὸ λεπτόν βιβλίον, ὅπερ ἐχρησίμευεν εἰς ἐνδειξίν τῶν διαφορῶν σημείων τοῦ γεωγραφικοῦ πίνακος, ἅμα δὲ καὶ ὡς πρόχειρον ὄργανον τιμωρίας τῶν ἀτακούντων—πρὸς τὸν μέγαν ἀγγλικὸν χάρτην καὶ ἐπιθέτων τὴν ἄκραν

αὐτοῦ εἰς μέρος τι παρὰ τὰ δυτικά παράλια τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἔνθα ἐσημειοῦντο διὰ παχέων γραμμῶν ἀγγλιστὶ αἱ λέξεις: Straight of Juan de Fuca, μᾶς ἔλεγε πάντοτε μὲ ἐπίσημον φωνήν: «Μὴ νομίζετε ὅτι αὐτὸς ὁ Ζουάν δὲ Φούκα εἶνε κανένας Ἰσπανός. Τὸν πορθμὸν αὐτὸν ἀνεκάλυψεν εἰς συμπολίτης σας, ὁ Ἰωάννης Φωκάς καὶ οἱ Εὐρωπαϊοὶ παρεμόρφωσαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ὄνομά του ἐξ ἀγνοίας». Καὶ τὸ ὄμμα τοῦ ἀγαθοῦ διδασκάλου ἤστραπτεν ἐκ λάμπειος ἐθνικῆς ὑπερηφανείας, ἡμεῖς δὲ οἱ μικροὶ ἔνεοι καὶ κεκνηότες προσεπαθοῦμεν ν' ἀνυψώσωμεν τὰς κεφαλὰς ὑπεράνω τοῦ ἐπιμήκου μαθητικῷ ἀναλογίου διὰ νὰ παρατηρήσωμεν κάλλιον τὸ ἀπομεμακρυσμένον ἐκεῖνο σημεῖον τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ὅπου πρὸ τριῶν αἰώνων εἰς τολμηρὸς συμπατριώτης μας ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ πρῶτος, παλαιῶν μὲ τ' ἀτελῆ τότε μέσα τῆς ναυτιλίας κατὰ τῆς ὀργῆς ἀγνώστων καὶ ἀξένων θαλασσῶν καὶ ἠτύχησε ν' ἀποδώσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα εἰς μίαν γωνίαν τῆς γῆς καθὼς ὁ Μαγγελάνος καὶ Βέριγγ καὶ ἡ χορεία τῶν λοιπῶν ἐνδόξων θαλασσοπόρων, συγχρόνων αὐτοῦ ἢ μεταγενεστέρων.

Ἐκτοτε ὁσάκις κατὰ τύχην ἀντίκρυζε χάρτην γεωγραφικὴν τὸ βλέμμα μου κατὰ προτίμησιν ἐφέρετο πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ μέρη τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου καὶ ἀνεζήτει τὸν αὐτόθι σημειούμενον στενὸν πόρον, τὸν κείμενον μεταξύ τῆς νήσου τοῦ Βαγκούβερ καὶ τῆς ἀμερικανικῆς ἠπείρου, τὸ παρὰ τὸ σημεῖον τοῦτο δὲ ἀναγραφόμενον ἔστω καὶ παραμεμορφωμένον ὄνομα τοῦ Ἑλληνος ναυτικοῦ μοι ἔνεποιε αἰετοπτε εὐχάριστον ἐντύπωσιν. Ἀντίθετον ὅμως ἐπροξενεῖτο ἐν ἐμοὶ αἶσθημα ὁσάκις, παρατηρῶν εἰς γεωγραφικοὺς χάρτας ἑλληνικοὺς, συνήντων τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος Φωκά στερεοτύπως παρηλλαγμένον ὑπὸ τὴν ἰσπανοφανῆ αὐτοῦ μορφήν ἐθλιβόμεν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν περὶ αὐτοῦ ἀγνοίαν, ἥτις δὲν ἐπέτρεπε ν' ἀποδοθῆ ἡ ὀψιαιτάτη καὶ νομιμωτάτη αὐτῆ τιμῆ πρὸς τὴν μνήμην του παρὰ τῶν συμπατριωτῶν του, καὶ ἀνελογιζόμεν μετὰ δυσφορίας ὅτι οἱ ξένοι λαοὶ μεγαλοποιοῦσιν ἐξ ἐθνικῆς φιλαυτίας τὴν δόξαν τῶν ἔστω καὶ μετρίως εἰς τι στάδιον διαπρεψάντων ὁμοεθνῶν των, ἐνῶ ἡμεῖς πολλῶν ἐκ τῶν ἀξίων μνήμης καὶ τιμῆς ἡμετέρων ἀγνοοῦμεν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Διὰ τοῦτο, ὅτε πρὸ τίνος χρόνου βλέπων τοὺς κατὰ τὰ ἄλλα ἀξιολόγους νεωτάτους γεωγραφικοὺς χάρτας, οὓς χάριν τῆς μαθητικῆς νεολαίας ἐφιλοπόνησε καὶ ἐξέδωκεν ἀρτίως τὸ ἀριστον τῶν παρ' ἡμῖν ἐκδοτικῶν καταστημάτων, συνήντησα καὶ πάλιν διεστραμμένον καὶ ἀγνώριστον ὑπὸ τὴν ξενικὴν αὐτοῦ μορφήν τὸ ὄνομα τοῦ ἡμετέρου θαλασσοπόρου, ἐθεώρησα καθήκόν μου νὰ καταστήσω αὐτὸν δι' ὀλίγων βιογραφικῶν εἰδήσεων γνωστότερον εἰς τὸ ἑλληνικὸν δημόσιον, ὅπως με-

τριασθῆ τοῦλάχιστον ἢ πρὸς τὴν μνήμην αὐτοῦ ἀκούσιος αὐτῆ ἀσέβεια.

Δυστυχῶς αἱ ἐρευνᾶί μου πρὸς περισυλλογὴν ἐκτενεστέρων βιογραφικῶν πληροφόρων δὲν ἐκαρποφόρησαν ἔνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως πηγῶν. Τὰ βιογραφικὰ λεξικά λίαν συνοπτικᾶς ἀναφέρουσι περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις, τὰ βιβλία δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ διὰ μακρῶν πραγμάτευθέντα, οἷον τὰ τοῦ Eyriès¹, τοῦ Fleurieu², τοῦ Purchas, ἐν ᾧ περιελήφθη καὶ ἡ ἔκθεσις τοῦ ταξιδίου του, παλαιὰ καὶ μὴ ἐν χρήσει ὄντα, δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ἡμετέρας βιβλιοθήκας. Διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην τὰς σημειώσεις θ' ἀρυσθῶ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀνθίμου Μαζαράκη, ἱερέως καὶ διδασκάλου τοῦ ἐν Βενετίᾳ Φλαγγιανοῦ Φροντιστηρίου: *Βιογραφίαι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς ῥήσου Κεφαλληνίας*. Εἰς τὸ περισπούδαστον τοῦτο πόνημα, ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ ἐν ἔτει 1843 καὶ τυχὸν τῆς ἐξαιρετικῆς τιμῆς τοῦ νὰ μεταφρασθῆ ἰταλιστὶ ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ Θωμασαίου, ὁ φιλόπατρις συγγραφεὺς περιέλαβε τοὺς βίους τοῦ Φωκά, τοῦ Κωνσταντίνου Γεράκη, χρημασίσαντος ἀντιβασιλέως ἐν Σιάμ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα (περὶ οὗ καὶ ἡμεῖς ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ θέλομεν εἰδικῶς διαλάβαι), τοῦ περιφήμου Μαρίνου Χάρθουρη, μηχανικοῦ ἐν τῇ αὐλῇ Αἰκατερίνης τῆς Β', τοῦ Μιχαὴλ Φραντζῆ, διδάξαντος ἐν τῷ ἐν Λισσαβῶνι Πανεπιστημίῳ ὡς καθηγητοῦ, χρηματίσαντος δὲ καὶ διδασκάλου τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας Πέτρου, τοῦ Σπυρίδωνος Λούτζη, ὑπηρετήσαντος στρατιωτικῶς καὶ διπλωματικῶς ὑπὸ τὸν Μέγαν Φρειδερίκον, τοῦ Χωραφᾶ, τοῦ Μελισσινοῦ, τοῦ Λοβέρδου, στρατηγῶν ἐν Νεαπόλει, ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, τοῦ μεγάλου ἱεροκήρυκος Μηνιάτη καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν συμπολιτῶν του, οἵτινες διαπρέψαντες εἰς ποικίλα στάδια καὶ τὴν ἑλληνικὴν τὴν καταγωγὴν ἐτίμησαν καὶ τὴν ἰδιαίτην τῶν πατρίδα ἐκλείσαν. Ἄλλως τε τὸ βιβλίον τοῦτο κατήντησε σήμερον σπάνιον καὶ δυσεύρετον, εὐχῆς ἔργον δὲ θὰ ἦτο ἂν τῇ γενναίᾳ χορηγίᾳ τέκνου τίνος τῆς εὐάνδρου νήσου ἐκ τῶν παράσχόντων δείγματα φραναῖ φιλοπάτριδος ἐλευθεριότητος, ἀνετυπώτο, συμπληρούμενον διὰ τῆς προσθήκης τῶν βιογραφῶν τῶν μετέπειτα καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν διαπρεψάντων Κεφαλλήνων, ὅπως εὐκταῖον ἐπίσης θὰ ἦτο καὶ ἄλλοι νὰ ἐμμελοῦντο τὸ

¹ Τὸ Voyages de découvertes dans la partie septentrionale de l'océan Pacifique (Paris, 1807) καὶ τὸ Abrégé de l'histoire générale des voyages (1820), ὡς ὑποθέτω.

² Ὁ Fleurieu βεβαίως θὰ ἀναφέρῃ τὸν Φωκᾶν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ συγγράμματος του: Voyage autour du monde par Etienne, précédé d'une introduction historique, avec cartes et figures (Paris, 1798—1800), διὰ τὸ γενικώτερον αὐτοῦ ἔργον Histoire Générale des navigations ἐμμένειν ἀνάγκη.

παράδειγμα του εύπαιδευτου κληρικού, καταρτίζοντες και δημοσιεύοντες συλλογὰς ἐπιμελῶς γεγραμμένων βιογραφιῶν τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς ἰδιαιτέρας των πατρίδος, αἵτινες ἀποτελοῦσι πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν καθόλου ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν.

Κατὰ τὸν Μαζαράκη λοιπόν, συλλέξαντα τὰς πληροφορίας του ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν ἐγγράφων, ὁ Ἰωάννης Φωκᾶς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰακώβου καὶ ἔγγονος τοῦ Ἐμμανουὴλ Φωκᾶ, γόνου τῆς ἱστορικῆς βυζαντινῆς οἰκογενείας φυγόντος μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀνδρόνικου καὶ μεταβάντος πρῶτον εἰς Πελοπόννησον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Κεφαλληνίαν, ἐν ᾗ οἱ βῆθεις ἀδελφός του παρέμεινεν ἐν Πελοποννήσῳ, γενάρχης γενόμενος τῶν αὐτόθι καὶ ἰδίως ἐν Μάνῃ Φωκάδων¹.

Ὁ Ἐμμανουὴλ κατόκησεν εἰς τὸ παρὰ τὰ νοτιοανατολικά παράλια τερπνὸν διαμέρισμα τοῦ Ἐλειοῦ πλησίον τῆς θέσεως Βαλεριάνου, ὅπου κεῖται νῦν καὶ τὸ ὀμώνυμον χωρίον αὐτόθι ὃ ἐγεννήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15^{ου} αἰῶνος ὁ Ἰωάννης, προσλαβὼν τότε καὶ τὸ ἐπώνυμον Βαλεριανός, ὡς διακριτικὸν ἰσως τοῦ ἰδιαιτέρου τοῦ οἰκογενειακοῦ κλάδου, καθὰ εἰθίσται ἐν Κεφαλληνίᾳ παρὰ ταῖς πάλαι μελέσιν οἰκογενεαῖς, καὶ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἀναφέρεται συνηθέστερον εἰς τὰ βιογραφικὰ λεξικά. Τὸ παρεπώνυμον δὲ Ἀπόστολος, ὃ ἐπίσης ἀναφέρεται εἰς αὐτὰ², ἦτο, ὡς εὐλόγως εἰκάζει ὁ Μαζαράκης, τὸ δεύτερον μέρος τοῦ κυρίου αὐτοῦ ὀνόματος· ἐκαλεῖτο δηλαδὴ Ἰωάννης Ἀπόστολος, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννης Βαπτιστῆς, ὀνόματος εὐχρήστου τότε ἐν Κεφαλληνίᾳ. Πειροκισμένος διὰ νοημοσύνης ἐκτάκτου, τολμηρὸς δὲ καὶ ῥιψοκίνδυνος τὸν χαρακτήρα, ἐπεδόθη νεώτατος εἰς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, εἰς ὃ ἀνεκαθεν κατ' ἐξοχὴν ἐπιδίδουσιν οἱ κάτοικοι τῆς νήσου, καὶ ἐπειδὴ αἱ ἰσπανικαὶ κτήσεις ἔφθανον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μέχρι τῶν θαλασσῶν μας καὶ συχνάκις κατέπλεον εἰς τὰς νήσους πλοῖα ἰσπανικά, μετέβη διὰ τίνος ἐξ αὐτῶν εἰς Ἰσπανίαν. Συχνὰ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦσαν τὰ ταξίδια ἀπὸ τὸν Ὠκεανὸν μέχρι τῶν νεωστὶ ἀνακαλυφθεισῶν χωρῶν καὶ γενικὸς ὁ πυρετός τῆς ἐπισκέψεως τῶν θαυμασιῶν ἐκείνων τόπων, περὶ ὧν τόσα ἔλεγαντο μυθώδη καὶ ἀπίστευτα, ὃ δὲ ἡμέτερος ναυτικὸς χάρις εἰς τοὺς ἐπανειλημμένους αὐτοῦ πλοῦς τοιαύτην

¹ Τὸ ἀρχικὸν ὄνομα τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀπερροφήθη ὑπὸ τῶν ἐπιπροσθέντων πατρωνυμικῶν, κατὰ τὰ περὶ τοῦτο ἐθιζόμενα ἐν Λακωνίᾳ. Ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔλκει τὸ γένος ὁ γνωστός ποιητής κ. Κοσσονάκος.

² Valerianos (Juan de Fuca, surnommé *Apostolos*) ἐν τῇ Nouvelle Biographie Générale. Ἴδε καὶ Larousse ἐν τῇ λέξει Fuca (Juan de) «dont le vrai nom était Apostolos Valerianos».

ἀπέκτησεν ἐμπειρίαν καὶ τοιαύτας περὶ τὴν ναυτικὴν γνῶσεις, ὥστε ἡ ἰσπανικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν πλοηγὸν τῆς κατὰ τὰς Δυτικὰς Ἰνδίας θαλασσοῦ αὐτῆς δυνάμεως. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ διετέλεσεν ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν, διαμένων δὲ ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός του εἰς τὰς πλουσίας καὶ προσοδοφόρους ἐκεῖνας χώρας, συνέλεξε περιουσίαν σημαντικὴν, συνισταμένην εἰς ἐξήκοντα χιλιάδας δουκάτων, κατὰ τὸ λέγειν του, εἰ καὶ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ εἶνε ὀπωσοῦν ὑποπτος, διότι εἶχε συμφέρον νὰ ἐξογκῶσῃ τὴν περιουσίαν του μετὰ τὴν ἀπόλειάν της.

Ἐπεκράτει τότε ἡ ἀνάθεκτος πάλη μεταξύ Ἀγγλίας καὶ Ἰσπανίας, προερχομένη ἐκ τῆς ἀσπόνδου προσωπικῆς ἔχθρας μεταξύ τῶν ἡγεμόνων τῶν δύο χωρῶν, τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ καὶ Φιλίππου τοῦ Β'.

Οἱ ἀτρόμητοι ναῦται, οἱ καταναυμαχῆσαντες τὸν Ἀήτητορ στόλον τοῦ ἀγερώχου καὶ καχυπόπτου ἰσπανοῦ μονάρχου, τολμηροὶ ἄμα καὶ ἄπληστοι, ἐξ ἡμισείας ἥρωες καὶ ἐξ ἡμισείας πειραταί, ὡς οἱ ἡμίθεοι τῶν μυθικῶν χρόνων, πρῶτοι πρόδρομοι τοῦ μέλλοντος μεγαλείου τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ ἐμάστιζον καὶ ἐδῆον τὰς εἰς τὸν νέον κόσμον ἰσπανικὰς ἀποικίας καὶ συνελάμβανον τὰ ἐπανακάμπτοντα εἰς τὴν Εὐρώπην χρυσοφόρα πλοῖα. Εἰς τῶν ὀνομαστῶν τούτων πειρατῶν ἦτο καὶ ὁ Κάβενδισ, ὅστις, συλλαβὼν τὸν Φωκᾶν ἐπιστρέφοντα ἐκ τῶν Φιλιππίνων νήσων, ἐλήστευσε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν. Ὁ Φωκᾶς ἠτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς Μαδρίτην ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ τύχῃ ἀποζημιώσεως παρὰ τῆς ἰσπανικῆς κυβερνήσεως, ὅτε ὁ ἀντιβασιλεὺς τοῦ Μεξικοῦ καθυπέβαλεν αὐτῷ πρότασιν, ἥτις ἀρμόζουσα εἰς τὸν τολμηρὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν χαρακτήρα τοῦ Κεφαλλήνου ναυτικοῦ, τὸν ἐσαγήνευσε. Τοὺς εὐρωπαϊκοὺς δυνάστας τοῦ νέου κόσμου κατεῖχε τότε τὸ πάθος καὶ ἡ ἀμιλλα τῶν ἀνακαλύψεων ἄλλως τε ὁ χρυσὸς τῆς Περουβίας καὶ τοῦ Μεξικοῦ, ἐξαντλούμενος βαθμηδόν, δὲν ἐπῆρκει εἰς τὴν πλεονεξίαν τῶν ἀπλήστων καστιλιανῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες διέσχίζον τὸν ἄγριον Ὠκεανὸν χάριν πλουτισμοῦ· πόθος λοιπὸν φλογερὸς ἐξῆπτε τοὺς πάντας πρὸς ἀνεύρεσιν νέων τόπων καὶ ἡ φαντασία των ὠνειρεύετο ὅτι πρὸς τὰ βόρεια ἀνεξερεῦνητα εἰσέτι μέρη τῆς ἀμερικανικῆς ἡπείρου ἔκειντο χῶραι παρθένοι πλήρεις θησαυρῶν ἀνεκμεταλλεύτων. Ἀφ' ἑτέρου τὸ ζήτημα τῆς εὐχερεστερας συγκοινωνίας ἀπασχόλει πάντων τὰ πνεύματα. Ὁ περίπλους τῆς Ἀμερικῆς διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Μαγελλάνου ἦτο μακρὸς, ἐπίπονος καὶ κινδυνώδιστατος καὶ ἀνεζητεῖτο ὁδὸς συντομωτέρα, συνδέουσα τὸν Ἀτλαντικὸν μετὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, διευκολύνουσα δὲ καὶ συντέμνουσα τὴν μεταξὺ τῶν ἀμερικανικῶν κτήσεων καὶ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν συγκοινωνίαν. Ὁ Βαλθόας καὶ ὁ Κορτέζ εἶχον εἰς μάτην ἀναζητήσει τὴν τοιαύτην ὁδόν.

ἐπεκράτει ὁμως ἀμυδρά τις καὶ συγκεχυμένη εἰδησις περὶ τῆς ὑπάρξεως πορθμοῦ τινος λεγομένου τοῦ Ἀνιάν, ἀνακαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ πορτογάλου θαλασσοπόρου Κορτερεάλ, ὅστις πρὸ ἐνὸς περίπου αἰῶνος παραπλεύσας τὰ βορειοανατολικά παράλια τῆς Ἀμερικῆς, καὶ φθάσας μέχρι τοῦ στενοῦ τοῦ λεγομένου νῦν τοῦ Οὐδσωνος, ἐξέλαβεν αὐτὸ ὡς τὴν ἀναζητούμενην ἰσοδοῦν, ἀλλ' ἀπολεσθεὶς κατὰ τὴν εἰς Πορτογαλίαν ἐπιστροφὴν του, δὲν ἐπρόφθασε νὰ δώσῃ σαφεστεράς ἐξηγήσεις καὶ πληροφορίας περὶ τῆς ἀνακαλύψεώς του. Τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ περιφήμου τούτου στενοῦ, περὶ οὗ ἱκανὸς ἐγένετο λόγος μεταξὺ τῶν γεωγράφων τῶν ἐπομένων δύο ἐκατονταετηρίδων, ἀνέθηκεν ὁ Ἀντιβασιλεὺς εἰς τὸν ἡμέτερον συμπατριώτην, ὅστις προθύμως ἀνέλαβε τὸ ἐπιχειρήμα καὶ ἐξέπλευσε μετὰ τριῶν πλοίων. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι οἱ ναῦται, πτοηθέντες ἐκ τῶν φοβερῶν θεελλῶν τῶν ἀγνώστων ἐκείνων μερῶν τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ στασιάσαντες, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Ὁ γενναῖος Ἕλλην ὁμως δὲν ἀπεθαρρύνθη καὶ λαβὼν δευτέραν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ λιμένος Ἀκαπούλκου τὸ 1592 μετὰ δύο πλοίων φερόντων ἱκανώτερον καὶ εὐπεισθέτερον πλήρωμα καὶ διευθυνόμενος πρὸς βορρᾶν ἔφθασε μεταξύ τῆς 47 καὶ 48 μοίρας βορείου πλάτους, ὅπου παρατηρήσας ἀγνωστον πόρον, εἰσῆλθε θάρραλέως ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἐπλευσεν ἐπὶ εἴκοσι ἡμέρας. Ὁ πόρος αὗτος ἦτο ἀνίσου πλάτους καὶ ἐγκατεσπαρμένος ἀπὸ διαφόρους μικρὰς νήσους. Τὸ πλάτος τῆς εἰσόδου ὑπελόγησε τριάκοντα μέχρι τεσσαράκοντα λευγῶν, παρετήρησε δὲ ὅτι τὸ ἀκρωτήριον, εἰς ὃ ἀπέληγε τὸ θόρειον τοῦ στομίου μέρος, ἦτο λίαν ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημον. Ὁ Φωκᾶς ἀπέβη πολλακίς εἰς τὴν ξηρὰν, ἥτις ἐφάνη αὐτῷ λίαν εὐφορος καὶ πλουσία καὶ ὅπου συνήντησεν ἀγρίους κατοίκους ἐνδεδυμένους δερμάτα ζῶων, ἀφοῦ δὲ προχωρήσας ἐπίστευσεν ὅτι ὁ πόρος ἦγε τῶν ὄντι εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν καὶ ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ περιβόητον καὶ περιζήτητον στενὸν τοῦ Ἀνιάν, ἐπέστρεψε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τὸ μὲν ὅπως ἀναγγέλιη τὸ ταχύτερον εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀνακάλυψιν, τὸ δὲ διότι ἐφοβείτο τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἀγρίων, καθ' ὧν δὲν εἶχε δυνάμεις ἐπαρκεῖς πρὸς ἀντίστασιν.

Ἄλλ' ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος δὲν ἔλαβε τὴν προσδοκωμένην γενναίαν ἀμοιβήν. Οἱ Ἰσπανοί, οἵτινες ἔδειξαν τοιαύτην ἀχαριστίαν πρὸς τὸν Κολόμβον, δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ φανώσι δικαιότεροι πρὸς τὸν Φωκᾶν. Διὸ ἀφοῦ ἐπὶ διετίαν ἔμεινεν εἰς Μεξικόν, ἐμπαιζόμενος δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων ὑπὸ τοῦ Ἀντιβασιλέως, μετέβη τέλος εἰς Μαδρίτην ἐλπίζων ὅτι ἡ ἰσπανικὴ αὐλὴ καὶ ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις, ἀναγνώριζουσα τὰς προγενεστεράς πολυετεῖς ὑπηρεσίας του καὶ τὰς προσφάτους διὰ τῆς

ἀνακαλύψεώς του ἐκδουλεύσεις, θὰ ἤμειβον αὐτὸν γενναίως. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ μητροπόλει τὴν αὐτὴν συνήντησεν ἀδιαφορίαν καὶ ἀχαριστίαν καὶ ἀφοῦ ἐπὶ ἀρκετὸν διάστημα ἐπλανήθη διὰ κενῶν ὑποσχέσεων, ἀπεφάσισε, προθεβηκῶς ἤδη τὴν ἡλικίαν, νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν γενέθλιον γῆν ὅπως περὰν αὐτοῦ ἐν ἀναπαύσει τὸν βίον. Διερχόμενος ὁμως ἐκ Φλωρεντίας, ἐσχετίσθη μετὰ τινος Ἀγγλοῦ ὀνόματι Δούγλα, μεθ' οὗ μετέβη εἰς Βενετίαν, αὐτοῦ δὲ διὰ μέσου τοῦ Δούγλα ἐγνώρισεν τὸν Μιχαὴλ Λόκ, ἕτερον Ἀγγλον χρηματίσαντα πρόξενον εἰς Συρίαν καὶ εὐρισκόμενον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐν Βενετία δι' ὑποθέσεις του.

Συνδεθεὶς διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Λόκ ὁ ἡμέτερος θαλασσοπόρος ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰ τοῦ ταξειδίου καὶ τῆς ἀνακαλύψεώς του, βαρέως δὲ φέρων τὴν πρὸς αὐτὸν ἄστοργον συμπεριφορὰν τῶν Ἰσπανῶν καὶ δικαίως μνησικακῶν, προέτεινε τῷ Λόκ νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῇ κυβερνήσει του ὅπως ἀνατεθῇ αὐτῷ ἀποστολὴ καὶ τῷ χρηρηγηθῶσι τὰ μέσα διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς Ἀγγλους εἰς τὰς ἀνακαλυφθείσας νέας πλουσίας χώρας καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς κυρίους τῆς σημαντικῆς ἐκείνης διόδου. Τὰ αἰτήματα τοῦ Φωκᾶ ἦσαν μετριώτατα, διότι ἐζήτηε μόνον ἐν πλοῖον τεσσαράκοντα τόννων καὶ ἐν ἄλλο μικρότερον, ὑπισχνεῖτο δὲ δι' αὐτῶν νὰ διαβῇ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὠκεανοῦ εἰς τὸν ἄλλον ἐν διαστήματι τριάκοντα ἡμερῶν. Ἡ Ἀγγλία τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τῆς περιουστάτης καὶ δέκτιδος Ἐλισάβετ διετέλει ἐν ὀργασμῷ προόδου, ἐζυμοῦτο δὲ τότε ἐν αὐτῇ ἡ ἰδέα τῆς ἐν ἀμίλλῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν κατακτήσεως μακρυνῶν ὑπερωκεανείων χωρῶν. Διὸ ὁ Λόκ μετὰ χάρας ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἔγραψε πάραυτα πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς τῆς βασιλείας, ἀνακοινῶν τὰς προτάσεις τοῦ Ἕλληνος θαλασσοπόρου καὶ ζητῶν ἑκατὸν λίρας στεργλίας διὰ τὴν δαπάνην τῆς μεταβάσεως τοῦ Φωκᾶ εἰς Ἀγγλίαν, ὅπως συνεννοηθῇ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς.

Δυστυχῶς ἕνεκα ἄλλων διπλωματικῶν ἀνωμαλιῶν, ἀπασχολουσῶν τότε τὴν Αὐλὴν ταύτην, ἡ ἀπάντησις ἐβράδυνε πολὺ καὶ ὁ Φωκᾶς βαρυνθεὶς, ἀπῆλθεν ἐκ Βενετίας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα μετὰ πολυετῆ ἀπουσίαν. Ἐκεῖθεν ὁμως δὲν ἔπαυσε διατηρῶν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ φίλου του καὶ ἐλπίζων ὅτι αἱ προτάσεις του ἦθελον γίνεσθαι ἀποδεχταί,

Ἐν τῇ συντόμῳ βιογραφίᾳ τῇ περιεχομένῃ εἰς τὸ Dictionnaire du XIXe Siècle τοῦ Larousse (ἐν λέξει Fuca), ἀναφέρεται ὅτι ὁ Φωκᾶς συνήντηθη μετὰ τοῦ Λόκ ἐν Λήμνῳ κατὰ τὸ ἔτος 1596. Ἄγνοῦ πόθεν ἐλήφθη ἡ τοιαύτη πληροφορία, ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ὁ Φωκᾶς, ἐπιστρέφων ἐξ Ἀμερικῆς, εὐρέθη εἰς Λήμνον, ἠκολούθησα ὡς πιθανώτερον τὴν ἐκδοσὴν τοῦ Μαζαράκη, ὅστις ἀρυσθεὶς τὰς πληροφορίες του ἐκ τῶν παλαιότερων βιογράφων τοῦ Φωκᾶ καὶ μετὰ ἐπιστάσις βασιανίας αὐτάς, εἶνε μᾶλλον ἀξίόπιστος.

έτοιμος ήτο ο άκαταπόνητος άνηρ να έπιχειρήση εν προβεβηκυία ήλικία νέους μακρινούς και κινδυνώδεις πλους εις άπώτατα και άγνωστα πελάγη. Μόλις κατά τὸ 1602 ο Λόκ έλαβε την άπάντησιν τής άγγλικής αϋλής και διεκπεραιώσας εν τάχει τὰς εν Βενετία ύποθέσεις του, ανεχώρησεν εις Κεφαλληνίαν όπως παραλάβη τὸν Φωκᾶν και άπέλθωσιν ομοῦ εις Άγγλιαν πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σχεδίου του. Άλλά φθάσας εις Ζάκυνθον έπληροφορήθη ότι ο φίλος του, καταβλήθεις υπό του γήρατος και τῶν κακουχιῶν, ήτο έτοιμοθάνατος, τῷ ὄντι δὲ μετ' ὀλίγον εξεμέτρησε τὸ ζήν, εϋτυχῆσας τουλάχιστον να κλείση τοὺς ὀφθαλμούς εν τῷ μέσω τῶν φίλων και τῶν οικειῶν του. Ο Λόκ τότε μετέβη εις Άγγλιαν και εκει έδημοσίευσε περιγραφὴν τοῦ ταξειδίου και τῶν ανακαλύψεων τοῦ Φωκᾶ, άπομνημονεύων ὅσα οὗτος ειχεν ανακοινώσει αὐτῷ. Η δημοσίευσίς αὐτῆ ωφέλησε μὲν άφ' ενός τὴν μνήμην τοῦ ήμετέρου θαλασσοπόρου, διότι κατέστη δι' αὐτῆς γνωστὴ ή ανακάλυψίς του και διεσώθη παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις τὸ ὄνομά του, ὅπερ ἄλλως ήθελεν άπολεσθῆ ένεκα τῆς ζηλοτύπου έχεμυθείας τῆς ισπανικῆς αϋλής· δυστυχῶς ὅμως τόσον υπερβολικῶς παρεστάθη ή ανακάλυψίς, τόσα μυθώδη και άπίστευτα περιεῖχεν ή περιγραφὴ, ὥστε ἐξημιώθη τὰ μέγιστα ή υπόληψίς τοῦ Φωκᾶ, ὅτε κατόπιν δι' ακριβεστέρων έρευνῶν καθωρίσθησαν τὰ πράγματα. Ο Φωκᾶς εν πρώτοις ειχεν υποπέσει εις πλάνην εκλαδῶν ότι ανεκάλυψε τὴν ζητουμένην διόδον μεταξύ τῶν δύο ὠκεανῶν, ενῷ άνεῦρε μόνον τὸν πορθμὸν τὸν φέροντα τὸ ὄνομά του, τὸν κείμενον μεταξύ τῆς νήσου Βαγκουβερ και τῆς άμερικανικῆς ήπειρου. Έπλανήθη έπίσης κατά μιαν μοῖραν και ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τοῦ πορθμοῦ και ὡς πρὸς τὸ πλάτος αὐτοῦ, άφου τοῦτο δὲν έχει κατά τὸ στόμιον εκτασιν τριάκοντα ἔως τεσσαράκοντα λευγῶν, ἄλλα μόνον δώδεκα ἔως δεκατεσσάρων, κατά τὰς γενομένας εν ἔτει 1788 παρατηρήσεις υπό τοῦ επισκεφθέντος τὰ μέρη ταῦτα άγγλου πλοίαρχου Mears. Καί τὰ μὲν λάθη ταῦτα, με δλην τὴν αὐστηρότητα, μεθ' ἧς ἐξεφράσθη περι αὐτῶν βραδύτερον ο Βαγκουβερ, δύνανται ν' άποδοθῶσιν εις τὰς άτελεῖς γεωγραφικὰς και ναυτικὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐξετέλεσε τὸ ταξειδίον ο Κεφαλλῆν ναυτικός. Άνεξήγητος ὅμως θ' άπέβαιεν ή διὰ τῆς μυθώδους περιγραφῆς τοῦ πλοῦτου τῶν χωρῶν, ἃς ανεκάλυψε, και τῶν ἐπιχεχυμένων δῆθεν εις αὐτὰς άφθόνων θησαυρῶν χονδροειδῆς άπάτη τοῦ κοινοῦ, ἃν δὲν ὑπῆρχον βάσιμοι δισταγμοί περι τῆς γνησιότητος τῆς δημοσιευθείσης υπό τοῦ Λόκ εκθέσεώς του, καθὰ και αὐτὸς ο προροηθεῖς βιογράφος του Fleuriou εικάτως παρετήρησεν. Ίσως, ὡς εἶνε φυσικόν, ο Φωκᾶς παρέστησεν ἐπὶ τὸ υπερβολικώτερον τὰς εκ τῶν άγνωστων ἐκείνων χωρῶν έντυ-

πώσεις του, ὅπως κεντρίση διὰ μέσου τοῦ φίλου του τὸ ενδιαφέρον τῶν Άγγλων και ἐπιτύχη τὴν ποθητὴν άποστολήν, δι' ἧς ήλιπζε να ικανοποιηθῆ εκδικούμενος ἄμα και κατά τῶν Ισπανῶν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἄδικον διαγωγὴν των. Άλλ' ὅτε έδημοσιεύθη παρὰ τοῦ Λόκ ή ἐπ' ὀνόματι του διήγησις, ο Φωκᾶς δὲν ὑπῆρχε πλέον εν τοῖς ζῶσιν, ὡς δὲ λίαν ὀρθῶς εικάζει ο Μαζαράκης, ο άγγλος φίλος του σκοπιμῶς εμεγαλοποίησε τὰς υπερβολικὰς ταῦτας περιγραφὰς εκ λόγων φιλοπατρίας, ὅπως παραινῆση τοὺς συμπατριώτας του διὰ τῆς ιδέας τοῦ άμέσου ὑλικου κέρδους να ἐπιδοθῶσιν εις τὴν ἐξερεύνησιν και τὴν κατάκτησιν τῶν άγνωστων τῆς γῆς χωρῶν, ἔργον, ἐξ οὔ ήρύοντο και ισχύν και ευημερίαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἄλλοι λαοί, Ισπανοί, Πορτογάλλοι και Ὀλλανδοί.

Έν τούτοις ή δημοσίευσίς τοῦ Λόκ παρήγαγε μεγάλην αἰσθησιν. Ο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ακμάσας συγγραφεὺς άγγλος Σαμουήλ Purchas περιέλαβε τὸ ταξειδίον τοῦ Φωκᾶ εις τὴν τετράτομον αὐτοῦ συλλογὴν, τὴν δημοσιευθεῖσαν εν Λονδίῳ κατά τὸ 1625. Πολλοί δὲ γεωγράφοι, και οἱ ὀνομαστὶ υπό τοῦ Μαζαράκη αναφερόμενοι Delisle, Buache, Darymple, ἐσημείωσαν εις τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας των τὸν ανακαλυφθέντα πορθμὸν, άποκαλέσαντες τὸ μὲν στόμιον αὐτοῦ πορθμὸν τοῦ Φωκᾶ, τὸ δὲ ἐνδότερον και εὐρύτερον μέρος θάλασσαν τοῦ Φωκᾶ. Πλὴν αὐτῶν ἐξετυπώθησαν και πίνακες παριστάνοντες ιδιαίτέρως τὰς γενομένας παρὰ τοῦ Φωκᾶ ανακαλύψεις, εις δὲ τῶν πινάκων τούτων εκδόθεις εν Βενετία ἐσώζετο μέχρις ἐσχάτων εν Κεφαλληνία εις τὴν οικίαν ενός τῶν ἀπογόνων του.

Άλλ' ὅμως και μετὰ τὸν γενόμενον θόρυβον πολλοί ὑπῆρχον οἱ ἀμφιβάλλοντες οὐ μόνον περι τῆς σημασίας τῶν ανακαλύψεων τοῦ Φωκᾶ, ἄλλα και περι αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τῶν ανακαλυφθέντων παρ' αὐτοῦ μερῶν· ἐδέησε δὲ να παρέλθωσι δύο περίπου αἰῶνες ἔως ὅτου ἐξερευνηθῶσι τελειότερον τὰ μέρη ταῦτα και καθορισθῆ ἐπακριβῶς ή σημασία τῆς ανακαλύψεως τοῦ Φωκᾶ. Η τιμὴ τῆς τοιαύτης έρεύνης ανήκει εις τοὺς άγγλους ναυτικούς. Πρῶτος ο πλοίαρχος Mears, καθὰ προανέφερα, ἐπεσκέφθη τὸ πολυθρύλητον αὐτὸ στενὸν και διώρθωσε τινὰς ανακριθείας, εις ἃς ειχεν υποπέσει ο ήμετερος θαλασσοπόρος. Μετ' αὐτὸν ἐπεσκέφθησαν και ἄλλοι τὰ μέρη ταῦτα, ἔως ὅτου τὸ άγγλικὸν ναυαρχεῖον ανέθηκεν ἐπισήμως τὴν ἐξερεύνησιν εις τὸν περιώνυμον Βαγκουβερ, ειδικῶς συστήσαν εις αὐτὸν να ἐξετάσῃ τὸ στενὸν τοῦ Φωκᾶ. Ο Βαγκουβερ, ὅστις ειχεν ἤδη συνοδεύσει τὸν κλεινὸν Κοκ κατά τὸ δεύτερον αὐτοῦ και τρίτον ταξειδίον, άπῆρε μετὰ δύο πλοίων και πολλὰ παθῶν κατ' ἀρχὰς εκ τῶν νόσων και τῶν τρικυμιῶν, ἠδυνήθη τέλος κατά τὸ ἔαρ τοῦ 1792 να

ἐκπληρώσει τὴν ἀποστολήν. Ἀνευρὼν τὸ περίφημον στενὸν εἰσεχώρησεν ἐντὸς αὐτοῦ, τὸ διέπλευσε καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἐτέρας ἄκρας εἰς τὸν Εἰρηγικὸν ὠκεανόν, ἐξακριβώσας οὕτω ὅτι ὁ πόρος αὐτὸς ἀπεχώριζε μόνον τὴν νῆσον τὴν φέρουσαν ἔκτοτε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τῆς ἀμερικανικῆς ἀκτῆς καὶ καταδείξας φαντασιώδη τὴν ὑπαρξίν ἐσωτερικῆς ἐν τῇ ἠπείρῳ θαλάσσης. Ἐπανακάμψας εἰς Ἀγγλίαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος¹, ἠσχολήθη ἀμέσως εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἡμερολογίου του, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφρασε νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς πέρας, καθότι ἐξαντληθεὶς ἐκ τῶν πολλῶν τοῦ ἐπιπόνου του ταξιδίου κόπων ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1798, τὸ δὲ ἡμερολόγιον αὐτοῦ ἀπεπεράτωσε καὶ ἐξέδωκεν ὁ ἀδελφὸς του συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ πλοίαρχου Πάτζετ ὑπὸ τὸν τίτλον: *A voyage of the discovery to the North Pacific Ocean and round the World*, ἐν Λονδίῳ εἰς τρεῖς τόμους μετ' ἄτλαντος. Τὸ σύγγραμμα ταῦτο μετεφφράσθη καὶ γαλλιστὶ ὑπὸ τῶν Demeunier καὶ Morellet καὶ ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τὸ ἐπόμενον ἔτος 1799, ἀκολούθως δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Henry ἐν ἔτει 1802.

Ὁ Βαγκούβερ ἐν πολλαῖς ἐκάκισε καὶ ἠμεμῶς ἤλεγξε τὸν ἡμέτερον θαλασσοπόρον διὰ τὰς ἀνακριθείας του· καὶ ὡς πρὸς τινὰς μὲν ἐξ αὐτῶν αἱ ἐπιτιμήσεις του εἶνε δίκαιαι· ἀλλ' εἰς ἄλλα ἔπρεπε νὰ φανῆ ἐπιεικέστερος, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ αὐταὶ αἱ τῶν αὐτοπτῶν γεωγράφων παρατηρήσεις καὶ μαρτυραὶ ὑπόκεινται εἰς παραδόξους ἀντιφάσεις καὶ ἀμφισβητήσεις. Οὕτω τὸ ἀκρωτήριον ἐκεῖνο τὸ βραχῶδες, τὸ ὅποιον συνήντησεν ὁ Φωκάς κατὰ τὸ ἀντίπεραν μέρος τοῦ στομίου τοῦ φερωνύμου πορθμοῦ του, παρετήρησε καὶ περιέγραψεν ἀπαραλλάτως καὶ ὀλίγον πρό τοῦ Βαγκούβερ ἐπισκεφθεὶς τὸ στενὸν πλοίαρχος Meares καὶ ὁμοῦς ὁ Βαγκούβερ αὐτὸς, διαψεύδων ἀμφοτέρους, λέγει ὅτι τὸ ἀκρωτήριον αὐτὸ ἔχει σχῆμα κοινὸν καὶ ὁμαλὸν καὶ οὐδόλως ἐφέλκεται τὴν προσοχὴν διὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτοῦ θέας.

Ἐν τούτοις ὁ Βαγκούβερ ἀφῆκεν εἰς τὸν ἐξερευνηθέντα παρ' αὐτοῦ πορθμὸν τὸ ὄνομα τοῦ Φωκά, σεβόμενος τὰ καθεστῶτα. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τινες τῶν νεωτέρων γεωγράφων τὸ ἀπῆλειψαν ἐκ τῶν χαρτῶν των, ἀφοῦ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων ἐμειώθη ὅπως δῆποτε ἡ σημασία τοῦ ταξιδίου τοῦ Ἑλλήνος, ἐφ' ᾧ δικαίως ὁ Μαζαράκης ἔγρα-

¹ Χάριν περιεργείας σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ταύτην ὁ Βαγκούβερ, προσορμισθεὶς εἰς τὴν νῆσον τῆς Ἁγίας Ἑλένης, παρέτηρησε πρῶτος τὸ περίεργον φαινόμενον τῆς κατὰ μίαν ἡμέραν διαφορᾶς τῆς ἀριθμήσεως τοῦ χρόνου, τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς ἡμερησίου περιστροφῆς τῆς γῆς ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του αὐτὸς ἐσημεῖον τὴν 6 Ἰουλίου, ἐνῶ οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἠρίθμουν τὴν 5 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

φεν εἰς τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ: «Αἱ ἐπωνυμιαὶ τοῦ στενοῦ τοῦ Φωκά καὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Φωκά ἐφυλάχθησαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ἕως ὅτου νῆ συνήθης ἀδικία ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κολακεία τῶν Γεωγράφων ἔκρινεν νᾶξιον νὰ τὰς ἀφαιρέσῃ διὰ νὰ ἐπιθέσῃ τὰ ὀνόματα μεταγενετέρων θαλασσοπόρων, οἵτινες ἀνήκουν εἰς πολυδύναμον ἔθνος. Οὔτε φροντίζουσιν οἱ κύριοι Γεωγράφοι ὅτι οἱ μεταγενέστεροι, ἐὰν ἔκαμον ἀκριβεστέρας περιγραφάς, ὠδηγήθησαν ὁμοῦς ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ κινδυνώδεις ἐπιχειρήσεις τῶν πρώτων ἐφευρετῶν καὶ διὰ τὴν πρόβodon τοῦ φωτισμοῦ, εἶχον ἄφθονα τὰ μέσα τῆς θαλασσοπλοίας.» Εὐτυχῶς οἱ ἀδικήσαντες τὸν Φωκᾶν ἀποτελοῦσιν ἐξαίρεσιν, διότι ἡ πλειονότης τῶν γεωγράφων ἐσεβάσθη τὴν μνήμην του καὶ πολλοὶ ἀγγλικοὶ χάρται καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Hachette, νεώτατος γαλλικὸς ἄτλας, ὁ πέρυσιν ἐκδοθεὶς ἐν Παρισίοις, διετήρησεν εἰς τὸν πορθμὸν τὸ ὄνομα τοῦ Jean de Fuca.

Αὐταὶ εἰσὶν αἱ ὑπάρχουσαι περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰδήσεις. Βεβαίως δὲν ἀποτελεῖται δι' αὐτῶν μεγάλη τις ἱστορικὴ μορφή, ἐκ τῶν ἐπισυρουσῶν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἐπιγενομένων γενεῶν· δὲν ἐξικνεῖται εἰς τὴν περίωπὴν τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου ἢ τοῦ Βάσκου δὲ Γάμα, ἀδιστακτικῶς ὁμοῦς δύναται νὰ καταλεχθῇ εἰς τὴν ἐντιμον χορηγίαν τῶν δευτερευόντων θαλασσοπόρων, ἐφ' οἷς πολλὰ ἔθνη σεμνύνονται, τῶν γενναίων ἐκεῖνων ἀνδρῶν, οἵτινες μὲ τὰς τόσον ὀλίγας γνώσεις καὶ μὲ τὰ τόσον ἀτελεῖ μέσα τῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐπιστήμης, ἐπέχειρουν τολμηρῶς πλοῦς κινδυνώδεις καὶ εἰς παντοίας ὑπεβάλλοντο στερήσεις καὶ κακουχίας ὅπως εὐεργετήσωσι τοὺς συγχρόνους των διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἀγνώστων χωρῶν, γενόμενοι ἄξιοι τῆς τιμῆς καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν ἐπλανήθη, εἶνε συγγνωστός· μήπως καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Γενουήνσιος δὲν ἐπλανήθη, νομίσας ὅτι ἀνεκάλυψε τὰς Ἰνδίας, ἐνῶ ἀνεκάλυψε τὴν Ἀμερικὴν, — λόγος δι' ὧν ἔκτοτε φέρουσι τὸ ὄνομα Δυτικαὶ Ἰνδίαὶ αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι τότε νῆσοι τῆς Ἀμερικῆς — καὶ δὲν ἀπέθανεν ἐν τῇ πλάνῃ; Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δὲ ὅτι αὐτὸς καὶ οὐχὶ ὁ ἐκδοὺς καὶ δημοσιεύσας τὴν διήγησίν του εὐθύνεται διὰ τὰ ἐν αὐτῇ ἀνυπόστατα καὶ μυθώδη, πάλιν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ διὰ τοῦτο ἀσυγχώρητος, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Μάρκος Πόλος¹, ὁ μέγας περιηγητὴς τοῦ Π' αἰῶνος, πολλὰ

¹ Ἐπειδὴ ἀνεφερα τὸ ὄνομα τοῦ ἐνδόξου περιηγητοῦ, σημειῶ ἐνταῦθα ἐν παρῶδῳ καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς θεωρήθη ὑπὸ τινῶν ὡς Ἑλλήν καὶ δι' Κεφαλλῆν, καλούμενος Μαρκόπουλος. Ὁ Ἀδάμ Χριστιανὸς Γάσπαρης (λέγει ἐν ὑποσημείωσει εἰς τὸν βίον τοῦ Φωκά ὁ Μαζαράκης), εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παρὰ τῶν ἀδελφῶν Καπετανάκη μεταφρασθείσης γεωγραφίας του καὶ ὁ κύριος Γεωργίου Φιλίπ-

διηγήθη ανακριβῆ και μυθώδη, χωρίς ἐν τούτοις νὰ ζημιωθῆ ἢ νὰ διαμφισβητηθῆ ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἀξία. Ἄλλ' ὅσον δῆποτε ἔστω και ἂν μειωθῆ ἡ σημασία τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Φωκᾶ, τοῦτο μένει πάντοτε ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἀνεκάλυψε πρῶτος ἐν μέρος τῆς γῆς ἄγνωστον, τὸ ὅποιον παρά τὰς ἐγερθείσας μετέπειτα ἀντιρρήσεις, ἐξακολουθεῖ νὰ φέρῃ και σήμερον τὸ ὄνομά του. Ὁ λόγος αὐτός εἶνε ἀρκετός ὅπως ἡ μνήμη του τιμᾶται μὲν παρά τῶν ξένων, ἰδιαιτέρως δὲ καταστῆ ἀγαπητὴ παρ' ἡμῖν, διότι ἐξ αὐτοῦ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἡμετέρα πατρίς, καιπερ ἐν χρόνοις δουλείας και καταπτώσεως και ζόφου διατελοῦσα, ἀντεπροσωπεύθη οὐχ ἥττον ὑφ' ἐνός τῶν τέκνων τῆς κατὰ τὴν εὐγενῆ ἐκείνην ἀμιλλαν τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων και δὲν ὑστέρησε και κατὰ τὴν ἐπωφελῆ ταύτην σταδιοδρομίαν, ὅπως δὲν ὑστέρησεν, ἀλλὰ διεκρίθη μάλιστα εἰς πάντα κλάδον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου.

« Ἡ Ἑλλάς, λέγει εὐγλόττως ὁ Μαζαράκης, ἦτο εἰς τὰς θλιβεράς ἐποχὰς τῆς, ὅμοια τρόπον τινὰ μὲ ἐν δένδρον, τὸ ὅποιον ἀπὸ οὐρανόμηκες, ἀνθηφόρον και εὐθαλές, κεῖται μεταξύ νέων ἀνθηρῶν δένδρων, κρημνισμένον και κατεσχισμένον ἀπὸ ὀρμητικούς ἀνεμοστραβίλους, ὅμως ἀπότινα ῥίζαν του ἀναφυτρῶνει βλαστοὺς πολυφύλλους, τῶν ὁποίων οἱ εὐώδεις καρποὶ μαρτυροῦν τὴν προτέραν ἀξίαν του τοιοιτοτρόπως, λέγω, και ἡ ποτὲ περικλεῆς Ἑλλάς και δεινοπαθοῦσα δὲν ἔμεινε ὀπίσω ἀπὸ τὰ ἀκμάζοντα ἔθνη και ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν γνώσεων, ἀλλ' ἢ ἢμπορεῖ νὰ συγκαταριθμῆ και αὐτὴ μεταξύ τῶν ἐνδόξων ἑτερογενῶν θαλασσοπόρων τῶν Κεφαλλῆνα Φωκᾶν, ὄντα τέκνον τῆς γῆσιον».

Τὴν ἀγάπην ταύτην και τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν μνήμην του καθήκον ἔχομεν νὰ ἐπιδείξωμεν πρῶτιστον ἡμεῖς οἱ ὁμογενεῖς του, ἀποδίδοντες τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὸ ὄνομά του δικαιοσύνην. Οἱ παρ' ἡμῖν ἐκδῶται τῶν γεωγραφικῶν πινάκων ἄς φροντίσωσιν εἰς νέαν ἐκδοσιν ν' ἀντικαταστήσωσι τὸ ξενοφανές ὄνομα διὰ τοῦ πραγματικοῦ τοῦ Ἑλληνος θαλασσοπόρου, οἱ Ἑλληνες συγγραφεῖς γεωγραφικῶν ἄς περιλάβωσιν αὐτὸ εἰς τὰ βιβλία των, οἱ δὲ παραδίδοντες τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἄς διδάσκωσι

» μων εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν ὑπομνημάτων τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀναφέρουσιν ὡς Κεφαλλῆνα τὸν περιώνυμον περιηγητὴν Μαρκόπουλον ἢ Μάρκον Πόλον, διὰ τὸν ὅποιον καυχᾶται δικαίως ἡ Βενετία. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ ἄλλας τὰς νμέχρι τοῦδε πολλὰς ἐρεῦνας μου, δὲν ἐδυνήθην ν' ἀπαντήσω ἄλλας περὶ τούτου ἀποδείξεις, δι' ὧν νὰ συμπερισθῶμεν τοῦλάχιστον μὲ τοὺς Βενετοὺς τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, θέτω ὡς πρῶτον τὸν Φωκᾶν, ὑποσχόμενος ὅτι θέλω ἐξακολουθῆσαι ἐπιμόνως τὴν ἔρευναν και περὶ τοῦ Μαρκοπούλου.» Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ ἔρευναι τοῦ φιλοπατρίδος συγγραφῆως ἀπέβησαν ἄγοναι και τὸ σκότος τῶν αἰῶνων καλύπτει τὴν ἀλήθειαν τῆς καταγωγῆς τοῦ μεγάλου ἐξερευνητοῦ.

τοὺς Ἑλληνας μαθητὰς ὅτι μεταξύ τῶν θαλασσοπόρων τοῦ ἸΣ' αἰῶνος ὑπῆρξε και εἰς ὁμοιοτήτων, ὅστις ἐτίμησε τὴν πατρίδα του συντελέσας εἰς τὴν διάδοσιν και τὴν πρόδον τοῦ πολιτισμοῦ, και ὅτι ὁ πορθμὸς ἐκεῖνος, ὁ φέρων τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἶνε μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τῆς κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας διακριθείσης και μεγαλοουργήσασης ἐλληνικῆς εὐφυΐας.

Χαραλάμπης Ἄνεμος.

ΠΑΡΑ ΤΟ ΧΕΙΛΟΣ ΤΗΣ ΑΒΥΣΣΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΗ

Διδαχθεῖσα τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις
Δημοτικοῦ Θεάτρου τῇ 1 Ἀπριλίου 1891.

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΠΑΛΟΥΚΗΣ Ε. Παντόπουλος
ΝΑΟΥΜ Π. Λαζαρίδης

Ἡ σκηνὴ σύγχρονος ἐν Ἀθήναις.

ΣΚΗΝΗ Α'

Λίθουσα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Παλούκη παράθυρον ἔχουσα κατὰ τὸ βάθος και θύρας ἐκατέρωθεν τῆς σκηνῆς.

ΠΑΛΟΥΚΗΣ και εἶτα ΝΑΟΥΜ

Π. (Εἰσερχόμενος ἑτοίμος ὅπως μεταβῆ εἰς τὸν οἶκον τῆς νύμφης, ἀλλὰ φέρων τὸν κοιτωνίτην και χρυσοποίκιλτον σκαῦφον. Βαίνει πρὸς τὸ παράθυρον παρατηρῶν τὸ ὑρολόγιόν του και εἶτα κατέρχεται βραδέως). Ἐπτὰ, παρά δέκα!... Καὶ εἰς τὰς ὀκτῶ θὰ γείνη ὁ γάμος μου!... Ναούμ.

Ν. (Εἰσερχόμενος περιίλυτος) Ἀφέντη.

Π. Ποῦ εἶναι τὸ φράκον μου;

Ν. Ἐδῶ εἶναι, ἀφέντη.

Π. Τὸ καπέλλον μου; τὰ γάντια μου;

- N. "Όλα εδώ τὰ ἔχω τὰ σάβανά σου.
 Π. (Ὁργίλος) Σιωπή, ἀνόητε.
 N. (Καταπνίγων στεναγμόν) Σωπαίνω.
 Π. (Ρίπτων ἐπὶ τῆς ἔδρας τὸν σκοῦφόν του) Ἐλα, βοήθησέ με νὰ ἐνδύθῶ.
 [Ἀποβάλλων τὸν κοιτώνιτην του] Ἄκουε τί σοῦ λέγω;
 N. (Βοηθῶν αὐτὸν καθρῶς) Ἀκούω.
 Π. (Ἐνδύμενος καὶ μετ' εὐχαριστήσεως ἐσοπτριζόμενος) Ἄ! Ἄ!
 N. (Ἰδία κατερχόμενος δεξιᾷ) Εἶδα πολλοὺς τρελλοὺς, μὰ εἶχαν καὶ κά-
 που γνῶσι!...
 Π. (Ἰδία, ἐσοπτριζόμενος πάντοτε) Φαίνομαι καὶ δὲν φαίνομαι τριάντα
 χρόνων.
 N. (Ἰδία) Γέρος ἄνθρωπος τώρα νὰ πάη νὰ παντρευτῆ!... μὴ χειρό-
 τερα!...
 Π. (Μεταβαίνων δεξιᾷ) Τί ὥρα εἶπες τοῦ ἀμαξᾶ νὰ ἔλθῃ;
 N. Εἰς τὰς ἑπτὰ.
 Π. (Στρεφόμενος) Ἄ. καλὰ.... Πότε θὰ ἐτοιμασθῆς ἐσύ;
 N. Γιατί νὰ ἐτοιμασθῶ;
 Π. Θὰ ἔλθῃς μαζί μου.
 N. Ἐγώ;... [Ἀπομάστων δάκρυ] Ἔχε με παρατημένον, ἀφέντη μου.
 Π. (Ἀνήσυχος) Μὰ πῶς γίνεται; πῶς θὰ ὑπανδρευθῶ ἐγὼ χωρὶς νὰ
 εἶσ' ἐσὺ ἐκεῖ;
 N. (Ἀνακείων τὴν κεφαλὴν) Τί, πάλι τὰ ἴδια νὰ λέμε;
 Π. Τί πρᾶγμα;
 N. (Γνωμολογικῶς) Σοῦ εἶπα ὅτι πῶς δὲν εἶσαι γιὰ παντρεῖα καὶ
 πρέπει....
 Π. (Θυμούμενος) Εἶσαι ἀνόητος καὶ νὰ μοῦ κάμῃς τὴν χάριν νὰ ἐτοι-
 μασθῆς διὰ νὰ ἔλθῃς μαζί μου.
 N. (Στένων) Ἄμ. δὲν τῆς ξέρεις, ἀφέντη μου, τῆς γυναῖκός....
 Π. (Ὅστις μετέθῃ ἀριστερᾷ, ἐπιστρεφόμενος) Αὐτὸ δὲν εἶνε δική σου δουλειά.
 N. (Πλησιάζων τὸν Παλούκην, ὅστις μετέθῃ δεξιᾷ) Μήπως σοῦ περνᾷ ἀπὸ
 τὸ νοῦ ὅτι σὲ ἀγαπᾷ ἡ κυράτσα Πολυξένη;
 Π. (Ἀναπνέων) Κυράτσα!... Πῶς ἄμιλεις ἔτσι περὶ τῆς κυράς σου;
 N. (Ἀπαθῶς) Πρῶτον δὲν εἶνε κυρία μου, διότι ἄμα ἐμπῆ αὐτὴ ἀπὸ
 τῆ μιά πόρτα ἔς τὸ σπῆτι, ἐγὼ θὰ ἐβγῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη.
 Π. (Ἐκπληκτος) Τί λές, Ναούμ;
 N. Αὐτὸ ποῦ σοῦ λέω.
 Π. (Περίλυπος) Καὶ λοιπὸν θὰ μ' ἀφήσῃς ἐμένα;... Ἐπειτα ἀπὸ εἴκοσι
 χρόνια ποῦ ἐζῆσαμε μαζί, θὰ φύγῃς ἀπὸ κοντά μου;

- N. (Μετὰ τινὰ σκέψιν) Ἄκουσε νὰ εἰπῶ, ἀφέντη μου....
 Π. Ἔ;...
 N. Εἴκοσι χρόνια τώρα δὲν ἔκαν' ἄλλη δουλειά παρὰ νὰ πηγαίνω τὰ
 βαθασάκια σου εἰς τὴ μιά καὶ ἔς τὴν ἄλλη....
 Π. (Μειδιῶν εὐαρέστως) Ἄ!...
 N. (Ἐξακολουθῶν) Δὲν ἔχω σκοπὸ τώρα εἰς τὰ γερράματα νὰ ἀλλάξω
 φύλλο καὶ νὰ πηγαίνω τὰ βαθασάκια τῆς κυρίας εἰς τὸν ἕναν καὶ εἰς τὸν
 ἄλλον....
 Π. (Ἐν ὀργῇ) Θὰ σιωπήσῃς, ἀχρεῖτε;... (Βαίνων κατ' αὐτοῦ ἀπειλητικῶς)
 Θὰ σιωπήσῃς;
 N. (Ἀταράχως) Κτύπα με λοιπόν... Τί ἐσήκωσες τὸ χέρι σου καὶ τὸ
 κατέβασες;
 Π. (Ἀνακείων τὰς χεῖρας μετ' ἀγανακτήσεως καὶ μεταβαίνων ἀριστερᾷ)
 ὦ!...
 N. (Πλησιάζων αὐτὸν) Κάνε με ὅτι θέλεις, δεῖρέ με, ποδοπάτησέ με,
 διώξέ με... Ἄλλὰ μὴ σοῦ περνᾷ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ κυρία Πολυξένη, ἀφοῦ θέ-
 λεις καὶ καλὰ νὰ μὴν τὴν λέω κυράτσα, δὲ θὰ τὰ ψῆσῃ με τὸν κύρ Θρα-
 σύβουλο...
 Π. (Ἐν ὀργῇ ἀκατασχετῶ, διώκων αὐτὸν) Φύγε, ἀπ' ἐμπρός μου ἀμέ-
 σως... Φύγε, καθαρμα, γιατί δὲν ξεύρω τί ἡμπορῶ νὰ σὲ κάμω...
 N. (Βαίνων πρὸς τὴν θύραν δεξιᾷ συχνάκις ἐπιστρεφόμενος) Φεύγω, ἀφέντη
 μου... μὰ νὰ τὸ ξέρῃς... θὰ τὴν πάθῃς... καὶ θὰ τὴν πάθῃς ἄσχημα...
 εἶδα ἐγὼ...
 Π. (Τρέχων κατ' αὐτοῦ) Ἐδῶ εἶσαι ἀκόμα;
 N. (Ἀπερχόμενος ταχέως) Ἐφουγα!...

Σ Κ Η Η Β'.

ΠΑΛΟΥΚΗΣ (μόνος διατρέχων τὴν αἴθουσαν μεγάλοις βήμασι προφανῶς τετα-
 ραγμένος καὶ ἀσθμαίνων ἐξ ὀργῆς) Τὸν ἀνόητον, τὸν φαῦλον, τὸν... τὸν...
 τὸν... Δὲν πταίει αὐτός, πταίω ἐγὼ ποῦ τοῦ ἔδωκα τόσον θάρρος! Ἀ-
 κοῦς ἐκεῖ νὰ μοῦ εἰπῆ αὐτὰ τὰ πράγματα πάλιν... καὶ διὰ ποῖαν μὲ διὰ
 τὴν Πολυξένην μου... (Δεικνύων μετὰ μειδιάματος φωτογραφίαν ἐπὶ τῆς τρα-
 πέζης) Τὸν ἀγγελόν μου!... (Παρατηρῶν τὸ ὥρολόγιόν του καὶ κατερχόμενος)
 Ἐπτὰ!... (Ἀναπνέων ἐν ταραχῇ) Καλε εἶνε ἑπτὰ!... (Μειδιῶν) Καὶ ἐπὶ
 τῇ ὑποθέσει ὅτι δὲν φθάνω ἐγκαίρως, δὲν ἐχάλασεν ὁ κόσμος!... (Ἀνή-

συχος) Θά περιμένουν!... (Ἠρέμα) Ἄς περιμένουν!... (Μειδιῶν) Πάντοτε κάποιον θά περιμένουν όταν γίνεται γάμος... (Ἐντεινῶν τὸ μειδιάμα του) Αὐτὴν τὴν φορὰν ἄς περιμένουν τὸν γαμβρόν!... (Ἐξαπλούμενος νοησιῶς ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου δεξιᾶ) Ἄ, τώρα ἡσύχασα ὀλίγον μὲ αὐτὴν τὴν σκέψιν ποῦ ἔκαμα! (Μετὰ τινα σκέψιν ἀνήσυχος) Ἠσύχασα μὲ τὸ ἀμάξι, ἀλλὰ μὲ τὸν Ναοῦμ; (Ἐγειρόμενος καὶ βηματίζων ἐν ταραχῇ) Πῶς μ' ἐτάραξε πάλιν αὐτὸς ὁ ἀνάγκος!... Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ τὰ ψήση μὲ τὸν Θρασύβουλον;... Καὶ ὑπάρχει λαμπρότερος νέος ἀπ' αὐτόν; μίαν λέξιν νὰ τοῦ εἰπῆς παραπάνω κοκκινίζει σὰν παπαροῦνα. (Βαίνων ὀρθοῦς πρὸς τὴν θύραν, δι' ἧς ἐξῆλθεν ὁ Ναοῦμ) Βλάκα!... Καὶ δὲν ἤξεύρεις λοιπὸν ὅτι εἶνε ἀνεψιὸς τῆς μητριάς της;... (Κατερχόμενος ἐν ἡρεμίᾳ) Μίαν ἡμέραν ἐπέστρεφα ἀπὸ τὰ Μέθανα... Εἶνε ὠραία τὰ Μέθανα, ὀλίγον ἀγριότοπος, ἀλλὰ τὰ νερὰ εἶνε περίφημα!... Ἐγὼ εἶχα πάγει ἐκεῖ διὰ ν' ἀλλάξω τὸν ἀέρα μου, καὶ ἐπειδὴ μὲ εἶδαν νὰ κάμω εἴκοσι πέντε λουτρά, μοῦ ἔβγαλαν ὅτι ἐπῆγα διὰ τοὺς ρευματισμούς μου!... Ἀνόητοι ἄνθρωποι! (Φέρων ταχέως τὴν χεῖρα εἰς τὸν ἀριστερὸν πόδα) Ὡχ, τί ἔπαθε τὸ πόδι μου; τί σουβλιὰ εἶνε αὐτὴ;... Περίεργον!... αὐτὸς ὁ πόνος ὀμοιάζει μ' ἐκεῖνον ποῦ μ' ἐπίασε πρὶν νὰ πάγω 'ς τὰ Μέθανα... (Κάμωνν διὰ τῆς χειρὸς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ γόνατος καὶ μετ' ἐλαφρὸν τῆς κνήμης τιναμὸν πατῶν τὸν πόδα) Ἐπέρασε!... Μπά, θά ἐστραβοπάτησα... (Βαδίζων ἐνῶ λαλεῖ) Ἠρχόμην λοιπὸν ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἐντὸς τοῦ ἀτμοπλοίου ἐγνώρισα τὸν κύριον Ῥεκαλίδην, ὅστις ἤρχετο ἀπὸ τὸ Ναύπλιον ν' ἀποκατασταθῆ ἐδῶ. Λαμπρὸς ἄνθρωπος ὁ Ῥεκαλίδης, ἐκεῖνη ὅμως ἡ ὁποία μοῦ ἔκαμιν ἐντύπωσιν ἦτο ἡ κόρη του, ἡ Πολυξένη. (Παρατηρῶν τὴν φωτογραφίαν) Ἄ, ὠραία κόρη... εἶχεν ἓνα μειδιάμα... τὸ ἔχει καὶ εἰς τὴν φωτογραφίαν της... (Κατερχόμενος) Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶδα ὅτι μοῦ ἔλειπεν ἡ Πολυξένη καὶ τὸ μειδιάμα της... Μετὰ δύο ἡμέρας πηγαίνω νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Ῥεκαλίδην καὶ χωρὶς πολλὰ λόγια τοῦ ζητῶ τὴν κόρην του... Μοῦ τὴν ἔδωκεν ἀμέσως. Πρὸ ἐνός μηνὸς ἠραβωνίσθημεν καὶ ἀπόψε ὑπανδρευόμεθα... ἀπλούστατον!... (Μετὰ τινας βηματισμούς καθήμενος παρὰ τὴν τράπεζαν ἀριστερᾶ) Δὲν ὑποφέρεται πλέον αὐτὴ ἡ ζωὴ... καταντᾶ καὶ βαρετὴ ἐπὶ τέλους μὲ ὅλα τὰ καλά της. Μόνος, αἰωνίως μόνος... ἀρρωσταῖς ἔξαφνα, δὲν ἔχεις ποιὸν νὰ σὲ περιποιηθῇ... Ἄλλ' ὅταν ἔχῃς μία γυναικουλά σὰν τὴν Πολυξένην, εὐμορφή, καλή, περιποιητικὴ, ἄ, διαφέρει!... (Παρατηρῶν μετ' ἀγάπης τὴν φωτογραφίαν, ἣν τοποθετεῖ καλῶς) Τὴν ἔχεις ἀντικρὺ σου, τὴν κυττάζεις, σοῦ λέγει τόσα νόστιμα πράγματα... γελά, χωρατεύει... πηγαίνετε μαζί περίπατον, 'ς τὸ θέατρον, 'ς τὰς ἐξοχάς... (Ἐγειρόμενος καὶ μεταβαίνων δεξιᾶ) Ὁ κόσμος ποῦ σὲ βλέ-

πει νὰ τὴν κρατῆς μπράτσο, λέγει: Ἄ, ἄ, ἄ!... τὸν κατεργάρη τὸν Παλούκη... κυττάζε γυναικουλά ποῦ σοῦ τὴν ἐπέτευχεν!... Ἐπίετα ἔρχεται τὰ παιδιὰ, ἡ χαρὰ τοῦ σπιτιοῦ... πέντε, ἕξι, ἑπτὰ, δέκα... ὅσα περισσότερα τόσον καλλίτερα... Παλουκάκια!... Τρέχουν; πηδοῦν, φωνάζουν, γελοῦν, τραγουδοῦν, κλαῖνε... διότι θά κλάψουν καὶ καμμιά φορὰ... τὰ ἔχεις γύρω σου, τὰ χαϊδεύεις, παίζεις μαζί, καὶ συλλογίζεσαι ὅτι εἶσαι πατέρας των, προστάτης των, τὸ πᾶν των!... (Μετὰ τινα παῦσιν καὶ ὡσεὶ μετὰ μικρὰν σκέψιν) Ὁλος ὁ κόσμος εὐρίσκει ὅτι ἔκαμα πολὺ καλά, μόνος αὐτὸς ὁ ἡλίθιος ὁ Ναοῦμ δὲν ἠμπορεῖ ἀκόμη νὰ τὸ ἐνοήσῃ... Καὶ δὲν ἤξεύρω διατί ὅσα μοῦ εἶπε πάλιν ἀπόψε ἤρχισαν νὰ μὲ στενοχωροῦν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν... Καὶ πῶς ὄχι ἀφοῦ μοῦ ἐνθυμίζουν τί ἔκαμνα ἐγὼ ἕως πρὸ τριῶν μηνῶν ἀκόμη! (Στένων βαθέως) Νὰ εἶσαι τριάντα χρόνια δαμασκηνὸ σταθὶ καὶ ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς ἄλλην νὰ γίνῃς φηκάρη!... (Παρατηρῶν τὸ ὀρολόγιόν του) Ἄς τὸ σκεφθῶ διὰ τελευταίαν φορὰν ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ τὸ ἀμάξι... (Καθήμενος παρὰ τὴν τράπεζαν) Λέγομεν λοιπὸν ὅτι εἶμαι πενήντα τριῶν ἔτ... (Παρατηρῶν μὴ τὸν ἤκουσέ τις καὶ ἐξακολουθῶν ταπεινότερα φωνῇ) Εἰς τὸν Ῥεκαλίδην εἶπα πῶς εἶμαι σαράντα δύο, ἀλλὰ εἶμαι πενήντα τριῶν ἔτων, αὐτὴ εἶνε ἡ ἀλήθεια... Ἡ Πολυξένη εἶνε εἴκοσι... (Ἐκπληκτός) Εἴκοσι;... μία διαφορά ἀμέσως ἀπὸ τριάντα ἔτη... τί; τριάντα; (Μετρῶν ἐν μεγίστῃ ἀνησυχίᾳ ἐπὶ τῶν δακτύλων του) Εἴκοσι ἀπὸ πενήντα, τρία... μὴδὲν ἀπὸ τρία, τρία... δύο ἀπὸ πέντε, τρία... τριάντα τρία!... (Ἀναπνέων μετὰ δυσκολίας) Εἶνε πολλά!... (Μειδιῶν) Μπά, τί ἔχει νὰ κάμῃ ἡ ἡλικία, ὅταν εἶσαι ὑγιής, εὐρωστος!... (Φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὸν δεξιὸν πόδα) Ἄϊ, ἄϊ, ἄϊ... μὰ τί πόνος εἶνε αὐτός;... Καὶ δὲν εἶνε μόνον 'ς τὸ ἓνα πόδι, εἶνε καὶ 'ς τὸ ἄλλο... (Στένων) Σὰν νὰ μοῦ φαίνεται ὅτι εἶνε ρευματισμός... (Διανοίγων τοὺς ὀφθαλμούς) Κακὸν αὐτό!... (Ἰψῶν τὰς ὀφρῦς) Πενήντα τρία καὶ ρευματισμούς... πενήντα τέσσερα!... (Μετὰ τινα σκέψιν) Ἄϊ, μὰ ἓνας λόγος περισσότερο διὰ νὰ ὑπανδρευθῶ... Ἐχῶ ἀνάγκην περιποιήσεως... ὅταν θά πονῶ θά ἔχω κοντὰ μου τὴν γυναικουλά μου, θά μὲ φροντίζει; θά μὲ... (Ἐγειρόμενος ἀνήσυχος) Ναι, μὰ ἂν δὲν τὸ κάμῃ;... ἂν ἔξαφνα θέλῃ χωροῦς καὶ διασκεδάσει;... ἂν... Εἴμ' ἐγὼ πλέον δι' αὐτὰ; (Ἐν στενοχωρίᾳ) Τί διάβολον!... (Διατρέχων τὴν αἴθουσαν ἐν ταραχῇ) Αὐτός, αὐτός ὁ βλάξ ὁ Ναοῦμ εἶνε ὁ αἴτιος ὅλου τοῦ κακοῦ!... Ἄν δὲν μοῦ ἔλεγε τίποτε, θά ὑπανδρευόμην καὶ θά ἤμουν εὐτυχέστατος... Νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ μοῦ τὰ εἰπῇ πάλι τὴν ὥρα ποῦ πηγαίνω νὰ στεφανωθῶ!... Τὸν μασκαρᾶ! (Ἐν στενοχωρίᾳ) Ἐκεῖνο ποῦ μὲ ἀνησυχεῖ περισσότερο εἶνε... ἄ, οὔτε νὰ τὸ σκεφθῶ δὲν θέλω... Διατί ὄχι;... διατί νὰ μὴ τὸ σκεφθῶ;...

Μήπως ἔτι ἕκαμα δὲν ἠμποροῦν νὰ μοῦ τὸ κάμουν ; Εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον ὅλα συνδέονται... Μάχαιραν ἔδωκας, μάχαιραν θὰ λάβῃς !... (Προσπαθῶν ν' ἀνορθώσῃ τὸ κυρτὸν αὐτοῦ σῶμα) Αἶ ; ! ... Καὶ λοιπὸν ὁ κύριος Θρασύβουλος ; ... ἄ, ὄχι, ὄχι... ὑπὸ τοιούτους ὄρους δὲν ὑπανδρεύομαι, ὄχι ! ... (Μετὰ τινος βηματισμούς) Καὶ ἀλήθεια... τί δουλειὰ ἔχει αὐτὸς ὁ κύριος Θρασύβουλος καὶ εἶνε ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἕως τὸ βράδυ μέσα εἰς ἐκεῖνο τὸ σπίτι ; ... Εἶνε ἀνεψιὸς τῆς κυρίας Ῥεκαλίδου... πολὺ καλὸ. Νὰ κάθεται λοιπὸν μὲ τὴν θείαν του... ἡ Πολυξένη δὲν τοῦ εἶνε τίποτε... καὶ αὐτὸς ὅλην τὴν ὥραν μὲ αὐτὴν ὁμιλεῖ... Τί ἔχουν νὰ εἰποῦν μαζὶ ; ... ἡ Πολυξένη εἶνε ἰδική μου, αὐτὸς... (Σύννους) Διατί μὲ ἠρώτησαν δύο φίλοι μου πρὸ ἡμερῶν ἂν θὰ μὲ στεφανώσῃ ὁ Θρασύβουλος ; ... (Ἀναπηδῶν) ὦ !... ἀλλ' αὐτὸ εἶνε φοβερόν, καί... καί... καὶ ὁ Ναοῦμ ἔχει δίκαιον !... Τί ; τὰ ἔψησαν πρὶν ἀκόμη νὰ... (Ἀκούεται κρότος ἀμάξης) ὦ, δυστυχία μου ! ... (Βλέπων διὰ τοῦ παραθύρου) τὸ ἀμάξι !... (Παρατηρῶν τὸ ὠρολόγιόν του) Ἐπτὰ καὶ εἴκοσι ! ... πῶς ἦλθεν ἔτσι γρήγορα ; ... (Ἐνεὸς) Καὶ τώρα ; ... ὦ Θεέ μου !... κρύος ἰδρῶς μὲ περιβρέχει ! ... (Διατρέχων ἐν ἀπελπισίᾳ τὴν αἰθούσαν) Ἡ ἡλικία μου, οἱ ρευματισμοὶ μου, ὁ Θρασύβουλος ! ... (Ἰστάμενος) Τί νὰ κάμω ; ... εἶμαι εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου... (Μετὰ μικρὰν σκέψιν) Ἄ, ὄχι, ὄχι... παρὰ νὰ πάθω κανένα μασκαράκι... (Κάθεται πρὸ τῆς τραπέζης καὶ γράφει πυρετωδῶς) Αὐτὸ θὰ κάμω...

ΣΚΗΝΗ Γ΄.

ΠΑΛΟΥΚΗΣ, ΝΑΟΥΜ

- N. (Εἰσερχόμενος ἐνδακρυσ) Ἀφέντη, ἦρθε τὸ ἀμάξι.
 Π. (Κύπτων ἐπὶ τῆς τραπέζης πάντοτε) Καλά.
 N. Κρίμα ποῦ δὲν ἔχει καὶ τοὺς χωροφυλάκους!
 Π. Διατί;
 N. Ἄμ' καλλίτερα νὰ σὲ πῆγαιαν 'ς τὴν κρεμάλα.
 Π. (Μειδιῶν καὶ γράφων) Ἐννοια σου καὶ δὲν παντρεύομαι.
 N. (Ἐμβρόντητος) Αἶ ;
 Π. Αὐτὸ γράφω τοῦ πεθεροῦ μου, τοῦ πρώην...
 N. (Περιχαρῆς) Τί ;
 Π. (Στρεφόμενος) Καὶ ἔτσι δὲν σοῦ χαλνῶ τὸ χατῆρι.
 N. Μὴ μὲ τρελλαίνης, ἀφέντη.
 Π. (Ἐγειρόμενος) Νὰ τί τοῦ γράφω.

- N. Τί τοῦ γράφεις, ἀφέντη μου ;
 Π. (Ἀναγινώσκων) «Κύριε Ῥεκαλίδη. Σταθμίσας ἐσκεμμένως τὰ πράγματα, ἐξετάσας δὲ ταῦτα λίαν ἀπαθῶς, νομίζω καλὸν νὰ μὴ τελέσωμεν τὸν γάμον, διότι οὐτ' ἐγὼ εἶμαι διὰ τὴν κόρην σας, οὔτε ἡ κόρη σας δι' ἐμέ. Ὀνούφριος Παλούκης».
 N. Τίποτες ἄλλο ;
 Π. (Διπλῶν τὴν ἐπιστολήν) Τίποτε.
 N. Λαμπρά !
 Π. (Σφραγίζων καὶ ἐγχειρίζων ταύτην τῷ Ναοῦμ) Τώρα ἔμπα 'ς τὸ ἀμάξι καὶ πῆγαινε το.
 N. (Ὅστις διηυθύνθη πρὸς τὴν θύραν, ἐπιστροφόμενος) Ἄχ, ἀφέντη μου, νὰ φιλήσω τὰ χεῖρα σου...
 Π. (Κρατῶν αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρός) Γιὰ νὰ σοῦ εἰπῶ ὅμως...
 N. Τί ;
 Π. Θέλω νὰ μοῦ εἰπῆς τὴν ἀλήθειαν...
 N. Νὰ σοῦ εἰπῶ, ἀφέντη μου.
 Π. Βλέπεις ὅτι δὲν πρόκειται πλέον νὰ ὑπανδρευθῶ...
 N. (Μόλις συνέχων τὴν χαρὰν αὐτοῦ) Τὸ βλέπω, ἀφέντη μου, τὸ βλέπω.
 Π. Τί ἐννοοῦσες μ' ἐκεῖνα ποῦ μοῦ εἶπες πρῶτῆτερα ; ... Σοῦ εἶπαν τίποτε ; ... Ὑποθέτεις ὅτι ὁ Θρασύβουλος ; ... Εἶδες ; ...
 N. Ἄμ' ἐκεῖνο εἶνε φῶς φανερό, ἀφέντη μου... Πενήντα χρόνων ἐσύ, εἴκοσι ἐκείνη, εἴκοσι πέντε αὐτὸς... Τί νὰ ἰδῶ ; ... Χρειαζέται νὰ ἰδῆ καὶ κανεὶς ; ... Ἐπειτα καὶ ἂν δὲν εἶνε αὐτὸς, μήπως δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε ἄλλος ;
 Π. (Ἐν στενοχωρίᾳ) Καλά, καλά... Πῆγαινε γρήγορα νὰ μὴν περιμένουν οἱ ἄνθρωποι...
 N. (Ἐξερχόμενος περιχαρῆς) Νὰ μὴν περιμένουν !... Χάχ, ἄχ, ἄχ, ἄ !

ΣΚΗΝΗ Δ΄

ΠΑΛΟΥΚΗΣ (Κατερχόμενος καὶ ἀναπνέων μετ' εὐχαριστήσεως) Τώρα ἦλθεν ἡ καρδιά μου 'ς τὸν τόπο της !... Δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάμω, ἀλλὰ παρὰ νὰ πάθω κανένα δυστύχημα !... (Μετὰ τινος παύσιν) Ἡ Πολυξένη θὰ κλαύσῃ, ὁ πενθερός μου θὰ φωνάξῃ.. Ἀδιάφορον !... Αὔριον φεύγω διὰ τὴν Σμύρνην καὶ δὲν θὰ τοὺς ἰδῶ πλέον... Ὅσον μὴνα ὅλα θὰ εἶνε λησμονημένα ! (Ἀνατείνων τὰς χεῖρας) Τί τρέλλα ἐπῆγα νὰ κάμω !... Ἀκούς ἐκεῖ νὰ παντομοσ 1Δ'. Σεπτέμβριος 8

τρευτῶ ;... Ὑπανδρεύεται κανείς όταν περάση τὸν κάθο πενήντα ;... (Ἀποβάλλει τὸ φράκον του, ἐνδύεται τὸν κοιτανίτην, καλύπτει τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ σκούφου καὶ κάθεται νοηλῶς ἐπὶ τῆς ἔδρας) Ἐργένης πάλιν !... Ἐργένης πάντοτε μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος !... Πάλιν καλλίτερα αὐτὴ ἡ ζωὴ... Πηγαίνεις ὅπου θέλεις, ἔρχεσαι ὅποτε θέλεις, δὲν ἔχεις νὰ δώσης σὲ κανέναν λογαριασμό... Εἶσαι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ σου μ' ἓνα λόγον... Ἐπειτα γλυτόνεις κι' ἀπὸ χίλια βάσανα !... Δὲν ἔχεις ὄρεξι νὰ ὀμιλήσης ἔξαφνα !... (Στρεφόμενος ἀποτόμως πρὸς τὴν φωτογραφίαν) Νὰ μὴ γυναῖκα ἐμπρὸς σου νὰ θέλῃ κουβέντα... Διότι θὰ θέλῃ... Ἡ γυναῖκα πάντα θέλει τὴν κουβέντα... (Δυσσεύτως πρὸς τὴν φωτογραφίαν) Μωρὲ γυναῖκα, ἄφησέ με ἥσυχον καὶ δὲν ἔχω κέφια σήμερα... Ὅχι, καὶ καλὰ κἄτι νὰ τῆς εἰπῆς... Θέλεις νὰ ὀμιλήσης ἐσὺ, ἐκείνη ἔχει τὰ μούτρα της κρεμασμένα πέντε πιθαμαῖς... Διατί ; Τρέχα γύρευε !... Αἶ, εἶνε δυνατόν νὰ ζήσης καλὰ μὲ ἓναν τέτοιον διάβολον εἰς τὸ πλάϊ σου ; (Λέγων ταῦτα ἐκτείνει βιαίως τὴν χεῖρα καὶ καταρρίπτει τὴν φωτογραφίαν) Δὲν εἶνε !... (Ἐγειρόμενος μετ' εὐχαριστήσεως) Τί καλὰ ποῦ ἔκαμα καὶ ἔγραψα τοῦ Ῥεκαλίδου... Ὁ κύριος μοῦ ἤθελεν ἐγγονάκια !. Βάσανα ! 'ς τὴ βῆξι τῆ δικῆ μου !... Ὅχι, κύριε, νὰ σὲ χαρῶ, δὲ θὰ χάσω ἐγὼ τὴν ἡσυχίαν μου διὰ νὰ σοῦ κάμω ἐσένα ἐγγονάκια !... (Μετά τινα παύσιν ἀναφωνῶν μετ' ἀποστροφῆς) Παιδιά !... Τί ; νὰ ἔχω ἐγὼ παιδιά... Νὰ τρέχουν ἐπάνω νὰ τρέχουν κάτω, νὰ φωνάζουν, νὰ γελοῦν, νὰ κλαῖνε... Διότι θὰ κλαῖνε ὄλην τὴν ἡμέραν τὰ κακοαναθρεμμένα... Καὶ νὰ μὴν εὐρίσκω ἡσυχία μεσ' 'ς τὸ σπῆτι μου ;... Τὸ ἓνα νὰ μὲ τραβᾷ ἀπ' ἐδῶ, τὸ ἄλλο ἀπ' ἐκεῖ, τὸ ἓνα νὰ θέλῃ παπούτσια, τὸ ἄλλο καπέλλο, τὸ ἄλλο ἐπανωφόρι, ὅλα νὰ θέλουν γλυκίσματα... Καὶ νὰ φροντίζω τί ὥρα θὰ πάγουν 'ς τὸ σχολεῖον... Μήπως ἐκρύωσε κανένα... Νά, τοῦτο ἀρρώστησε, διατί δὲν ἦλθε ὁ γιὰ τρός, πότε θὰ ἔλθῃ ὁ ὑπηρέτης ἀπὸ τὸ φαρμακεῖον... Τὸ χαμομήλι, τοὺς συναπισμούς, τὰ καταπλάσματα, τὰ κλύσματα !... Πῶ, πῶ, πῶ ! Τρελλαίνεται ὁ ἄνθρωπος !... (Παρατηρῶν μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως τὸ ὄρολόγιόν του ἐνῶ μεταβαίνει ἀριστερᾷ) Ὁ Ναοῦμ θὰ ἔφθασε τώρα... ἔδωσε τὸ γράμμα, τὸ διαβάζει ὁ Ῥεκαλίδης... θυμώνει... τὸν ἐρωτᾷ ἡ κόρη του τί εἶνε καὶ τῆς τὸ λέγει... Ἡ Πολυξένη κιτριλίζει... τὴν παίρνουν τὰ δάκρυα... λιποθυμεῖ !. (Στένων βαθέως) Τὴν καὶ μὲν !... (Περιτρέχων τὴν αἴθουσαν ἐν ἀνησυχίᾳ) Ἄχ, δὲν ἔκαμα καλὰ... τὸ καὶ μὲν τὸ κορίτσι ἐπὶ τέλους τί μοῦ πταίει ;... μήπως ἐκείνη μ' ἐζήτησεν ;... ὄχι... ἐγὼ τὴν ἐζήτησα καὶ τώρα τὴν ποτίζω φαρμάκια !... (Ἐν ὑψίστῃ ταραχῇ) Ἄ, τί ἔκαμα, τί ἔκαμα !... Σηκόνονται οἱ παππάδες, γίνεται σούσουρον... ὁ κόσμος ἀρχίζει νὰ φεύγῃ... μένει ἔρημο τὸ σπῆτι... ἡ Πολυξένη δὲν ἔμπο-

ρεῖ νὰ συνέλθῃ ἀκόμη... τὴν ἐξέθεσα... τὴν κατέστρεψα !... (Πίπτει ἐξησθενημένος ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου· μετά τινα παύσιν αἴρων τὴν κεφαλὴν) Καὶ ὄλ' αὐτὰ μοῦ τὰ κάμνει ὁ Ναοῦμ !... (Ἀνακαθήμενος καὶ τὸν γρόνον αὐτοῦ τείνων πρὸς τὴν θύραν) Ἄ, τὸν ἄθλιον !... (Ἐγειρόμενος ἐν ἀδημονίᾳ) Ὑπόπτευσται τὸν Ἐρασύβουλον... ἀλλ' ἔχει ἀποδείξεις ;... ὄχι· καμμίαν... δὲν ἔμπουσε νὰ μοῦ εἰπῆ τίποτε... ὑποθέτει μόνον... τὴν ἔβλεπε νὰ ὀμιλῇ μαζί του... διατί νὰ μὴν ὀμιλῇ ;... γνωρίζονται πρὸ τόσων χρόνων, ἀνετράφησαν σχεδὸν μαζί, καὶ ἐπὶ τέλους εἶνε καὶ συγγενεῖς... διότι ἀφοῦ εἶνε ἀνεψιὸς τοῦ Ῥεκαλίδου ἀπὸ τὴν γυναικὰ του, εἶνε καὶ συγγενὴς τῆς Πολυξένης, ἀφοῦ αὐτὴ εἶνε κόρη τοῦ Ῥεκαλίδου... (Ἐπισύρων τὴν φωνὴν ὡς οἱ διδάσκαλοι) Τὰ τρίτω τινὲ ἴσα καὶ ἀλλήλοις εἰσὶν ἴσα... (Ἐπεξηγῶν διὰ χειρονομιῶν τὴν σκέψιν του) Ἐἶνε ἓνα εἶδος πρώτων ἐξαδέλφων, ἐναλλάξ ἐκτός... δὲν εἶνε καθαυτὸ ἐξαδέλφοι, ἀλλὰ ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς ὀνομάσῃ παρεξαδέλφια !... (Ὀργίλως) Καὶ ἐπεισθῆν εἰς τὰς ἀνοησίας τοῦ βλακὸς αὐτοῦ ;... ὦ, τί ἔκαμα, τί ἔκαμα !... (Διατρέχων τὴν αἴθουσαν) Τί θὰ εἰπῆ αὐριον ὁ κόσμος ὅταν μάθῃ ὅτι μίαν στιγμὴν πρὸ τοῦ γάμου μοῦ ἔγραψα τοῦ πενθεροῦ μου ὅτι δὲν ὑπανδρεύομαι ;... (Ἐντείνων τὴν φωνὴν ἐπιτίμητικῶς) Καὶ πῶς τὸ κάμνεις αὐτό, κύριε Παλούκη ;... Ἐχεις τὸ δικαίωμα νὰ ἐκθέσης μίαν νέαν, νὰ τῆς δώσης τόσας ἐλπίδας καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ ἔλθῃς νὰ μᾶς εἰπῆς ὅτι μετενόησες ; Ἐἶνε πράξις τιμῆ ἀνθρώπου αὐτῆ ; Διὰ τίνα λόγον διαλύεις τὸ συνοικέσιον ; Φέρε λοιπὸν τοὺς λόγους σου ; λέγε !... (Στένων) Ἄλλὰ δὲν ἔχω τίποτε νὰ εἰπῶ... (Ἐξακολουθῶν διαλογικῶς) Ἡ ἡλικία μου... Μωρία !... ὑπανδρεύονται καὶ μεγαλείτεροι !... Ὁ βρευματισμοί μου... Βλακεία !... αὐτοὺς τοὺς ἔχει ὅλος ὁ κόσμος !... Ὁ Ἐρασύβουλος... Κακοηθέστατε—θὰ μοῦ εἰποῦν—καὶ τολμᾷς νὰ στιγματίσης μίαν νέαν κόρην, διότι ἐν τῇ νοσοῦσῃ κεφαλῇ σου ἀνεπτύχθησαν τοιαῦται μισματικαὶ ἰδέαι ;... Κρίνεις ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου περὶ τῶν ἄλλων καὶ νομίζεις ὅτι ὁ Ἐρασύβουλος σοῦ ὀμνιάζει ;... Δὲν ἐντρέπεσαι, ἀναιδέστατε !... (Στένων βαθέως) Ὅλα αὐτὰ θὰ μοῦ εἰποῦν καὶ θὰ ἔχουν δίκαιον, δικαιοτάτον... καὶ ἐγὼ θὰ μείνω ἀναυδός... δὲν θὰ δύναμαι ν' ἀπαντήσω τίποτε... Καὶ θὰ συντριβῶ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς κοινῆς περιφρονησεως !... (Διατρέχων τὴν αἴθουσαν ἐν μεγίστῃ ταραχῇ) ὦ, πῶς νὰ διορθῶσω τὸ κακὸν ποῦ ἔκαμα !... (Ἰσάμενος) Πρέπει νὰ ὑπανδρευθῶ !... Πρέπει νὰ ὑπανδρευθῶ !... ἀλλὰ τώρα ; πῶς ;... μετὰ τὸ γράμμα τὸ ὅποιον ἔγραψα !... (Μετά τινα σκέψιν) ὦ, τί ἰδέα !... Λέγω ὅτι ἦτο ἀστείότης !... ἀφοῦ πηγαίνω διὰ νὰ ὑπανδρευθῶ, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μὴ μὲ πιστεύσουν... (Σύνουος καὶ κλαυθμηρίζων σχεδόν) Ἄλλὰ, κύριε... δὲν βλέπετε εἰς ποίαν κατάστασιν ἔχεις τὸ σπῆτι μου ;... ἡ κόρη μου ἀκόμη δὲν

συνήλθεν... ἐγὼ ἂν δὲν εἶμαι ἀπόπληκτος, δὲν θ' ἀργήσω νὰ γείνω ... (Περιχαρῆς) Ἦθελα νὰ ἰδῶ κατὰ πόσον μὲ ἀγαπᾶτε... Ὁ Ῥεκαλίδης μὲ πιστεύει, σταματᾷ ἢ ἀποπληξία του... πῶς νὰ μὴ σταματήσῃ ὅταν τῆς εἰπῶ : Στόπ !... ἢ Πολυξένη συνέρχεται... πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Φωνάζομεν τοὺς παππάδες—θὰ τοὺς πληρώσωμεν δύο φοραῖς; ἀδιάφορον—ἔρχονται οἱ συγγενεῖς, καὶ γίνεταί ὁ γάμος!... (Ἀποβάλλον ταχέως τὸν κοιτωνίτην καὶ τὸν σκουφόν του) Λαμπρά !... (Ἐνδύομενος τὸ φράκον του, φορῶν τὸν πῖλόν του καὶ ἐπαναλαμβάνων ἐπὶ διαφόρων τόνων τὴν τελευταίαν ταύτην λέξιν) Ποῦ εἶνε τὰ γάντιά μου;... Τί ἐπίνοιά !... ποῦ εἶνε τὸ καπέλλο μου;... ἄ τὸ φορῶ... (Φορῶν τὰ χειρόκτιά του) Καὶ βλέπω ἐπὶ τέλους πόσον μ' ἀγαπᾷ ἢ Πολυξένη... διότι εἶμαι πεπεισμένος ὅτι μ' ἀγαπᾷ... (Ἐσπριζόμενος) Πρέπει νὰ εἶνε τρελλή δι' ἐμέ !... (Ἐρευρῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης) Ποῦ μοῦ ἔβαλε αὐτὸς ὁ βλάξ τὰ γάντιά μου;... ἄ, τὰ φορῶ... (Ἀκούεται κρότος ἀμάξης) Νὰ ἢ ἄμαξα !... Δόξα σοι ὁ Θεός !... (Παρατηρῶν τὸ ὀρολόγιόν του) Ὁκτὼ παρὰ πέντε... εἰς τὰς ὀκτὼ θὰ εἶμ' ἐκεῖ... (Ῥίπτων τελευταῖον βλέμμα εἰς τὸν καθρέπτην καὶ ἀνερχόμενος) Ἐμπρός !...

ΣΚΗΝΗ Ε'

ΠΑΛΟΥΚΗΣ, ΝΑΟΥΜ

Ν. (Εἰσερχόμενος ταχέως) Ἀφέντη!..
 Π. Αἶ;
 Ν. (Μόλις ἀναπνέων) Τὸ σπῖτι εἶνε ἄνω κάτω...
 Π. (Μειδιῶν) Τὸ ξέρω...
 Ν. Ὁ πεθερός σου πάει νὰ χάσῃ τὸ νοῦ του.
 Π. (Ἐπιτείνων τὸ μειδιάμα) Ὁ καῦμένος ! ... (Μετὰ διαφέροντος) Καὶ ἢ Πολυξένη συνήλθεν;
 Ν. Ἡ κυρία Πολυξένη;
 Π. (Ἐναγωνίως) Ναί, λέγε... εἶνε ἀκόμη λιποθυμισμένη;
 Ν. (Ἀφελῶς) Ἡ κυρία Πολυξένη ἔφυγε μὲ τὸν κύριον Θρασύβουλον...
 Π. (Ἐμβρότητος) Αἶ !...
 Ν. (Ἐγχειρίζων αὐτῇ ἐπιστολήν) Καὶ ἄφησε αὐτὸ τὸ γράμμα γιὰ νὰ σοῦ τὸ δώσουν...
 Π. (Ἀποσφραγίζων τὴν ἐπιστολήν ἠλιθίως) Τί λές, Ναούμ;
 Ν. (Μειδιῶν) Ἄμ' δὲ 'ς τὰ εἶπα;
 Π. (Ἀναγινώσκων) Κύριε Παλούκη. Τὸ δυστύχημά μου εἶνε μέγα. Εἶνε

ἀδύνατον νὰ ὑπανδρευθῶμεν ἀπόψε, διότι αὐτὸς ὁ ἄθλιος Θρασύβουλος μὲ ἔκλεψε πρὸ μιᾶς στιγμῆς καὶ πηγαίνομεν νὰ στεφανωθῶμεν. Τί νὰ κάμω; Σᾶς ἀσπάζομαι ἢ πάντοτε ἀρραβωνιαστικὴ σας, Πολυξένη.»

Ν. (Γελῶν) Μᾶς ἀσπάζεται;...
 Π. (Οὐτινος τὸ γράμμα ἔπεσεν ἐκ τῶν χειρῶν) ὦ !...
 Ν. (Θέτων τὸν δάκτυλον ἐπὶ τοῦ κροτάφου) Τὰ βλέπεις, ἀφέντη μου;
 Π. (Συνερχόμενος καὶ μεταβαίνων δεξιᾷ) Δὲν ἔμαθες ποῦ ἐπήγαν;
 Ν. (Ἐκπληκτος) Τί; θὰ τοὺς πάρῃς ἀπὸ πίσω;
 Π. (Μειδιῶν αὐταρέσκως ἐνῶ διευθύνεται ἀριστερᾷ) Ὅχι τώρα... τοῦ χρόνου!..
 Ν. (Ἰδία γελῶν ὡς βλέπει αὐτὸν ἀναγκαζόμενον νὰ σταθῇ ἐκ ρευματικοῦ πόνου.) Τὰ χάλια του!...

Α. Α. Κορομηλάς.

Η ΕΝ ΑΡΓΕΙ ΣΦΑΓΗ ΚΑΤΑ ΤΟ 1833

Α'

Ἐδυν ἤδη τὸ πλῆρες ἐθνικῶν συμφορῶν καὶ κινδύνων, τὸ ἐπάρατον ἔτος 1832 καὶ ἢ Ἑλλάς ἐσφάδαζεν ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἀποτρόπαιον κακοπολιτείαν», ἣτις εἶχε διαδεχθῆ τοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αἰοιδίμου Κυβερνήτου Καποδιστρῆ ἐμφυλίου πολέμου. Ἡ πολυκέφαλος καὶ ὀργιάζουσα Ὑδρα τῆς ἀναρχίας ἐλυμαίνετο τὴν δύσμοιρον χώραν καὶ τὰ πολυάριθμα καπετανάτα ἐλεηλάτου καὶ ἐτυράννου τὸν ἐξ ἐσχάτης ἐνδεείας τρυχόμενον λαόν. Ἡ δ' ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις τοῦ ἔθνους, ἢ περιλάλητος ἐπταμελής καὶ τριμελής ὕστερον καταντήσασα Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐγχευάζετο, παρονομαζομένη Ψωροκώσταινα, διότι ἦτο φάσμα πλέον ἐξουσίας, ἄνευ ἰσχύος τινός, καθόσον ὄλαι τοῦ ἔθνους αἱ δυνάμεις καὶ ἀρχαὶ εἶχον ἀποσυντεθῆ καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐσπερεῖτο καὶ τοῦ ὀβολοῦ ἔτι.

Ἐν τούτοις, τῆς οἰονεὶ κυβερνήσεως αὐτῆς τὸ Κράτος περιωρίζετο μόνον ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου, ἔνθα ἐδέσποζον οἱ ὑπὸ τὸν Κωλέτην, Ζαήμεν καὶ Μεταξᾶν Συναγματικοί. Πέραν ἄμωσ τοῦ μικροῦ ἄστεως ἄλλη αὐτοκέφαλος κυβέρνησις, ἢ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατάρχου τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου Κολοκοτρώνη συστηθεῖσα Στρατιωτικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐκυβέρνα τὴν χώραν. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ μεγάλου ταύτου κόμ-

ματος ἦσαν οἱ λεγόμενοι *Κυβερνητικοὶ ἢ Ναπαιοί*. Ἐγγύτατα μάλιστα, ἐν Ἄργει, ἐδέσποζε τὸ *Τρίτον Τμήμα τῆς Στρατιωτικῆς Ἐπιτροπῆς*, συγκελιμενον ἐκ τῶν στρατηγῶν Κριεζώτη, Τσόκρη καὶ Στράτου. Εἰς ἐπιμετρον δὲ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς Βαβέλ, οἱ τρομεροὶ στρατιῶται καὶ Τουρκαλθανοὶ τοῦ ἀτιθάσσου ὀπλαρχηγοῦ Θεοδωράκη Γρίβα, κατεσηκνωμένοι παρὰ τὴν Τίρυνθα, ἐλεηλάτου διὰ συχνῶν ἐπιδρομῶν τὸ Ἄργολικὸν πεδῖον, πρὸ πάντων δὲ τὸ πολυπαθὲς Ἄργος καὶ τὰς Μυκήνας.

Ἄπαισις ἔθραζε τῶν παθῶν καὶ ἐμφυλίων ἐρίδων ἡ ὀλεθρία κάμινος, πολυμέφελος ἦτο ὁ πολιτικὸς ὀρίζων καὶ καταγιγίδες ἐμυκῶντο ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς χρυσαυγοῦς αἰθρίας, ἦν εὐηγγελίζετο ἡ ἔλευσις τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ὅστις ἦτο καθ' ὁδὸν καὶ ἀνεμένετο ἡμέρα τῇ ἡμέρα.

Τὰ ἐμφύλια αὐτὰ πάθη δὲν ἦσαν ἐν τούτοις· νωπά. Οἱ ἐν Ναυπλίῳ πρέσβεις καὶ ναύαρχοι τῶν ξένων εἶχον ὑπεκκαύσει αὐτὰ πρὸ πολλοῦ, διαιρέσαντες τὴν Ἑλλάδα εἰς κόμματα ξενικά, φερώνυμα τῶν τριῶν μεγάλων εὐεργετῶν δυνάμεων· ἐκ τούτων δ' ἐπεκράτησεν ἐπὶ τέλους τὸ Γαλλικὸν κόμμα καὶ ἐκυριάρχει τῆς ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήσεως, ἥτις, διὰ τὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὸν τόπον, εἶχε ζητήσει Γαλλικὸν στρατὸν καὶ ὁ στρατηγὸς Κορβὲ κατεῖχε τὰ φρούρια καὶ τὴν πόλιν μετὰ τοῦ 21ου ἑλαφροῦ συντάγματος τοῦ πεζικοῦ, ἀνδρῶν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαιζῶνος, ἐλθόντων ἐκ Μεθώνης. Ἄλλ' ἂν δὲν ἦσαν νέα, τὰ ἐμφύλια πάθη ἀνερριπίσθησαν καὶ ἐμαίνοντο καὶ τῶν Ἐρινύων λυσσωδέστερα κατὰ τὴν παμμέλαιναν ἐκείνην ἐποχὴν, διότι οἱ ἐπιφανεῖς τοῦ ἔθνους ἄνδρες «διεμάχοντο, τίς πρῶτος ν' ἀρπάσῃ τὴν ἀρχήν, ἵνα εὐρεθῆ, κατέχων αὐτὴν κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως».

Ἡ φιλόδοξος αὕτη ἰδέα, ἐξοιστρήσασα τοὺς λογάδας τοῦ ἔθνους, ἐκορύφωσε τὴν ἀναρχίαν καὶ ὁ ἀλάστωρ αὐτῆς δαίμων στυγερὰν ἐχάλκευσε σκευωρίαν, καταλήξασαν εἰς φοικαλέον γεγονός καὶ ἀνήκουστον διὰ τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους συμφορὰν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ τελευταία κηλὶς τῆς πρὸ τοῦ Ὄθωνος ἱστορικῆς περιόδου.

Β'

Οἱ ἐν Ναυπλίῳ *Συνταγματικοὶ* μετὰ μεγάλης δυσφορίας καὶ ὡς κάρφος ὀφθαλμῶν ἔβλεπον τὸ ἐπισκιάζον αὐτοὺς κράτος τῆς ἐν Πελοποννήσῳ *Στρατιωτικῆς Ἐπιτροπῆς*, ἦν ἐχαρακτῆρίζον ὡς στασιαστικὴν καὶ ἀντάρτιδα κατὰ τοῦ νομίμου καθεστῶτος· ἀπεφάσισαν δὲ νὰ κατισχύσωσιν αὐτῆς καὶ μηδενίσωσι τὴν εἰς τὸ γείτον Ἄργος τουλάχιστον ἐπικράτησιν τῆς τάχιστα καὶ διὰ παντός τρόπου.

Οὕτως ὑπὸ τὴν πρῶτασιν ἀφ' ἐνός τῆς προστασίας τοῦ Ἄργους ἀπὸ

τῆς ἀναρχίας καὶ ἀφ' ἐτέρου τῆς ἀνάγκης νὰ κενωθῶσι καταλύματα ἐν Ναυπλίῳ διὰ τὸν ἐρχόμενον Βαυαρικὸν στρατὸν, ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήσις ἐζήτησε καὶ κατώρθωσε ν' ἀποστείλῃ ὁ στρατηγὸς Κορβὲ εἰς Ἄργος τέσσαρας λόχους τῆς Γαλλικῆς φρουρᾶς μετὰ δύο ὀρεινῶν τηλεβόλων ὑπὸ τὸν διοικητὴν Νώδ'· μετ' ὀλίγον δὲ ἀφίκοντο καὶ τέσσαρες ἔτι λόχοι Γάλλων, μετ' ἄλλων ὀρεινῶν τηλεβόλων, ἀποσπάσματος πυροβολικοῦ, σκαπανέων καὶ μουσικῆς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Σποφέλ, ἀποσταλέντες ἐκ τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρῶν ὑπὸ τοῦ αὐτόθι στρατηγοῦ Γκεενέκ, κατὰ γνώμην τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Κορβέ.

Βεβαίως, ἂν τὰ πράγματα ἠκολούθουν τὴν ἐκδηλωθεῖσαν αὐτῶν πορείαν, ἂν οἱ γενναῖοι Γάλλοι ἤρχοντο εἰς Ἄργος μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαιζῶνος, οὐδὲν ἤθελε συμβῆ ἀπευκταῖον. Ἄλλὰ δυστυχῶς εἰς τοὺς φίλους καὶ πάτρωνας τούτους τῆς ἐν Ναυπλίῳ *Διοικητικῆς Τριανδρίας* ἐνεπνεύσθη ἡ πεποιθήσις, ὅτι οἱ *Ναπαιοὶ* ἦσαν πολέμιοι αὐτῶν καὶ ἐξυφαῖνον δῆθεν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐν Ἄργει¹. Ἡ σκευωρία δὲ αὕτη ἀμφίστομος δυστυχῶς ἐγένετο μάχαιρα, διότι ἀφ' ἐτέρου διεθρυσθῆ ἀπροκαλύπτως καὶ μετ' ἐπιτάσεως, ὅτι οἱ Γάλλοι, μεταβαίνοντες εἰς Ἄργος, ἤθελον καταλύσει τὴν ἐξουσίαν τῆς *Στρατιωτικῆς Ἐπιτροπῆς*, θὰ διέλυον τὸν στρατὸν τῆς καὶ θὰ κατελάμβανον τὸν τόπον ὡς κύριοι καὶ κατακτηταὶ ὑπὲρ τῶν φίλων τῶν *Συνταγματικῶν*, ὡς εἶχον πράξει ἐν Ναυπλίῳ.

Ἡ πλεκτάνη αὕτη ἔσχεν οἰκτράς· συνεπέας. διότι ἠνέφξεν ἐνωρὶς ῥῆγμα δυσπιστίας καὶ δυσαρσεκείας μεταξὺ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀργείων καὶ ἰδίως τῶν ἐν Ἄργει ὀπλαρχηγῶν. Καὶ οὗτοι μὲν διείδον ὅτι πᾶσα ἡ ἐπιρροή των καὶ ἐξουσία κατελύετο διὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, οἱ δὲ Ἀργεῖοι, ἀναμένοντες καὶ αὐτοὶ τὸν ποθεινὸν βασιλέα, βαρέως ἔφερον τὴν ξενικὴν κατοχὴν, ὡς μείωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των, δι' ἣν πολλὰ ἐθυσίασαν καὶ ἠγωνίσαντο. Ἐντεῦθεν, μόλις τὸ διοικητῆριον Ναυπλίου καὶ Ἄργους ἐγνωστοποίησεν εἰς τὴν δημογεροντίαν καὶ τοὺς προκρίτους, ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ σῶμα γαλλικοῦ στρατοῦ ἐξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, οἱ πολῖται τοῦ Ἄργους τῇ 1 Ἰανουαρίου 1833 ἀπηύθυναν ἀναφορὰν καὶ διαμαρτύρησιν πρὸς τοὺς ἀντιπρέσβεις τῶν τριῶν συμμαχικῶν εὐεργετῶν δυνάμεων διὰ ν' ἀνασταλῆ τὸ κοινοποιηθὲν μέτρον. Ταυτοχρόνως ὁ στρατηγὸς Τσόκρης ἔγραφε πρὸς τὸν ἐκ Σολυγείας ἐρχόμενον εἰς Νε-

¹ Ὁ γέρον Κολοκοτρώνης γράφει εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του: «Οἱ Γάλλοι μ' ἐνόμιζαν ἐχθρόν τους, ἐγὼ δὲν τοὺς εἶχα δώσει ποτὲ αἰτίαν. Ὁ Κωλέτης καὶ τὸ ἐναντίον κόμμα τοὺς ἐγίόμισαν τὰ μυαλά, ὅτι ἐγὼ ἤμουν ἐναντίον τους καὶ ῥωσσολάτρης».

μέαν Κριεζώτην, ὅτι «ὁ καπετάνιος Γάλλος τῆς Πιάτζας Ναυπλίου» τὸν εἰδοποίησεν ὅτι τὴν ἐπαύριον θὰ ἤρχοντο γαλλικὰ στρατεύματα, ὅτι αὐτὸς ἀντέστη εἰς τοῦτο καὶ παρέπεμψε τὸν Γάλλον ἀπεσταλμένον εἰς τὸν Στράτον· ἐπειδὴ δὲ ὁ Στράτος οὐδόλως ἀντεῖπεν, ὁ Τσόκρης ἐκάλει τὸν Κριεζώτην νὰ ἔλθῃ ἐπείγοντως εἰς Ἄργος, διὰ νὰ μὴ χάσουν τὴν θέσιν των. Ἄφ' ἐτέρου δὲ ἐξ ὄλων αὐτῶν οἱ Γάλλοι εἶχον ἐρεθισθῆ κατὰ τῶν ἐν Ἄργει καὶ διετέθησαν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτούς, προδιατεθειμένοι ἄλλως, ὡς ἀντίθετοι καὶ δύναμις τῆς ἐν Ναυπλίῳ Τριανδρίας, καὶ τῇ μὲν 2 Ἰανουαρίου ὁ Νῶδ μετὰ τῶν λόχων του ἦλθεν εἰς Ἄργος καὶ κατέλαβε τὸν στρατῶνα, κενωθέντα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Στράτου, τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀφίκετο καὶ ὁ συνταγματάρχης Στοφὲλ μετὰ τοῦ στρατοῦ του.

Ἦτο ἡμέρα Τρίτη τῆς ἐβδομάδος, ἡμέρα, κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν, ἀποφοράς, ὅτε ὁ Στοφὲλ εἰσέβαλεν ἀγέρωχος καὶ ἐπιβλητικῶς. Τὴν ἔλευσιν δ' αὐτοῦ ἐκηλίδωσαν δραματικώταται σκηναί, τὸ σύνθημα τῶν ὁποίων ἔδωκεν ἀμέσως, ζητήσας νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκίαν Καλλέργη, ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ὁ στρατῶν εἶχε προκαταληφθῆ ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν Νῶδ στρατοῦ.

Γ'

Εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἄκρον τῆς εὐρυτάτης πλατείας τοῦ στρατῶνος καὶ ἐγγύτατα αὐτοῦ ὑψοῦται ἡ μεγάλη καὶ ὠραία οἰκία τοῦ Καλλέργη, νεόδμητον τότε μέγαρον, οἰκοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ φίλου τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου. Ἡ οἰκοδομὴ αὕτη, καθ' ὅμοιον περὶ τοῦ ὁποῖου σχεδίων ἐκτίσθη καὶ ἡ σύγχρονος καὶ γείτων οἰκία τοῦ Τρικούπη, περιβάλλεται καθ' ὅλας τὰς πλευράς, πλὴν τῆς δυτικῆς, ὑπὸ μεγίστης περιοχῆς, ἐν ᾗ διέλαμπεν ἡ φιλοκαλία καὶ μεγαλοπρέπεια. Ἀνθῶν πλούσιος, οἰκήματα ὑψηλῶν καὶ φυλάκων περίκομψα, σταῦλοι ἡγεμονικοί, δεξαμενὴ ἄριστον παρέχουσα ὕδωρ καὶ κῆπος, βασιλῆος καὶ ῥομαντικώτατος, περιέχων πολλὰ καὶ ποικίλα ὠραῖα δένδρα, ἰδίως λεμονέας, πορτοκαλέας καὶ μικρὸν ἄλσος κυπαρίσσω, εἰς τὸ ἀνατολικὸν βάθος τοῦ ὁποῖου ἠγείρετο κομψὸς ἰδιόκτητος ναῖσκος, ἐκόσμου τὸ περιβλεπτόν μέγαρον καὶ καθίστων αὐτὸ θελκτικώτατον διαμονητήριον.

Ὁ Δημήτριος Καλλέργης, περιφανὴς προσωπικότης, ὑπερδοξασθεὶς ὕστερον ὡς ἦρωσ τοῦ Συντάγματος τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843, ἦτο κατὰ τὸ 1832 συνταγματάρχης καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Ἴππικοῦ, δρῶν δὲ καὶ ἔξοχον πρόσωπον ἐν τῇ πολιτικῇ σκηνῇ, κατόκει μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν τῇ ἀνωτέρῳ οἰκίᾳ, ἣτις ἦν ἡ ἀρίστη τῶν ἐν Ἄργει. X

Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ὑψίστην κατεῖχε κοινωνικὴν περιωπὴν καὶ δόξαν διὰ τε τὰ ἄλλα καὶ διότι ἡ σύζυγος τοῦ Καλλέργη κυρία Σοφία, τὸ γένος

Ῥένιη, ἦτο μία τῶν ὠραιωτάτων καὶ ἐπιφανεστάτων Ἑλληνίδων, διὰ τὴν χεῖρα τῆς ὁποίας φονικώτατοι πρὸ ἐξ ἐτῶν εἶχον γείνει πόλεμοι καὶ χωρία ἐκάησαν καὶ κατεστράφησαν καὶ ἐβυθίσθη εἰς πένθος ἡ Κορινθία.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1832 ὁ Καλλέργης ἀπῆν μετὰ τοῦ στρατεύματος του εἰς Λακωνίαν, ὡς ὀπλαρχηγὸς τῆς Στρατιωτικῆς Ἐπιτροπῆς· εἶχε δὲ ἀφήσει εἰς Ἄργος τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου καὶ φρουρᾶς ὀπλιτῶν Κρητῶν, τοποτηρητὴν δὲ καὶ προστάτην τοῦ οἴκου του τὸν κάλλιστον αὐτοῦ φίλον καὶ πολιτικῶς ὁμόφρονον Νικόλαον Καλλισγοῦρον.

Ὁ Καλλισγοῦρος ἦτον Ἕλληνα, Κερκυραῖος, ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, ἰππότης καὶ λεοντόκαρδος ἦρωσ, ἐκπαιδευθεὶς καὶ μορφωθεὶς ἄριστα ἐν Κερκύρα καὶ Γαλλίᾳ. Ὑψηλός, 32 περίπου ἐτῶν, πλήρης ζωῆς καὶ σφρίγγου, πνευματώδης καὶ χαρῆς, ἦν ὠραϊώτατος, ἀνδρείος, εὐγλωττος καὶ τολμηρὸς, ὑπερήφανος δὲ ψυχὴ καὶ εὐγενεστάτη καρδιά· ἐπὶ πλέον ὑπῆρξεν ὁ ἀπαράμιλλος λέων τῆς ἐποχῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ Ἄργους καὶ Ναυπλίου καὶ ἀπαραίτητος δι' ὄλους τοὺς ἀριστοκρατικούς γαλλικούς καὶ ἑλληνικούς χοροὺς καὶ ἐσπερίδας, ὧν ἦτο ἡ ἀκτινοβολοῦσα μορφή καὶ τὸ σέμνωμα. Εἰς τοιοῦτον ἰππότην, φίλον του πιστότατον καὶ ἀφωτισμένον, ὁ Καλλέργης ἐνεπιστεύθη τὴν προστασίαν τοῦ οἴκου του καὶ τῆς ἀνεκτιμήτου καὶ λατρευτῆς αὐτοῦ συζύγου καὶ ὁ Καλλισγοῦρος ἐγένετο οὕτως ὁ ἀκόμητος δράκων, ὁ διαφυλάττων τὸ χρυσοῦν τοῦτο μῆλον τῶν Ἑσπερίδων εἰς τὸ ἱερόν ἄλσος του, ἔτοιμος πάντοτε καὶ τὴν ζωὴν του ἀκόμη νὰ θυσιάσῃ χάριν αὐτοῦ.

Ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Στοφὲλ μόλις τῇ 3 Ἰανουαρίου 1833 ἀφίκετο εἰς Ἄργος καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκίαν Καλλέργη, διὰ στρατῶνα ἢ μᾶλλον κατοικίαν αὐτοῦ, ἀπέστειλε δὲ τὸν Νικολαΐδην διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐκκένωσιν τῆς οἰκίας, κομίζων καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Καλλέργη πρὸς τὴν σύζυγόν του περὶ τούτου, ὡς λέγεται.

Ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Στοφὲλ ὠδηγήθη πρὸς τὸν τοποτηρητὴν τῆς οἰκίας, εἰς ὃν καὶ ἐνεχείρισε τὴν ἐπιστολὴν· ἐξήγγησε δὲ καὶ τὴν διαταγὴν τοῦ συνταγματάρχου.

Ὁ Καλλισγοῦρος ὅμως τότε ἠσθάνθη προπηλακίζομενον τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν φιλοτιμίαν του καὶ ἐξήφθη. Ἀπέκρυψε τὴν ἐπιστολὴν ἐσφραγισμένην καὶ ἀπεκρίθη γενναίως καὶ ὑπερηφάνως ὅτι, ἀφοῦ ὁ οἰκοδεσπότης ἔχει ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν τὸν οἶκόν του καὶ ἀπουσιάζει, εἰς οὐδένα θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ παραβιάσῃ τὸ ἄσυλον τῆς οἰκίας τοῦ Καλλέργη καὶ διαταράξῃ τὴν οἰκογενειακὴν του εἰρήνην καὶ ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη ἦκιστα τιμᾶ ἄνδρας πεπολιτισμένους, μάλιστα δὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἰππά-

τας Γάλλους, οἵτινες ἠδύναντο καὶ ὄφειλον νὰ οἰκονομηθῶσιν εἰς τοὺς θαλάμους τοῦ στρατῶνος.

Πιθανώτατα ὁ Καλλισγοῦρος ἐξήγει τὴν κατάληψιν τῆς οἰκίας καὶ ὡς βράπισμα τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἀντιθέτων κατὰ τοῦ Καλλέργη, ἐπιφανοῦς προσώπου καὶ συμμάχου τῶν ἐν Ἄργει καὶ ὡς σοβαρὰν καὶ ἐπαισητὴν ἀπαρχὴν τῆς καταλύσεως τῆς ἐξουσίας τῆς Στρατιωτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἐν ἐπὶ πλέον καθήκον ἀνέφλεξε τὰ εὐγενῆ του στήθη. Ἄλλ' ὁ δυστυχὴς ἀπετείνεται εἰς τὴν εὐγένειαν καὶ τὸν ἰπποτισμὸν τῶν Γάλλων καὶ ἐλησμόνει ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ Γάλλοι πρὸ δύο μηνῶν, τῇ 19 τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου ἐν Ναυπλίῳ, εἶχον φυλακίσει τὸν πρόεδρον τῆς Γερουσίας Α. Τσαμαδὸν, διότι ἠρνήθη νὰ δώσῃ κατάλυμα τὴν οἰκίαν του εἰς ἀξιωματικὸν τοῦ σώματός των, μόλις δ' ἐλυτρώθη ὁ ἐπιφανέστατος ἀνὴρ διὰ τῆς σφοδρᾶς διαμαρτυρήσεως τῆς Γερουσίας καὶ τῆς ζωνῆς τῶν ἀντιπρέσβειων τῆς συμμαχίας ἐπεμβάσεως.

Ὁ Νικολαΐδης ἐπανήλθεν εἰς τὸν στρατῶνα καὶ ἀνέφερε τὰ διατρέξαντα εἰς τὸν Στοφέλ, ἐνῶ ὁ Καλλισγοῦρος ἔκλειε πάσας τῆς οἰκίας τὰς θύρας, ἀποφασίσας ν' ἀντιστῆ μέχρις ἐσχάτης θυσίας.

Καταληφθεὶς ἐξ ὀργῆς τότε ὁ Γάλλος συνταγματάρχης διέταξε τὴν ἄμεσον ἐμπόρθειν τῆς ἀντισταμένης οἰκίας. Καὶ εὐθὺς λόχος Γάλλων μετὰ σκαπανέων διηθύνθη εἰς τὴν οἰκίαν Καλλέργη.

Ἡρξάτο ἡ ἐκθίασις τῶν εἰσόδων καὶ οἱ σκαπανεῖς διὰ τῶν φοβερῶν αὐτῶν πελέκειον ἐπληττον τὰς θύρας, ὅτε ὁ Κέρβερος τῆς οἰκίας Καλλισγοῦρος ἐμάνη διὰ τὴν θρασύτητα τῆς βιαιοπραγίας καὶ ἀπὸ τοῦ ἐξώστου δριμύτατα καὶ ἐξαλλος ὠμίλησε πρὸς τοὺς ἐκθιαστὰς γαλλιστί, διότι ὠμίλει τὴν γαλλικὴν ὡς Παρισινός, καὶ ἐν τῇ παραφορᾷ του ὕβρισε καὶ ἠπέλιπεν αὐτούς.

Ἄλλ' αἱ θύραι ἐθραύσθησαν καὶ ἔπεσον ὑπὸ τὴν λύσσαν τῶν Γάλλων σκαπανέων, ὁ δ' ἐν τῷ μεταξύ φθάσας Στοφέλ μετὰ τῶν στρατιωτῶν του ἀνήλθον εἰς τὸν οἶκον, ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τοῦ ὀπίου ὁ ἀξιωματικὸς σημαιοφόρος ἔστησε τὴν Γαλλικὴν σημαίαν.

Ἐν τῷ οἴκῳ ἦσαν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ὁ Καλλισγοῦρος, ἡ κυρία Καλλέργη, ὁ ἀνδράδελφός της Ἰωάννης, ὁ Κολλῖνος Θ. Κολοκοτρώνης καὶ 32 Κρητες ὀπλίται. Τότε ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ διεδραματίσθη μεγάλη καὶ φοβερά σκηνή, ἣν ἡ διάσημος δέσποινα, αὐτόπτις μάρτυς, ἀκόμη καὶ τῶρα διηγεῖται ἐν ἄκρᾳ συγκινήσει καὶ πάσῃ λεπτομερείᾳ.

Ὁ Στοφέλ, ἀγέρωχος καὶ ἀπειλητικώτατος, οἷον κατακτητῆς, καθήσας ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου καὶ περιεργαζόμενος τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ, ἠρώτησε σύνοφρος :

— Καὶ ποῖος εἶνε ὁ τολμητίας ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε τὴν θρασύτητα νὰ ἀντιστῆ εἰς τὰς διαταγὰς μου ;

— Ἐγώ, συνταγματάρχα!—ἠκούσθη βροντώδης ἡ ἤχηρὰ φωνὴ τοῦ Καλλισγοῦρου καὶ ὁ ἀνδρείος ἰππότης ἔκαμε δύο βήματα πρὸς αὐτὸν μετ' ἀξιοπρεπείας καὶ σοβαρότητος. — Ἐγώ, ἐξηκολούθησε σθεναρῶς, ὅστις εἶμαι ὁ τοποτηρητῆς τοῦ ἱεροῦ μοι οἴκου τούτου, ὁ πιστὸς φύλαξ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἰππικικοῦ καὶ φίλου μου Καλλέργη, ἐγώ, ὅστις θὰ τὴν προστατεύσω καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ αἵματός μου. Καὶ διαμαρτύρομαι, κύριε συνταγματάρχα, κατὰ τῆς ἀνηκούστου αὐτῆς ὕβρεως καὶ τῆς ἀπρεπεστάτης βιαιοπραγίας, ἣτις οὐδόλως τιμᾷ τὰ τέκνα καὶ τὴν σημαίαν τῆς ἰπποτικῆς Γαλλίας...

— Σιωπῆ, αὐθαδέστατε! διέκοψεν ἀγρίως ὁ συνταγματάρχης, κλονούμενος ἐξ ὀργῆς.

Ὁ Καλλισγοῦρος ἐγένετο τότε ἔξω φρενῶν καὶ ἐπετέθη λάβρος καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Στοφέλ, ὃν καθύβρισεν, ὡς ἀγενῆ καὶ βάρβαρον. ἀναισθητὸς πρὸς τὰς παρατηρήσεις καὶ συμβουλὰς, ἄς ἀπὸ τοῦ παρακειμένου δωματίου τῆς θρηνωδῶς ἡ περίφοβος κυρία Καλλέργη τῷ ἀπήθυσεν.

Οἷον σθένος καὶ μεγαλεῖον ψυχῆς ἐνός μόνου ἀνδρός, ἀντιτάσσοντος τόσον ἥρωικῶς τὰ στήθη του κατὰ κολοσσῶ ὅλης στρατιᾶς 800 Γάλλων διὰ μίαν ἰπποτικὴν ἰδέαν καὶ νομίζοντος ὅτι ἠδύνατο νὰ τοὺς συντρίψῃ ὅλους συλλήθδην διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρὸς του! Τὸ εὐμελὲς σῶμά του ἔτρεμε νευρικώτατα, ἡ ὠραία μορφή ἐπελιδνοῦτο καὶ τὸ γλυκύτατον βλέμμα του φοβερὰς ἐξέπεμπεν ἀστραπάς.

Λέγουσιν ὅτι ὁ Γάλλος συνταγματάρχης μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἐνδομύχου θαυμασμοῦ παρετῆρει στιγμὰς τινὰς τὸν ἀνδρεῖον Ἐλληνα. Ἄλλ' ὁ Καλλισγοῦρος, βηματίζων ἐστράφη, εἶδε τὴν Γαλλικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου κυματίζουσαν, καὶ ἐκμανεῖς σφοδρότερον, διέταξε τοὺς Γάλλους νὰ τὴν ἀφαιρέσωσι παραχρῆμα, ἄλλως ἠπέλιπεν νὰ τὴν καταρρίψῃ αὐτός.

— Ἄφρον! ἀνεθόησε τότε, ἐγειρόμενος ὁ Στοφέλ, καὶ τῆς τίγρεις θηριωδέστερος. Ὅπου ἐφάνη ἡ γαλλικὴ σημαία δὲν προσεβλήθη ἀναιμάκτως. Συλλογίσθητι ὅτι δὲν ἔχεις εἰμὴ δύο μόνον ὄρας διὰ νὰ συνθηκολογήσῃς μετὰ τοῦ Θεοῦ!

Καὶ ἐνεύσε καὶ Γάλλοι στρατιῶται, προλαβόντες πᾶσαν ἀντίστασιν, συνέλαβον τὸν Καλλισγοῦρον, ὅστις, περιβληθεὶς τὸ ἐπανωφόριον τοῦ Ἰω. Καλλέργη, ἀπήχθη εἰς τὴν σκοτεινότεραν φυλακὴν τοῦ στρατῶνος πάραυτα. Ἀπαγόμενος δὲ ἀπέστειλε διὰ τινος Κρητὸς εἰς τὴν κυρίαν Καλλέργη τὴν ἐπιστολὴν τοῦ συζύγου της. Ἀφωπλίσθησαν ἀμέσως οἱ

ἔνοπλοι Κρήτες καὶ συνελήφθη ἐπίσης καὶ ὁ Κολλῖνος Θ. Καλοκοτρώνης ὡς ἄμνηρος. Οὕτως ἡ οἰκία ἠλώθη.

Μία μὲν παρήλθεν ὥρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυεν, ὅτε ἐν τῷ στρατῶνι συνεκροτήθη ὑπὸ τῶν Γάλλων πολεμικὸν συμβούλιον καὶ ὁ αἰχμαλωτισθεὶς ἦρως κατεδικάσθη εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν διὰ τὴν ἀντίστασιν του.

Ἡ κυρία Καλλέργη ἠγνώνει τὴν οἰκτρὰν τύχην του. Κατατεταραγμένη ὄμως ἐκ τῶν συμβάντων, διήλθε πολυστένακτον ὄλην τὴν νύκτα, ἄπνος, βαρυαλγῆς καὶ ἔντρομος, ὡς ὀλισθαίνουσα εἰς ἀβύσσους καὶ διωκομένη ἐκ νεφελῶν φαντασμάτων. Ἄμα δὲ τῇ χαραυγῇ τῆς ἐπιούσης ἠνέφριε παράθυρον καὶ παρετήρει, σύννους καὶ βεμβάζουσα, πρὸς τὸν ἀπαίσιον στρατῶνα καὶ συνήρχετο ὀλίγον, ἀναπνεύουσα τὴν ἐσθινὴν αὔραν.

Μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἐσκήρτησεν αἰφνιδίως. Τῆς πύλης τοῦ στρατῶνος ἐξήρχετο ἀπόσπασμα στρατιωτῶν, συνοδεῦον τὸν Καλλισγοῦρον. Ὁ ἀκατάβλητος ἦρως, διερχόμενος σταθερῶ τῷ βήματι πρὸ τῆς προσφιλοῦς οἰκίας καὶ ἀπαγόμενος ἐπὶ σφαγὴν, ἀνέτεινε γαλήνιος τὴν χρυσοκόμον κεφαλὴν καὶ τὴν συμπαθεστάτην ὄψιν, εἶδε μετὰ συγκινήσεως καὶ πόνου τὴν κυρίαν Καλλέργη καὶ ἀπεχαιρέτισεν αὐτὴν διὰ τῆς χειρὸς, μειδιῶν, τὸν ὕστατον πρὸς τὴν ἐρίτιμον καὶ σεπτὴν φίλην καὶ στονόνετα χαιρετισμὸν τῆς ὥραίας καὶ εὐγενεστάτης αὐτοῦ ψυχῆς. Ἡ δὲ κυρία Καλλέργη, μὴ φανταζομένη τὸν τραγικὸν κίνδυνον, ἐξέλαβεν ὅτι τὸν ἀπάγουσιν εἰς Ναύπλιον καὶ τὸν ἀπεχαιρέτισεν ὡσαύτως, εὐχομένη αὐτῷ κατευόδιον καὶ καλὴν ἐντάμωσιν!

Ἡ συνοδία παρήλθεν εἰς ἄλλην μικρὰν πλατεῖαν νοτιῶς τῆς οἰκίας. Ἄλλὰ μετὰ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας τρομερὸς καὶ πολύκροτος ἠκούσθη πυροβολισμὸς. Ὁ ἀνδρείος Καλλισγοῦρος ἐτουφεκίσθη, χωρὶς νὰ δεῖξῃ τὴν ἐλαχίστην δειλίαν· μέχρι καὶ τῆς ὑστάτης στιγμῆς ὁ ἀτρόμητος στρατιώτης, καὶ ἡ ἥρωϊς καὶ μεγάλη του ψυχὴ ἀπέπτη, γοργῇ καὶ ὑπερήφανος, ὡς ἀετὸς ὑψιπέτης εἰς τὰ Ἠλύσια τῶν ἠρώων¹.

Ἡ κυρία Καλλέργη, ἥτις ἐπὶ στιγμᾶς εἶχεν ὀπωσοῦν ἠσυχάσει, ἄμ' ἀκούσασα τὸν τουφεκισμὸν, ἠσθάνθη τὴν καταστροφὴν, κατελήφθη ὑπὸ λυγμῶν καὶ ἔπεσε λιπόθυμος καὶ ἀπαρηγόρητος διὰ τὸ τρομερὸν συμβᾶν καὶ τὴν ἀνεπανόρθωτον ἀπώλειαν ἀνεκτιμητοῦ φίλου καὶ λαμπροῦ στρατιώτου τῆς πατρίδος καὶ προῶρος ἀποσβεσθείσης ἐλπίδος χρυσοῆς.

Οἱ ἐν Ἄργει ὄπλαρχηγοὶ στρατηγοὶ Τσόκρης, Κριεζώτης καὶ Στράτος, ἐξόχως τιμῶντες τὴν ἐπιφανῆ δέσποιναν, ἔτρεξαν ἀμέσως εἰς ἐπί-

¹ Μετὰ τοῦ Καλλισγοῦρου συνετουφεκίσθησαν ὁ νέος καὶ παληκαρῆς Ἄργεϊος Ἰω. Νικολάου καὶ τὸς ἄλλος, διότι ἔδραμον νὰ τὸν λυτρώσωσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Γάλλων, ἀπαγόμενον τῇ προτεραίᾳ εἰς τὸν στρατῶνα.

σκεψίν τῆς. Ἄλλ' ἐκείνη τόσον εἶχε θλιβῆ καὶ καταταραχθῆ, ὥστε ἀνεχώρησε μετὰ δύο ὥρας εἰς Ναύπλιον ἐγκαταλιποῦσα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Γάλλων τὸν οἶκόν τῆς, τὸν τέως προσφιλέστατον καὶ ἤδη ἀπεχθῆ οἶκον, ὅστις ἐγένετο ἡ φρικώδης σκηνὴ τοῦ αἱματηροῦ καὶ ἀπαισίου δράματος.

Μολαταῦτα ἡ τραγικὴ αὐτὴ ἱστορία, ἥτις συνεκίνησεν εἰς ἄκρον τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους, ἔσχε δυστυχῶς καὶ συνέχειαν αἱματηροτέραν καὶ τραγικωτέραν, ὡς θὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τῆς παρουσίας πραγματείας.

Ἐν Ἄργει.

Δ. Κ. Βαρδουνιώτης.

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΑΙ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ὁ κοινωτισμὸς δύναται νὰ καταταχθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ζητημάτων ἐκείνων, ἅτινα ἐθεωρήθησαν πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὡς ζωτικά. Καίτοι δὲ αἴτιον τῆς ὑπάρξεως τῶν κοινωτιστικῶν ἰδεῶν ἀνέκαθεν ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς εὐζωίας καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν τῆς πρόοδου διὰ πάντας ἐν συνόλῳ καὶ δι' ἕνα ἕκαστον ἰδίᾳ, οὐχ ἦττον τυγχάνει ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ ἰδέαι αὗται μετεβάλλοντο ἀενάως καὶ ἐτροποποιοῦντο ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κέντρων, ἐν οἷς ἀνεπτύσσοντο. Οὕτω δὲ τὸ κοινωτικὸν ζήτημα δὲν εἶνε σήμερον ὅποιον ἦτο πρὸ ἐνὸς αἰῶνος, οὔτε τότε ἐξελαμβάνετο ὡς παραπλήσιον ἐκείνου, ὅπερ ἔσχε πρὸ δύο ἢ τριῶν ἑκατονταετηρίδων. Ἡ μορφή δ' ὡσαύτως ὑφ' ἣν ἐπαρουσιάζετο ὁ κοινωτισμὸς ἐν Ἀμερικῇ ἦτο ἄλλοιᾳ ἐκείνης ὑφ' ἣν διετυποῦτο ἐν Εὐρώπῃ, ὡς καὶ ὁ κανονισμὸς αὐτοῦ εἶνε διάφορος ἐν ἐκάστη τῶν ἐν αἷς ἐρριζώθη ἤδη ἢ ἐσπάρη μὲν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Ἐν τούτοις, ἂν καὶ περὶ τῆς ποικιλίας ταύτης οὐδεμίᾳ δύναται νὰ γεννηθῆ ἀμφισβήτησις, εἶνε βεβαίωτον ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ προγενεστέρα ἐποχῇ ὁ κοινωτισμὸς εἶχε περιβληθῆ τοσοῦτον γενικὸν χαρακτήρα, τοσοῦτον σπουδαῖον καὶ τοσοῦτον ἐπικείμενον, ὅσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἐφ' ὅλων σχεδὸν τῶν σημείων τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἐκεῖ ὄμως, ὅπου ἡ πρόοδος τοῦ κοινωτισμοῦ ἦτο πολλῶ μᾶλλον ταχύτερα καὶ ἐνθα ἀπειλητικὸν ἀπὸ τινος λαμβάνει χαρακτήρα, ἐκεῖ θὰ σταματήσωμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν διατριβῇ.

Ἐν Γερμανίᾳ, πᾶσα συμφωνία καὶ συνεννόησις μεταξύ κοινωνιστῶν καὶ μὴ θεωρεῖται πλέον ἀδύνατος. Αἱ ἀξιώσεις τῶν κοινωνιστῶν υπερβαίνουν τὰ ἐσκαμμένα καὶ ὁ κοινωνισμὸς εἶνε ἐπιφοβώτερος καὶ θανασιμώτερος ἐχθρὸς ἢ ἅπαντες οἱ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοιοῦτοι. Πολλὰ εἰσι τὰ λαμβανόμενα κατὰ τῶν κοινωνιστῶν μέτρα, ἀλλ' αἱ πρόοδοι αὐτῶν τυγχάνουσι καταπληκτικά. Ἀκόμη προχθὲς ἀπεμακρύνετο, κατ' ἀχάριστον ὄλον τρόπον, ἀπὸ τῆς δρώσης πολιτικῆς ὁ πρόωιστα συντελέσας εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας σιδηροῦς ἀρχικαγγελάριος, καὶ αἴτιον τῆς ἀνεπίστου ταύτης ἀποπομπῆς παρὰ πολλῶν θεωρεῖται ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐγερεθεῖσα δεινὴ πάλη μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν κοινωνιστῶν, ἧς ἀποτέλεσμα ἦτο καὶ ἡ ἔκτακτος καὶ ἐπιφοβὸς ἐπιτυχία τῶν δημοκρατικο-κοινωνιστῶν, κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογάς, πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ Reichstag, τὰς ἐνεργηθείσας κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, νομίζομεν ὅτι ἀρκούντως θὰ ἐνδιέφερε τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν νὰ γνωρίσωσιν ὅποιος τυγχάνει ὁ κοινωνισμὸς ἐν Γερμανίᾳ, πότεν καὶ πῶς ἐγεννήθη καὶ τίς εἶνε ὁ σκοπὸς αὐτοῦ.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ κοινωνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἀνάγεται εἰς τὴν διακήρυξιν τοῦ κοινωνιστικοῦ σώματος, τὴν ποιηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Karl Marx καὶ Engels, κατὰ τὸ 1847, καὶ παραδεκτὴν γενομένην ἀπὸ τὸ συνέδριον τῆς Ἐνώσεως τῶν κοινωνιστῶν, ὅπερ συνήλθεν ἐν Λονδίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Τοὺς κανονισμοὺς ὅμως καὶ τὴν διακήρυξιν ταύτην παρεδέχθησαν μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν καὶ ἄλλαι κοινωνιστικαὶ ἑταιρίαι, ὧν ἡ σημαντικωτέρα συνεστήθη καὶ διευθύνεται παρὰ τῶν Bebel καὶ Liebknecht, οἵτινες τυγχάνουσι καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Βορείου Γερμανίας ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, κληθεῖσα ἡ τῶν *Μαρξιστῶν*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἑτέραν ὁμοίαν τοῦ αὐτοῦ προγράμματος ὀνομαζομένην τῶν *Λασσαλιστῶν*.

Αἱ δύο δ' αὗται κοινωνιστικαὶ ἑταιρίαι περιέκλεισαν μετ' οὐ πολὺ εἰς τοὺς κόλπους τῶν πάντας τοὺς Γερμανοὺς κοινωνιστὰς καὶ κατὰ τὸ 1874 κατῴρθωσαν νὰ πέμψωσιν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Κοινοβουλίου δεκάδα ὄλην κοινωνιστῶν βουλευτῶν.

Ἡ πρώτη αὕτη ἐπιτυχία ἐπόμενον ἦτο νὰ φοβίσῃ τοὺς ἰθὺγοντας τὰ τῆς Γερμανίας καὶ ἔκτοτε σχέδια κατεστρωνύνοντο περὶ παρακωλύσεως τῆς προόδου τοῦ κοινωνιστικοῦ ρεύματος. Οὕτω κατὰ τὸ 1878 ἐψηφίσθη νόμος περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς ἐκδόσεως 42 ἐφημερίδων τοῦ κοινωνιστικοῦ κόμματος καὶ περὶ διαλύσεως 40 τυπογραφείων καὶ πασῶν τῶν ἑταιριῶν παραπλησίας φύσεως.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν διαλυθειῶν ἑταιριῶν ἀνέρχεται, ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀνωτέρω νόμου, εἰς 246, ἐκεῖνος δὲ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐκ-

δόσεως τῶν ἐφημερίδων, περιοδικῶν καὶ μονογραφιῶν, εἰς 1000 περίπου.

Τὰ αὐστηρὰ ταῦτα μέτρα, δι' ὧν ὁ πρίγκιψ Βίσμαρκ ἐπόθει νὰ ἴδῃ καταστρεφόμενον τὸ ἔργον τῶν κοινωνιστῶν, ἠνάγκασαν αὐτοὺς οὐ μόνον ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ νὰ ἐκδίδωσιν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καὶ νὰ εἰσάγωσι ταῦτα λαθραίως ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ συνέδρια νὰ συγκροτήσωσι πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τὴν πρόοδον τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν. Ἐν τοῖς συνεδρίοις μάλιστα τούτοις ἐλήφθησαν ἀποφάσεις, δι' ὧν παρεκτροπὴ τις ἐσημειώθη ἐν τῇ πορείᾳ τῶν κοινωνιστῶν, διότι ἐν μὲν τῷ πρώτῳ συνέδριῳ, τῷ συνελθόντι ἐν τινὶ Ἑλβετικῇ πόλει (Widen) κατὰ τὸ 1880, ἀφρηθήσαν ἐκ τοῦ κοινωνιστικοῦ προγράμματος αἱ λέξεις «*διὰ τῶν ῥομίμων μέσων*»... , τοῦθ' ὅπερ ὑπονοεῖ ὅτι ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξωσι τὸν σκοπὸν τῶν καὶ διὰ *παρατόμων* τοιούτων ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, τῷ συγκροτηθέντι ἐν Κοπεγχάγῃ κατὰ τὸ 1883, ἐγένετο κοινῶς δεκτὸν ὅτι ἀπᾶσα σκέψις τείνουσα πρὸς εἰρηνικὴν λύσιν δέον νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ ὅτι μόνον ἡ καθολικὴ ἀποσύνθεσις τῆς κοινωνίας δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν *νέαν τάξιν*, ἣν καὶ προτίθεται ὁ ἐπιστημονικὸς κοινωνισμὸς»...

Μετὰ τὴν γνώσιν τῶν ληφθειῶν ἀποφάσεων ἐν τοῖς δυοῖς τούτοις συνεδρίοις σοφοδρὰ καὶ πάλιν ἐξηγήθη κατὰ τῶν κοινωνιστῶν καταδίωξις ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων. Πάντες σχεδὸν οἱ παρακαθήσαντες ἐν τοῖς συνεδρίοις συνελήφθησαν κατὰ τὸ 1886, ἐδικάσθησαν καὶ κατεδικάσθησαν εἰς πολὺμηνον φυλάκισιν. Μεταξὺ τούτων συγκαταριθμεῖται καὶ ὁμᾶς ἀπαρτιζομένη ἐκ δέκα βουλευτῶν. Ἄλλ' οἱ κοινωνισταὶ δὲν ἀπετροπιάσθησαν ὡς ἐκ τῶν συγχῶν τούτων καταδίωξεων καὶ κατὰ τὸ 1887 συνήλθον εἰς τρίτον συνέδριον ἐν Ἑλβετίᾳ (Bruggen), ὅπου ἀπεφάσισαν ν' ἀναλάβωσι τὸν περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνα, κατὰ πάσας τὰς ἐπερχομένας ἐκλογάς, εἴτε βουλευτικὰς, εἴτε νομαρχιακὰς, εἴτε δημοτικάς. Ἐν τῷ συνέδριῳ τούτῳ ἀπεφασίσθη ὡσαύτως ἡ σύγκλησις νέου συνεδρίου κατὰ τὸ 1886 ἐν Παρισίοις, ὅπερ καὶ ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Παγκοσμίου ἐκθέσεως, καὶ ἐν ᾗ ἀπεφασίσθη, ὡς γνωστόν, ἡ μεγάλη ἐργατικὴ διαδήλωσις τῆς πρώτης Μαΐου π. ε. (περὶ ἧς ἐκρατήσαμεν τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ἐνημέρους πρὸ μηνῶν, ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ), ἧτις ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐργασία συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις τῶν κοινωνιστῶν, καὶ ἐνῶ κατὰ τὸ 1878 οἱ ὑποψήφιοι κοινωνισταὶ ἔλαβον λευκὰς ψήφους, κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς, 437,158, κατὰ τὸ 1884 ὑπερέβησαν τὰς 550,000, κατὰ τὸ 1886 τὰς 773,000, κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ τρέχοντος ἔτους ἡ ψήφος τῶν ἀνήλθεν εἰς τὸ ἑκατομύριον!

Αἱ συνεχεῖς καὶ καταπληκτικαὶ ἐπιτυχίαι αὗται τῶν κοινωνιστῶν

αναγκάζουσι τὴν Γερμανίαν νὰ σκέπτηται σοβαρῶς περὶ περιορισμοῦ τῆς προόδου ταύτης. Εἶνε δ' ἀρκούντως περιεργον ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ κοινωνισμοῦ ἐπῆλθεν ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ κράτος τῶν δρακοντείων νόμων τοῦ 1878 καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ἀμφότεροι οἱ αὐτοκράτορες Γουλιέλμοι, ἐμπορούμενοι ὑπ' ἀρίστων διαθέσεων ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἠθέλησαν νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν τούτων τάσεων, διὰ τοῦ ἐφευρηματός των, τοῦ ἐπικληθέντος: *Κοινωνισμοῦ τοῦ Κράτους*, καὶ διὰ τῆς παραδοχῆς διαφόρων εὐεργετικῶν ὑπὲρ τῶν ἐργατικῶν κλάσεων νόμων, διὰ τῶν ὁποίων βελτιοῦται ἐπαισθητῶς ἡ θέσις των καὶ ἐξασφαλίζονται οἱ ἐργάται κατὰ πάσης ἐκ μέρους τῶν πατρῶνων γενομένης αὐτοῖς ἀδικίας, πρὸς δὲ καὶ κατὰ τῶν ἀτυχημάτων, δι' ὧν περιέρχονται εἰς παντελῆ ἀνικανότητα, ὡς καὶ κατὰ τοῦ γήρατος ἢ ἄλλης ἀνικανότητος.

Εἶνε μάλιστα γνωστὸν ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογὰς ὁ Αὐτοκράτωρ διέταξε τὸν ἀρχικαγκελάριον ἵνα προσκαλέσῃ τὰς κυβερνήσεις Ἀγγλίας, Βελγίου, Γαλλίας καὶ Ἑλβετίας, ὅπως συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλας καὶ λάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ μέτρα περὶ καλλιτερεύσεως τῆς τύχης τῶν ἐργατῶν. Ἡ ἀπάντησις ὅμως τῶν γερμανῶν ἐργατῶν ἦτο καθ' ὅλα σύμφωνος πρὸς τὰς γενομένας παρὰ τῶν κοινωνιστῶν βουλευτῶν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ δηλώσεις, καθ' ἣν ὥραν εἶχεν ἐγερθῆ σφοδρὰ συζήτησις περὶ παρατάσεως τῆς ἰσχύος τοῦ ἀντικοινωνιστικοῦ νόμου, ὑπὸ αὐστηρτέρους μάλιστα ὅρους. Εἶχον λοιπὸν δισχυρισθῆ οἱ ὀπαδοὶ των ὅτι δὲν ἐπτοοῦντο πρὸ τῆς δρακοντείου αὐστηρότητος τῶν νόμων, οὔτε ἐλάμβανον ποσῶς ὑπ' ὄψει τὴν κοινωνιστικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐδήλωσαν δὲ ταυτοχρόνως ὅτι ἠροῦντο νὰ δεχθῶσι, δίκην ἐλεημοσύνης, τὴν κατὰ μέρος πλήρωσιν τῶν ἀξιώσεων των, ἐνῶ ἠδύναντο δικαιωματικῶς ν' ἀπαιτήσωσι τὴν πλήρη αὐτῶν ἱκανοποίησιν.

Οὕτω δ' ὁ καθ' αὐτῶν διεξαχθεὶς ἀμείλικτος ἀγὼν, ὁ στερήσας πάντας τῶν ἐκ τοῦ νόμου ἀπορρεόντων δικαιωμάτων, δὲν ἐταπεινώσεν αὐτούς, ἀλλὰ τούναντίον ἀνύψωσε τὸ φρόνημά των καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔτι μᾶλλον ἐπέκτασιν τῶν ἀρχῶν των. Τοῦτο δ' ἀπέδειξαν πανθομολογουμένως αἱ τελευταῖαι, ὡς προεμνήσθημεν, ἐκλογαί, αἵτινες εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν παρέσυραν καὶ τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν καὶ πάσας τὰς λοιπὰς κλάσεις, ἐκτὸς τῆς ἐργατικῆς.

Ἦδη τὰ βλέμματα πάντων εἰσὶν ἐστραμμένα πρὸς τὸν θεσμόν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, καὶ ἐπειδὴ δύσκολος τυγχάνει ἡ ἄρσις τῶν ἰσχυόντων, σκέπτονται περὶ ἐξασθενήσεως τοῦ θεσμοῦ καὶ ζητοῦσι νὰ φέρωσι τὸ ὄριον τῆς ἡλικίας εἰς 25 ἔτη, τοῦθ' ὅπερ θέλει ἀπομακρύνει τῶν καλπῶν τὰ νεώτερα στοιχεῖα, τὰ μᾶλλον ἐνεργητικά, φιλελεύθερα καὶ κοι-

νωμιστικά. Ἐκτὸς τούτου ἐπιθυμοῦσι καὶ σκέπτονται νὰ ἄρῳσι τὰς βουλευτικὰς ἐπιχορηγήσεις, νομίζοντες ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ παρακωλυθῇ ἢ ἐν τῇ βουλῇ εἴσοδος τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ λαοῦ ἐργατῶν.

Παραπλήσια μέσα εἰσὶ καὶ ἡ ἐκλογή ἐργασίμου ἡμέρας πρὸς ἐνέργειαν τῶν ἐκλογῶν καὶ ἡ αὐστηρὰ ἀπαγόρευσις τῆς τοιχοκολλήσεως προγράμμάτων κτλ. Φαιδρὸν μάλιστα ἐπεισῶδιον τοιχοκολλήσεως προγράμματος ἀποτελεῖ ἡ ὑπόθεσις τοῦ ὑποψηφίου βουλευτοῦ Viereck, ἐν Λειψία, κατὰ τὸ 1888, ὅτε διὰ τοῦ εὐφυοῦς ἐπινοήματος τούτου κατεκαλύφθησαν πάντες οἱ τοῖχοι τῆς πόλεως διὰ μεγάλων *τετραγώνων* (Viereck σημαίνει τετράγωνον), κάτωθεν τῶν ὁποίων ὑπῆρχε γεγραμμένη ἡ λέξις: *ψηφίσατε*. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Viereck οὗτος τυγχάνει νόθος υἱὸς Γουλιέλμου τοῦ Α' καὶ μιᾶς ἡθοιοῦ.

Πάντα ὅμως τὰ μέτρα ταῦτα ἄγνωστον εἶναι κατὰ πόσον τελεσφόρος θὰ ἐνεργήσωσιν ἐναντίον τῶν κοινωνιστῶν. Ἐὰν δὲ μάλιστα ἐκ τοῦ παρελθόντος κρίνη τις, εὐκολον νὰ δεχθῇ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἔσονται φροῦδα, μετὰ τὴν ἐσχάτην μάλιστα πανηγυρικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν. Ὡστε αἱ πρόοδοι τοῦ κοινωνισμοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔσονται καταπληκτικώτεροι ἐν τῷ μέλλοντι καὶ δικαίως πολλοὺς ἐμβάλλουσιν εἰς μεγάλους φόβους περὶ τῆς τύχης τοῦ Κράτους.

Ὡς δὲ γνωστὸν, σκοπὸς τῶν κοινωνιστῶν εἶναι ἡ τροποποίησις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, ἀσυμφώνου μὲ τὴν παρούσαν τάξιν τῶν πραγμάτων. Ἐν τῇ παρούσῃ κοινωνίᾳ, φρονοῦσιν οἱ κοινωνισταί, πάντα τὰ μέσα ἢ τὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας κατέστησαν μονοπώλια τῆς κλάσεως τῶν κεφαλαιούχων, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ ἐξάρτησις τῆς κλάσεως τῶν ἐργατῶν, ἦτοι τὸ αἷτιον τῆς πενίας καὶ τῆς υποδουλώσεως. Πρὸς χειραφέτησιν τῆς ἐργασίας, δεόν τὰ μέσα καὶ τὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας ν' ἀποδῶσι κοινῇ τῆς κοινωνίας ἀπάσης κτήσις. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ πολιτικαὶ μερίδες δὲν ἐργάζονται, εἰμὴ πρὸς διαφύλαξιν τῶν προνομίων των καὶ τῶν ὄσων κατέχουσιν ὡς πρῶτοι καταλαθόντες, ἡ ἐργατικὴ κλάσις ὀφείλει νὰ ὀργανωθῇ εἰς διακεκριμένην μερίδα, σκοποῦσαν τὴν οικονομικὴν τῆς ἀπελευθέρωσιν. Πᾶσα κίνησις δεόν νὰ τείνῃ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Διὰ τούτων πάντων ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ κοινωνισταί προετοιμάζονται διὰ τὴν *μεγάλην ἐπαράστασιν*, ἀφοῦ μάλιστα φρονοῦσιν ὅτι μόνον διὰ τῆς πάλης θὰ δυνθῇ ὁ λαὸς νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην του καὶ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦς τῆς ἡμέρας τὰ κατεχόμενα προνόμια. Εὐτυχεῖς θέλουσι θεωρηθῆ αἱ Κυβερνήσεις ἐκεῖναι, αἵτινες θὰ κατορθώσωσι νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου τούτου. Οὕτω μὲ-

νον, παρερχομένου του χρόνου, δυνατόν να εξευρεθῶσιν ἄλλα καταλληλότερα μέσα, ικανοποιητικώτερα διὰ τὰς ἐργατικὰς κλάσεις, ἀφοῦ ὁ κοινωνισμός, κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν, δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ οὐτοπία ἐξαπατῶσα τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπομακρύνουσα αὐτοὺς τῆς ἐργασίας, ἄνευ τῆς ὁποίας ἢ ἐπὶ γῆς εὐδαιμονία εἶναι ἀδύνατος.

Ε. Ἐμπειρικός.

ΜΙΑ ΨΥΧΗ

«Τὴν ἀποφάσις' ὁ γιατρός», μοῦ εἶπε μετὰ σκληρᾶς ἀναλγησίας, θλιβερωτέρας παντός ψυχικοῦ σπαραγμοῦ ὁ δεκαεξαέτης ἔφηβος.

Ἦτο περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Μαΐου τοῦ ἔτους 188.. Ὁ ἥλιος ἔκαιεν ἤδη ὑπερβολικὰ καὶ τὴν τετάρτην μετὰ μεσημβρίαν ἐξῆλθον νὰ ζητήσω ὀλίγην δρόσον ὑπὸ τὴν γιγαντιαίαν λεύκην, τὴν σιαζούσαν μέρος τῆς στενῆς πλατείας. Ἐκεῖθεν εἶχα ἰδεῖ διαβαίνοντα τὸν Μῆτσον καὶ τὸν ἐφώναζα.

«Ὅταν ἦλθεν ἐγγύτερον πρὸς ἐμέ, δι' ἀφώνου βλέμματος τὸν ἠρώτησα τί νεώτερα περὶ τῆς ἀσθενοῦς. Καὶ μοῦ ἔδωκε τὴν ἀνωτέρω παρατεθεῖσαν ἀπάντησιν.

Ἐγὼ δ' ἐπ' ἀνέλαβον ὑποψιθυρίζων πρὸς ἐμαυτόν, ὡς νὰ ἦσαν ἀκατάληπτοι δι' ἐμέ αἱ λέξεις ἐκεῖναι. «Τὴν ἀποφάσις' ὁ γιατρός!»

Καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν ἀπήντησα, ποιήσας ἀκουσίως δεκαπεντασύλλαβον.

— Τοῦ ἔχω χάρι τοῦ γιατροῦ, παιδί μου, νὰ γιατρεύη...

Καὶ ἤρχισα ν' ἀνακυκλῶ ἐν τῷ νῷ ἀπαισίας σκέψεις περὶ τῶν ἱατρῶν καὶ τῆς ἱατρικῆς. Ἀκουσίως δὲ ἐνθυμούμην τὴν χυδαίαν ἀκυρολεξίαν γυναικῶν τινῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ ὄχλου: «Ἡ δεῖνα κυρία, ἡ κουμπάρα, εἶνε ἄρρωστη μὲ δύο γιατροὺς, μὲ τρεῖς γιατροὺς», τὸ ὅποιον εἶνε ὡς νὰ ἔλεγον: «Τὸν δεῖνα, ὅπου ἀπέθανε, τὸν ἔθαψαν μὲ πέντε παπάδες, μὲ δύο δεσποτάδες.»

Εἶτα πάλιν οἱ λογισμοὶ μου ἐπ' ἀνήρχοντο εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτὴν, τὴν ἀμπτωχον, τὴν ὀρφανὴν, μὲ τοὺς δύο υἱοὺς τοὺς προσομοίους μὲ τοὺς υἱοὺς πολλῶν ἄλλων οἰκῶν τῆς μεσαιᾶς τάξεως ἐν Ἀθήναις· οὔτε γράμματα δυνηθέντας νὰ μάθουν ἀρκετὰ, οὔτε πρὸς χειρωναξίαν ικανοὺς, οὔτε πρὸς ἐμπορίαν ἐπιτηδείους· καὶ ὤκτειρα, ὤκτειρα τὴν πτωχὴν χήραν μη-

τέρα, τὴν νέαν ἀκόμη, ἥτις ἕως τῶρα ὡς μόνην παρηγορίαν εἶχεν αὐτὸ τὸ ἄμοιρον κοράσιον, αὐτὴν τὴν δεκατετραετὴ παιδίον. Ἦτο ὠραῖον, ἔξυπνον, μὲ λεπτοτάτους χαρακτήρας, μὲ τὴν μακρὰν κόμην καστανὴν, μὲ τὴν ποδιὰν πάλλευκον, μὲ τὸ ἀνάστημα ἀνεπτυγμένον ἤδη. Ἦτο φιλομαθὴς καὶ φιλεργὸς παιδίον, κ' ἐπρώτευεν εἰς τὰ χειροτεχνήματα, εἰς ὅλην τὴν «Ἐταιρίαν», ὅπου ἐφοίτα. Ἦτα φαιδρὰ καὶ καλόγνωμη καὶ πάντοτε ἐμειδία καὶ ποτὲ δὲν παρήκουσεν εἰς τὸ θέλημα τῆς μητρὸς τῆς ἢ τῆς μάμμης τῆς· καὶ τώρα... τὴν ἀποφάσις' ὁ γιατρός!

Ἐκ τῆς πρῶτου νεανικῆς ἀπαθείας, μὲ τὴν ὁποίαν μοῦ τὸ ἀνήγγελλεν ὁ Μῆτσος, ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνη περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς φιλοστοργίας ἣν ἔτρεφε πρὸς τὴν ἀδελφὴν του... ἢ μᾶλλον πρὸς τὴν μητέρα του.

Ἄλλοτε ἔλεγον: *Τὴν ἐσημάδεψ' ὁ Χάρος*· τώρα λέγουν: *Τὴν ἀποφάσις' ὁ γιατρός!*

* *

Ἦτο περὶ τὰ τέλη Μαΐου. Τὴν ἕκτην ὥραν τῆς ἐσπέρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Κοιμητήριον, τὸ Α' τῆς πόλεως.

Ὀλίγοι ἦσαν προπομποί. Ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος τῆς κόρης, ὁ μόνος ἀληθῆς προστάτης τῆς οἰκογενείας, ἤγειτο τῆς πομπῆς.

Πένθιμος ἦτο ὁ στέφανος τῶν λευκανθέμων, στέφανος γάμου καὶ θανάτου· βαυκαλητικὴ ἦτο ἡ ψαλμῳδία τοῦ ἱερέως· λικνιστικὴ καὶ τοῦ φερέτρου ἢ κυματοειδῆς κίνησις.

Κοιμήσου, λευκὸν πλάσμα! Τίς δύναται νὰ σ' ἐξυπνήσῃ ἀπὸ τὸν ὕπνον σου αὐτόν; *Ἐπιστρέψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου.*

Ἡ μήτηρ δὲν συνώδευεν, εἶχε μείνει οἶκος, κατὰ τὴν νεωτέραν συνήθειαν. Συνώδευον μόνον ὁ Τάσος καὶ ὁ Μῆτσος, οἱ δύο ἀδελφοί. Ἠκολούθει ἐφ' ἀμάξης καὶ ἡ γραῖα, ὑψηλὴ, ὑπερεβδόμηκοντοῦτις, ἠκολούθει καὶ ὁ ὀγδοηκοντοῦτης πάππος τῆς μικρᾶς.

Παρὰ τὸν τάφον ὁ θεῖος ἔκλαυσε καὶ ἔβαλε σπαρακτικὰ κραυγὰς μετὰ λυγμῶν. Ἡ γραῖα ἐσπόγγιζε καὶ αὐτὴ τοὺς στείρευμένους ὀφθαλμούς τῆς.

Ἐφώναζε τὴν ἐγγόνην τῆς νὰ ἐγερθῇ ἀπὸ τὸν τάφον, νὰ μεγαλώσῃ. Αὐτὴ ἤλπριζε ν' ἀξιωθῇ νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ. Εἶχεν ὄρεξιν, μὲ ὅλα τὰ γηρατειὰ, νὰ χορεύσῃ εἰς τὸν γάμον τῆς. «Καὶ τώρα τί εἶν' αὐτὰ ποῦ μοῦ ἔκαμες;»

Ποῖός θὰ τῆς ἐμβελονιάσῃ τώρα τὴν κλωστή τῆς; Ποῖός θὰ τῆς ἀνάψῃ φωτιά; «Καὶ ποιά θὰ χτενίζῃ, ποιάς τὰ μαλλιά θὰ πλέκῃ κάθε πρῶτῃ ἢ μητερούλα σου; Αὐτὰ καρτεροῦσα ἐγώ, Ἀγγελικούλα μου;»

Τί νὰ τὸ κάμη αὐτὴ τώρα τὸ καλαθάκι τῆς νεκρᾶς, τὸ μικρὸ; Καὶ

ποιά θά ἐξυπνᾷ τώρα πρῶτ—πρῶτ, τὰ χαράμματα ; Ποιὰ θά τῆς ψῆνῃ τὸν καφέ ; Καὶ ποιὰ θά βάζῃ ἓνα αὐγὸ καὶ δυὸ κουλούρια μὲς τὸ καλαθάκι γιὰ νὰ πηγαίῃ στοὺς σχολεῖο ; «Καὶ πῶς θά περνῶ ἐγὼ τώρα τὸν καιρὸ μου ; Ποιὸς θά μοῦ κρατῇ συντροφιά, τῆς γερόντισσας ; Καὶ ὅσα χρόνια ἔχω νὰ ζήσω, πῶς θά τὰ περάσω ; Ἄχ ! Ἀγγελικούλα μου ! αὐτὰ ἡλιτζα ἐγώ ;»

«Δὲν ἔπαιρνε ἐμένα ν' ἀφήσῃ σένα ! ἐμορμύρισε καὶ ὁ γέρος, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει προχθὲς ἀπὸ τὸ ὀφθαλμιατρεῖον. Εἶχεν ὑποστῆ ἐγγείρησιν εἰς τὸν ὀφθαλμόν, διὰ ν' ἀνακτήσῃ τὸ φῶς του καὶ βλέπῃ καλὰ νὰ εὔρῃ τὸν ὁρόμον διὰ τὸν ἄλλον κόσμον.

Καὶ τὴν κατεβίβασαν εἰς τὸν τάφον.

Κατὰ τὴν σπαρακτικὴν ἐκείνην στιγμὴν, ἰστάμενος ἐξ ἀνατολῶν, ἔβλεπα ἀντικρὺ τὴν κεφαλὴν τῆς. Τὴν μακροτάτην καστανὴν κόμην τῆς τὴν εἶχον κόψει. Τὸ πρόσωπόν τῆς πελιδόν, ἰόχρουν, μὲ δυὸ κύκλους γύρω μέλανας. Τὸ βλέφαρον τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς δὲν ἦτο καλὰ προσηρημοσμένον· εἶδα τὸ λευκὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀλαμπές, στυγνόν, ἀπαίσιον. Τὸ στόμα τῆς ἀνοικτόν. Εἰς τὴν κίνησιν τῆς ὑψώσεως τῆς σφοῦ πρῶτον, εἶτα τῆς καταβίβασεως αὐτῆς, μοῦ ἐφάνη τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παρθενικὸν στόμα, τὸ ὅποιον ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας τῆς μοῦ ἦτο γνωστόν, μοῦ ἐφάνη ὅτι ἄφηνεν ἄφρητον στεναγμόν, καὶ ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς ἦτο ὡς ὄνειρευομένου ἐν ἐκστάσει. Ὅποια ῥιγηλή, μυστηριώδης ἄφατος ἐντύπωσις ! Πτωχὴ Ἀγγελικούλα !

* * *
Ὁ τετράγωνος θαλαμίσκος εἶχε τὰ παράθυρα ἀνοικτά ! Εἶχον ἀφαιρέσει τὰ παραπετάσματα, ἄφησαν μόνον τὰ ἐπιπλα, μιαν τράπεζαν, τρία καθίσματα, μικρὸν ἀνάκλιτρον, καὶ τὴν κλίνην· τὴν κλίνην ἐφ' ἧς εἶχεν ἐκπνεύσει ἡ Ἀγγελικούλα.

Μετεκόμισαν ἐκεῖθεν τὴν στρωμνὴν καὶ τὰ σκεπάσματα. Τὰς σανίδας τὰς ἐσκέπασαν δι' ἀπλῆς λευκῆς σινδάνος. Πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον, εἰς ἣν θέσιν ἦτο τὸ προσκέφαλον, ἡ κυρία Εὐφροσύνη, ἡ μήτηρ τῆς Ἀγγελικούλας, ἔθεσε μέγα ποτήριον μὲ ὕδωρ καὶ ἔλαιον καὶ ἤναψε τὴν θρυαλλίδα. Ἦτο τοῦτο ἡ κανδήλα, ἡ προσφερομένη εἰς τὴν μνήμην τῆς νεκρᾶς, καὶ σχετιζομένη ἄλλως μὲ τὴν κοινὴν δοξασίαν, καθ' ἣν ἡ φυγούσα ψυχὴ, τρυφερὰ νοσταλγός, ἀρέσκειται νὰ φοιτᾷ εἰς τὰ μέρη, τὰ ὅποια ἔφυγε. Τότε, εἰς διψάσῃ, θά εὔρῃ νὰ πῖνῃ. Τεσσαράκοντα ἡμέρας διαρκεῖ ἡ περιπλάνησις αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ὀδηγουμένης ὑπὸ τοῦ φύλακος ἀγγέλου· τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐμελλε νὰ καίῃ ἐκεῖ ἀκαίμητος καὶ ἡ ἐπιμνημόσυνός κανδήλα.

Ὁ ἄγγελος, ὡς λέγουν, τῆς ὑστάτης πορείας ξεναγός, ἐπαναφέρει τὴν φεύγουσαν ψυχὴν εἰς τὰ γνωστά τῆς καὶ εἰς τὰ προσφιλῆ τῆς μνήμης μέρη...

Ἀπηύδῃσα νὰ κυλινδῶ μοιραίως τοῦ βίου μου τὸ ἄχθος πρὸς τὸ μνήμα, κατὰδικος, ὡς ἡ ψυχὴ φονέως ἡ σύρουσ' ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τὸ θῦμα.

Ποία σκληρὰ τὴν θύραν μου χεῖρ κρούει ; ὁσῶν ὡς θραυομένων εἶν' ὁ κρότος· τοιοῦτον κρότον πῶς τὸ οὖς ἀκούει ; τοιοῦτον πῶς τὸ ὄμμα πλήττει σκότος ;

Τὰ ἔτη μου ἀπώλεσα εἰς μάτην· παρεῖδον τὴν στιγμὴν μου τὴν ὑστάτην· εἰς μάτην τὰς φαιδράς, τὰς γλυκυτέρας ἠρήμησα τοῦ βίου μου ἡμέρας ..

«Καὶ ἂν μαζί σου ὑπερβῶ τὰ νέφη, κ' εἰς τοῦ Θεοῦ ἡ χεῖρ σου ἂν μὲ φέρῃ, τὸ πνεῦμά μου ὀπίσω ἐπιστρέφει καὶ θεατῆς τῆς γῆς νὰ μείνῃ χαίρει.

«Ὡς ξένος ἐν τῷ μέσῳ γῆς ἐρήμου ζητεῖ τὸν πρὸ πολλοῦ ταφέντα οἶκον, τῆς προσφιλοῦς ζητεῖ καὶ ἡ ψυχὴ μου ἀλύσεώς τῆς τὸν κοπέντα κρίκον.»

Καὶ ἡ μήτηρ δὲν ἔπαυε νὰ κλαίῃ βλέπουσα τὴν κανδήλαν ταύτην, ἣτις συχνά, μὲ ὄλην τὴν συχνὴν προσθήκην ἐλαίου, ἔφθινε καὶ ἔτρεμεν ἐτοίμη νὰ σβύσῃ, καὶ ἄφηνε τὸν ἦχον ἐκεῖνον τὸν ἀπερίγραπτον, τὸν ὅμοιον μὲ στοναχὴν ψυχῆς βασανιζομένης, ἀναμνηστικῆς τὸν γλυκὺν καὶ θρησκευτικὸν στίχον τοῦ Λαμαρτίνου·

Comme la lampe d'or pendue à Son autel,
Je chanterai pour Lui jusqu'à ce qu'Il me brise.

Τὴν τρίτην ἑσπέραν μετὰ τὴν ταφὴν τῆς μικρᾶς ἡ μήτηρ, πρὶν ἢ κατακλιθῆ, ἄφηκε τὴν συνοδίαν τῆς ἐν τῇ μικρᾷ αἰθούσῃ τοῦ οἴκηματος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον, διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ἔκαιε καλῶς ἡ κανδήλα, καὶ διὰ νὰ ἐγγύσῃ ἔλαιον.

Εἰς τὴν μικρὰν αἴθουσαν τῆς ἐκράτου συντροφίαν ἡ ἀδελφὴ τῆς ἡ ἀγαμος, ἡ ἐγγλίζε δεσποινὶς Μαρίνα, καὶ ἡ γηραιὰ μήτηρ των.

Ἡ γραῖα, ἣτις ἔσωζε πολλοὺς τῶν ὀδόντων τῆς, ἀφοῦ ἔφαγε τηγανητὸν ἄψαριον καὶ αὐγὸν (συνήθεια εἶνε νὰ μὴ κρεοφαγῶσιν ἐπὶ πολλὰς ἡ-

μέρας μετά τὸν θάνατον μέλους τῆς οικογενείας, εἰς τοὺς τηροῦντας τὰ παλαιὰ ἔθιμα ἑλληνικοῦ οἴκου), ὕστερον ἤρχισε νὰ μασσᾷ ὀλίγα ἀμύγδαλα· κ' ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν οἶνος, ἐσώζετο ὁμοῦ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς παρηγορίας (τῆς τοῦ νεκρωσίου δείπνου μετὰ τὴν κηδεῖαν), ἐσώζετο, λέγομεν, ὀλίγη μαστίχα· ἡ γραῖα ἐζήτησε νὰ τῆς δώσουν νὰ πῖνῃ διὰ νὰ ξεπλύνῃ τὰ δόντια τῆς. Καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς κόρης τῆς, τῆς Μαρίνης, εἰπούσης ὅτι δὲν πίνουν μαστίχαν μετὰ τὸ δείπνον, ἡ γραῖα ἀπήντησεν, ὅτι εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου εἶνε καλοὶ χριστιανοί, ἔχει ἀκουστά τῆς ὅτι ἄλλο ἀπὸ ῥακὴν δὲν πίνουν.

Προσεφέρθη ἡ μικρὰ φιάλη, καὶ ἡ γραῖα σιγὰ—σιγὰ, ἐρρόφησε τρία μικρὰ ποτήρια. Ἔλεγεν ὅτι τῆς ἐπίνει ἡ ψυχὴ τῆς, καὶ τῆς ἔκαμνε καλόν... Ὁ Τάσος ὁ πρωτότοκος τῶν υἱῶν τῆς κυρίας Εὐφροσύνης ἔλειπεν· εἶχεν ἐξέλθει μετὰ τὸ δείπνον, καὶ δὲν ἐπέστρεψεν ἀκόμη. Ὁ ἄλλος, ὁ Μῆτσος, εἶχε κατακοιμηθῆ. Καὶ αὐτὸς εἶχε ζητήσει νὰ ἐξέλθῃ, ἀλλ' ἡ μήτηρ τὸν παρεκάλεσε νὰ μείνῃ, νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰς τρεῖς γυναῖκας μόνας τῶν.

Ὁ Μῆτσος, τῆς ἔκαμε τὴν χάριν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατεκλίθη. Εἶπεν ὅτι «νυστάζει, ἅμα κἀθεταὶ στὸ σπῖτικ». Εἶπομεν ὅτι ἡ Εὐφροσύνη εἰσῆλθεν εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον. Εἰσῆλθε μόνῃ τῆς. Αἱ φωναὶ τῆς γραίας. ἦτις ἐλογομάχει ἐκείνην τὴν στιγμήν μετὰ τὴν νεωτέραν κόρην τῆς, ἦσαν ὡς συνοδία πρὸς αὐτήν.

Ἐπλησίασεν εἰς τὴν κλίνην.

Ἐκεῖ βλέπει ὅτι περὶ τὴν ἀναμμένην κανδήλαν μία ψυχὴ—πεταλούδα—ἐτριγύριζε περὶ τὸ φεγγοβολοῦν ποτήριον. Ἦτο ὠραία, μικρὰ, χρυσόπτερος...

— Ἄ! νὰ πάλι ἡ πεταλούδα, ἐψιθύρισεν ἡ χαροκαμένη μήτηρ.

Δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορά αὐτή. Ἦτο τρίτη ἐσπέρα ἀφ' ἧς ἔβλεπε τὴν πεταλούδαν.

Τὴν εἶχεν ἰδεῖ τὴν πρώτην νύκτα, περὶ τὰ μεσάνυκτα, ὅταν εἶχον ἀπέλθει οἱ συγγενεῖς τῆς, ἀφοῦ ἐτελέσθη ἡ παρηγορία, καὶ αὐτὴ μείνασα μόνῃ μετὰ τοὺς δύο υἱούς τῆς, οἵτινες ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐξεδύοντο διὰ νὰ κατακλιθῶσιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμον, διὰ νὰ ἐγχύσῃ ἔλαιον εἰς τὴν νεκρικὴν κανδήλαν. Τότε εἶδε τὴν πεταλούδαν νὰ πετᾷ γύρω-τριγύρω εἰς τὴν ἀναμμένην κανδήλαν, χωρὶς νὰ πλησιάσῃ πολὺ εἰς τὴν φλόγα. Τὴν ἔβλεπεν ἐπὶ ἓν λεπτόν τῆς ὥρας περίπου, καὶ εἶτα αἴφνης ἔγεινεν ἄφαντος.

Ἡ Εὐφροσύνη ἐκύτταξεν ἀτενῶς τὴν πεταλούδαν, χωρὶς ν' ἀποσπᾷ

τὸ βλέμμα τῆς καὶ ἀπὸ τὴν φλόγα. Βεβαίως ἡ πεταλούδα δὲν ἐκάη. Ἄν ἐκαίετο, θὰ τὸ ἔβλεπε.

Καὶ ὁμοῦ ἔγεινεν ἄφαντος. Τί εἶχε γίνῃ;

Ἡ τεθλιμμένη μήτηρ ἐπερίμενεν ἐπὶ ἓν τέταρτον ὀρθὰ ἐκεῖ, ἐωσότου ὁ πρωτότοκος υἱὸς τῆς, ὑποπτεύσας ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ ἀργοποροῦσα ἐκαῖ θὰ ἔκλαιε (καὶ ἦτο φόβος μὴ βάλῃ τὰς φωνὰς καὶ τοῦ χαλάσῃ τὴν ἡσυχίαν), ἤλθεν ἕως τὴν θύραν μετὰ τὸ νυκτικὸν ὑποκάμισον.

— Μὰ τί κάνεις ἐκεῖ; τῆς λέγει.

— Τίποτε, παιδί μου, τώρα ἔρχομαι, ἀπήντησεν ἡ μήτηρ.

Καὶ ἐξῆλθε κλείουσα τὴν θύραν καὶ ὑποψιθυρίζουσα πρὸς ἑαυτήν· «Ἄχ! ψυχὴ παραπονεμένη!» Ἐννοεῖ βεβαίως ὅτι ἡ πεταλούδα ἐκείνη ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς κόρης τῆς.

Τὴν δευτέραν ἐσπέραν, ὅταν οἱ συγγενεῖς τῆς ἀπῆλθον, εἰσῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸν θάλαμον τὸν νεκρικόν. Καὶ πάλιν εἶδε τὴν πεταλούδαν. Ἄλλὰ μόλις τὴν εἶδε, καὶ ἐν ἀκραιῖ ἔγεινεν ἄφαντος. Ἐπερίμενεν ἐπὶ πολὺ! Δὲν ἐφάνη πλέον. «Ἄχ! ψυχὴ μου! ἄχ! πουλί μου! μοῦ ἐκάκιωσες, εἶπε μετὰ δακρύων ἡ βαρυσταλοῦσα μήτηρ· με βλέπεις καὶ φεύγεις, μοῦ ἀγορεύεις, παιδί μου! Ἄχ! νᾶνε ὡμορφα τὰ ὄνειρά σου ἐκεῖ ποῦ κοιμᾶσαι, Ἀγγελικουλά μου, μάτιά μου!»

Τὴν τρίτην νύκτα, ἐνῶ ἡ γραῖα ἔπινε τὴν μαστίχαν καὶ ἐφιλονέκει μετὰ τὴν νεωτέραν κόρην τῆς (εἶχον μείνει περιμένουσαι τὴν ἐπάνοδον τοῦ Τάσου, διὰ νὰ τὰς συνοδεύσῃ ἕως τὴν οἰκίαν τῶν· ὁ υἱὸς τῆς γραίας, ὁ θεῖος ὁ ἄγων τὸ πένθος κατὰ τὴν κηδεῖαν, δὲν εἶχεν ἔλθει, πιστεύων ὅτι ὁ Τάσος θὰ ὠδήγει ἐνωρὶς οἴκαδ' εἰς τὴν μάμμην καὶ τὴν θείαν του· καὶ ἦτο ἤδη μεσονύκτιον), ἡ Εὐφροσύνη λοιπὸν εἰσελθοῦσα, εἶδε καὶ πάλιν τὴν πεταλούδαν. Τὴν εἶδεν ἐπὶ τρία λεπτά καὶ πλέον τὴν φορὰν ταύτην. Αἴφνης ἡ πεταλοῦδα, ἐνῶ ἡ μήτηρ εἶχε κύψει εἰς τὴν κανδήλαν διὰ νὰ ἐγχύσῃ ἔλαιον, ἐπλησίασε παραδόξως εἰς τὸ στόμα τῆς περιαλοῦς μητρὸς, εἶτα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς καὶ εἰς τὰ ὠτά τῆς. Εἶτα ἔφερε τρεῖς γύρους περὶ τὸν λαιμόν τῆς. Ἡ μήτηρ ἔτεινε τὰ χεῖλη, ζητοῦσα ἐν τῇ παραφροσύνῃ τῆς νὰ τὴν φιλήσῃ, ἀλλ' ἡ πεταλοῦδα ἀπεμακρύνθη ἔμφοβος...

Ὅλα αὐτὰ τὰ διηγεῖτο ὕστερον εἰς πολλὰς γυναῖκας παρουσίᾳ καὶ τιῶν ἀνδρῶν ἡ κυρία Εὐφροσύνη. Ἡμεῖς γράφομεν ὅ,τι ἠκούσαμεν.

— Μὴ φεύγης, μὴ φεύγης, ψυχὴ μου! ἐψιθύρισεν ἔκφρων ἡ μήτηρ.

Ἡ πεταλοῦδα, ἦτις εἶχε πετάξῃ μίαν ὀργυιὰν ἐπάνω πρὸς τὴν ὀροφήν, κατέβη (ἀπίστευτον πρᾶγμα!) εἰς τὴν κανδήλαν, καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ ἐλαίου...

Ἡ Εὐφροσύνη δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ ὀρμεμφύτως ἤθελε μάρτυρας, διὰ νὰ πιστεύσῃ ὅ,τι ἔβλεπε.

— Μαρίνα! ἐφώναξε· Μαρίνα! ἔλα ἔδω.

Ἡ Μαρίνα ἤλθε τρέχουσα.

— Τί θέλεις;

Ἄλλ' ἡ πεταλούδα εἶχε γαίνει ἄφαντος.

— Τί εἶνε; ἐπανελάβην ἡ νέα.

— Τίποτε.

— Πῶς τίποτε;

Ἡ Εὐφροσύνη ἔβλεπεν ἀλλόφρων τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὄροφν, ζητοῦσα ν' ἀνακαλύψῃ κάπου τὴν πεταλούδαν, τὴν μικρὰν ψυχὴν. Ἄλλ' οὐδαμοῦ ἐφαίνετο αὐτὴ.

— Γιατί μ' ἐφώναζες; ἐπέμενε πάλιν ἡ Μαρίνα.

— Κύριε ἐλέησον! εἶπεν ἡ Εὐφροσύνη ποιῶσα τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Τώρα ἦτον ἐδῶ, τώρα ἔφυγε.

— Ποιὸς ἔφυγε;

— Κανένας.

— Μὴν ἐτρελλάθης, ἀδελφὴ μου; σὲ καλόσου, εἶπεν ἔμφοβος ἡ Μαρίνα.

Ἡ Εὐφροσύνη ἀφῆκε στεναγμόν!

Καὶ πρὸς ἐαυτὴν ὑπεψιθύρισε· «Γιατί μοῦ φεύγεις, ψυχὴ μου; γιατί μοῦ ἀγρίεφες; Δὲν με ἀγαπᾶς; Ἄχ! τί τρελλὴ τοῦ εἶμαι! Μοῦ ἔφυγες, γιὰ πάντα.»

— Τί μουρμουρίζεις μέσα σου; ἠρώτησεν ἡ Μαρίνα.

— Τίποτε.

— Χριστὲ καὶ Παναγία! ἐκραξε ποιῶσα τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ καὶ ἡ Μαρίνα.

Καὶ ἐκύταξε περιδεῆς τὴν ἀδελφὴν τῆς, ὑποπτεύουσα ὅτι αὐτὴ πράγματι θὰ ἔπαθε τὰς φρένας.

— Δὲν ἐτρελλάθῃκα, ἀδελφὴ, ὄχι, ἀπήντησε τώρα μόλις εἰς τὴν προτέραν ἀναφώνησιν τῆς ἀδελφῆς τῆς ἡ Εὐφροσύνη. Ἠσύχασε, δὲν εἶνε τίποτε. Μὴν εἰπῆς τίποτε τῆς γρηᾶς.

— Μὰ τί σοῦ συνέβη;

— Σοῦ τὸ λέγω ἄλλη φορά! Πᾶμε τώρα.

Κ' ἐξήλθον ἀμφοτέραι ἐκ τοῦ νεκρωσίμου θαλάμου.

Ἡ Εὐφροσύνη δὲν ἐπανεῖδε πλέον τὴν μικρὰν χρυσόπτερον πεταλούδαν, ἂν καὶ ἐπὶ πολὺ, κατὰ πᾶσαν ἐσπέραν, ἤρχοντο ἡ μήτηρ τῆς καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς νὰ τῆς κάμουν συντροφίαν, καὶ αὐτὴ δὲν ἔπαυσε νὰ εἰσ-

έρχεται περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον, διὰ νὰ προσθέτῃ ἔλαιον εἰς τὴν ἐπιμνημόσυνον κανδήλαν. Ἄλλ' ἡ Μαρίνα ἔκτοτε ἐπέμενε νὰ τὴν συνοδεύῃ πᾶσαν νύκτα εἰς τὴν τοιαύτην ἐπίσκεψιν.

Ἐμενεν εἰς τὴν μικρὰν αἵθουσαν μόνῃ ἡ γραῖα, ἥτις ἦτο πολὺ πικραμένη, ἔλεγε, καὶ τῆς ἐπόνει ἡ καρδούλα τῆς. Καὶ ὅσον τῆς ἐπόνει, τόσον ἠύξανε τὴν ὀδὸν τῆς μαστίχης.

Ἄλλ' ἡ ὠραία χρυσόπτερος πεταλούδα δὲν ἐφάνη πλέον· καὶ εἶχεν ἀποπτῆ εἰς τὴν αἰωνιότητα ἡ μικρὰ ἀθάνα ψυχὴ—Ψυχὴ χωρὶς ἔρωτα.

Α. Παπαδιαμάντης.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864 ΕΚΛΟΓΑΙ

[Ὁ ἐν Ζακύνθῳ διακεκριμένος λόγιος καὶ δημοσιογράφος κ. Διον. Σωμερῆτης ἐφιλοπόνησεν ἀπὸ τινος ἐκτεταμένον σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον Αἱ Βουλαι τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α'. Ἡ παρούσα πραγματεία εὐμενῶς παραχωρηθεῖσα ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀποτελεῖ τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ ἐν λόγῳ ἀνεκδότου ἔτι ὄντος συγγράμματος].

Ἀφοῦ ὁ χειμᾶρος τῆς ἐθνικῆς θελήσεως κατέκλυσε τὸ πρὸ τῆς ἐκθροίνσεως τοῦ πρώτου Βασιλέως πολιτικὸν σύστημα, μέχρις ἐμφυλίων σπαραγμῶν ἐξώθησας τὸ ἔθνος, δυσχερῶς ἠδύνατο νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν τακτικὴν αὐτοῦ κοίτην. Τὸ μόνον πρόχωμα, ὅπερ ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ αὐτόν, ἦτο ἡ παρουσία τοῦ Βασιλέως, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν, περιεστάλη μὲν ὁ σάλος τῶν παθῶν, ἀπεσοβήθη ὁ τῆς ἀναρχίας κίνδυνος, ἀλλ' ἡ ἔθνοσυνέλευσις, ἡ πᾶσαν ἐξουσίαν καθ' ὅλον τὸ τῆς μεταπολιτεύσεως διάστημα ἐν ἐαυτῇ συγκεντρώσασα, ἀπέστεργεν ἵνα ἐπιψηφίσῃ τὸ Σύνταγμα καὶ τὴν λῆξιν τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς αὐτοβούλως διακηρύξῃ. Ἐντεῦθεν ὁ Βασιλεὺς, τῇ ὑποδείξει τοῦ τότε ὑπουργείου, ἀπηθύθουνεν αὐτῇ τὸ ἀπὸ 6 Ὀκτωβρίου 1864 διάγγελμα, δι' οὗ ἠπειλήσεν τὴν Συνέλευσιν ὅτι ἂν ἐντὸς δέκα τὸ πολὺ ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς του δὲν προέβαιεν εἰς τὴν πλήρη ἐπιψήφισιν τοῦ Συντάγματος, ἐπεφύλασεν Αὐτῷ πᾶσαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας. Ἡ ὑποβολὴ τοῦ μνησθέντος διαγγέλματος εἰς τὴν ἔθνοσυνέλευσιν μέγαν σάλον προεκάλεσε, τινὲς δὲ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐδίστασαν νὰ χαρακτηρίσωσιν αὐτὸ ὡς ἀντισυνταγματικὸν καὶ ὡς αὐτὸ τὸ ἔθνος, ἐν τοῖς ἀντιπροσώποις αὐτοῦ καιρίως προσβάλλον. Καίτοι τὸ μνησθὲν διάγγελμα τυπικῶς ἐξεταζόμενον ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τὰς κατ' αὐτοῦ μομ-

φάς, ἡ πλειονοψηφία ὁμῶς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀσφαλῶς ἐκτιμήσασα τὴν γενικὴν τοῦ Ἔθνους κατάστασιν, καὶ εἰς τὴν ἔρρυθμον αὐτοῦ πορείαν ἀποβλέψασα, ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἐπ' αὐτοῦ συζήτησιν, ὡς τάχιστα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δι' αὐτοῦ ἐπιταχθέντων προβάσα. Συνεπεία τοῦ διαγγέλματος ἡ Συνέλευσις μετ' ἀστραπηθόλου ταχύτητος ἐπεψήφισε τὰς ὑπολειφθείσας σπουδαιότητας τοῦ συντάγματος διατάξεις, μεσοῦντος δὲ τοῦ ἐπομένου ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ διαγγέλματος μηνός, διελύθη ¹. Ἡ τελευταία αὐτῆς συνεδρίασις ὑπῆρξε πανηγυρικὴ, διότι κατ' αὐτὴν προσήλθε τὸ πρῶτον ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἔθνους ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς, ἐπισήμως δ' ὤμοσεν ἐνώπιον αὐτῶν ὅτι πιστῶς τηρήσει, τό τε Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.

Ἡ Συνέλευσις, πιστὴ ἐμμείνας εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ὅπως πᾶσα Κυβέρνησις προέρχεται ἐκ τῶν σπλάγγων τοῦ Ἔθνους, ἀνεγράψεν ἐν τῷ Συντάγματι τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου ἑκατοστοῦ τετάρτου, δι' ἧς κατέστησεν ὑποχρεωτικὴν τὴν σύγκλησιν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, τὴν σύγκλησιν τῆς πρώτης βουλευτικῆς περιόδου μέχρι τῆς πρώτης Ὀκτωβρίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους. Συνεπεία ταύτης ἐξεδόθη Βασιλικὸν Διάταγμα, δι' οὗ ἡμέρα ἐνάρξεως τῶν πρώτων βουλευτικῶν ἐκλογῶν ὠρίσθη ἡ ἐνδεκάτη Μαΐου 1865 ². Κατὰ τὰς ὀρισθείσας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διατάγματος ἡμέρας, ἐνηργήθησαν αἱ πρῶται βουλευτικαὶ ἐκλογαί.

Ἡ ἐνέργεια αὐτῶν ἀνετέθη εἰς Ὑπουργεῖον, οὗτινος προϊστάτο ὁ πολιτικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, περὶ ὃν συνεκεντρώθησαν οἱ ἄνευ ἐλιγμῶν καὶ ὑποχωρήσεων ὑπὲρ τῆς καθιδρύσεως γνησίας κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως κηρυχθέντες καὶ ὅστις ἀπ' ἀρχῆς κατέδειξεν ὅτι ἀσφαλῶς διέγνω τοὺς λόγους, οἵτινες προεκάλεσαν τὴν τοῦ πρώτου Βασιλέως ἀπέλασιν. Ἐν αὐτῇ τῇ Συνελεύσει διηρμήνευσε τὴν περὶ αὐτῆς γνώμην του διὰ τῶν ἐπομένων. «*Ἐρρίψαμεν ἕνα θρόνον, διότι ὁ θρόνος οὗτος παρουσιαζε προσκόμματα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ Ἔθνους καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Συντάγματος*»³. Παρ' αὐτὸν ἕτερος μεγαλόφρων πολιτευτής, οὗτινος οἱ λόγοι, ὡς σειρήνιον ἄσμα ἀντήχουν ἐν τῇ Συνελεύσει, μετ' ἐμφορῆσεως ἦθους, τὸ αὐτὸ διηρμήνευσε τοῦ Ἔθνους φρόνημα εἰπὼν ὅτι: «*Πρώτιστον τῆς ἐπαναστάσεως καθῆκον ἦτο τὸ θραύσειν τὰ δεσμὰ τοῦ λαοῦ καὶ τὴν χειραφετήσῃ αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἣτις ἐπιείξει*

¹ Ἡ Συνέλευσις διελύθη τὴν 16 Νοεμβρίου 1864 συγχροτήσασα ἐν ὄλῳ 365 συνεδριάσεις, καὶ διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 10ης Δεκεμβρίου 1863 μέχρι τῆς 16ης Νοεμβρίου 1864.

² Ἐπίσ. Ἐφημ. τῆς Κυβερν. τῆς 19ης Μαρτίου 1865.

³ Ἐπίσ. Ἐφημ. τῆς Συνελ. Τ. Α', σ. 369.

αὐτὸν εἰς τὸ παρελθόν»¹. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω πρωτευσάντων πολιτικῶν ἀνδρῶν, πάντες οἱ καὶ λέξεις μόλις δυνθέντες ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Συνελεύσεως νὰ συναρμώσωσιν, ὡς ἐν ἀρμονικῇ συναυλίᾳ, τὸν ἀφετήριον ὄλμον τῆς κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἐξεγέρσεως, εἰς τὸν αὐτόβουλον τῶν Κυβερνήσεων σχηματισμὸν καὶ τὴν δι' ἐκθέσεων αὐτῶν ἐπεμβάσεων νοθείαν τῶν ἐκλογῶν πρώτιστα ἀνήγαγον.

Μετὰ τοιαύτην πάνδημον τοῦ Ἔθνους πεποιθήσιν, ἣν διεμόρφωσεν ὑπὸ τὸ διαυγές καὶ πείθον φῶς τῶν γεγονότων, πάντες εὐλόγως ἀκλόνητον ἔτρεφον πεποιθήσιν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμελλε ν' ἀφεθῆ ἑλευθερος ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν πρώτων ἐπὶ τῆς νέας βασιλείας ἀντιπροσώπων του καὶ ὅτι οὐδὲ κἄν νέφος κυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως τὴν ἑλευθερίαν τοῦ ἐκλογικοῦ αὐτοῦ δικαιώματος ἐνάσκησιν ἔμελλε νὰ ἐπισκιάσῃ. Ἡ εὐλόγος αὕτη προσδοκία τοῦ Ἔθνους ἐξίκετο εἰς τὸ ποθητὸν αὐτῆς τέρμα. Πάντες οἱ ἀπαρτίσαντες τὸ διενεργήσαν τὰς πρώτας βουλευτικὰς ἐκλογὰς Ὑπουργεῖον πολιτικοὶ ἄνδρες ² ἀνυποκρίτως ἀπεδέξαντα τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν γενικὸν τοῦ Ἔθνους φρόνημα καὶ μετὰ ζήλου πρωτοφανοῦς ἐν ταῖς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκλογικαῖς χρονικοῖς τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους, πάσης ἐπεμβάσεως ἐπιμελῶς ἀπέσχον. Οὐχ ἤττον ἐνθερμον ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἐνεργείας ἐλευθέρων ἐκλογῶν ἐπεδείξατο ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς. Ὑποδεχόμενος τὰς εὐχὰς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τὴν πρώτην τοῦ νέου ἔτους, ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὸ τὴν ἐπομένην σύστασιν: «*Ὑπὲρ πάντα ἐλπίζω, ὅτι μετὰ φροντίδος θέλετε ἐπαγρυπνήσει εἰς τὴν ἑλευθερίαν ἐξάσκησιν τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος κατὰ τὰς ἐπερχομένας ἐκλογὰς τῆς πρώτης βουλῆς.*» Καὶ ἡ Κυβέρνησις διὰ μακρᾶς ἐγκυκλίου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν συνίστα πᾶσι τοῖς ὑπαλλήλοις ἵνα οὐχὶ διὰ κενῶν λόγων ἀλλὰ διὰ τῶν πραγμάτων καταδείξωσιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐντελῆ ἀμεροληψίαν τηρήσει ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐκλογῶν. «*Ἡ ἐν πληρεστάτῃ ἐλευθερίᾳ καὶ νομιμότητι ἐνέργεια τῶν ἐκλογῶν εἶναι τὸ σύνθημα τῆς Κυβερνήσεως· εἰς τὸ σύνθημα τοῦτο ἀξίω νὰ ἐμμελήνῃτε πιστῶς· προαγγέλλω δ' ὑμῖν, ὅτι ἀγρύπνως καὶ κατὰ βῆμα θέλω ἐπισκοπεῖ τὰς ἐνεργείας ὑμῶν καὶ τῶν ὑφ' ὑμᾶς διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν ὑπαλλήλων καὶ ὅτι διὰ παύσεως*

¹ Αὐτόθι σ. 168. 1031.

² Τὸ τότε Ὑπουργεῖον ἀπληρτίζετο ὑπὸ τῶν κυρίων Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, Πέτρου Βράτλα Ἀρμένη τῶν Ἐξωτερικῶν, Κωνσταντίνου Λομβάρδου τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, Λυκούργου Κρεσενίτου τῆς Δικαιοσύνης, Ἀναργύρου Χατζῆ-Ἀναργύρου τῶν Ἐσωτερικῶν, Α. Καρνάλη τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Δημ. Μπουντούρη τῶν Ναυτικῶν.

θέλω τιμωρήσει πᾶσαν ἀνακαλυφθησομένην παρεκτροπήν. Ἐπιστήσατε ἀγρόπνως τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐπὶ παντός ὅτι δύναται νὰ δώσῃ χώραν ἔστω καὶ εἰς ἀπλᾶς παρεξηγήσεις· ἀποφεύγετε ἐπιμελῶς πᾶσαν οἰανδήποτε ἐνέργειαν, δυναμένην νὰ ἐγείρῃ ἔστω καὶ ἀπλᾶς ὑπονοίας· ἔστε ἄγροπνοι φύλακες καὶ πιστοὶ ἐκτελεσταὶ τοῦ νόμου, πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε ἔχοντες ὅτι βαρεῖα ἐπίκειται ὑμῖν εὐθύνη διὰ πᾶσαν ἀπὸ τῆς αὐστηραῶς τοῦ καθήκοντος ἐκπληρώσεως παρέκκλισιν»¹.

Ἄλλ' ἡ ἐγκύκλιος αὕτη, καίπερ συνταχθεῖσα δι' ὕφους ἐμπνέοντος πεποίθησιν περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐν αὐτῇ ἀναγραφεισῶν ἀρχῶν, οὐδαμῶς ἐπήρκει ὅπως ἐξαλείψῃ ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν δυσπίστων τὸ ἀξίωμα τοῦ Talleyrand, καθ' ὃ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ γραφίς ἐδόθησαν οὐχὶ ἵνα ἐξαγγέλλωσιν, ἀλλ' ἵνα κρύπτωσι τῆς ψυχῆς τὰ ἐνδύμυχα. Ἐντεῦθεν ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠρέστη εἰς μόνῃς αὐτῆς τὴν δημοσίευσιν. Μετ' αὐτὴν, τεσσαράκοντα ἡμέρας πρὸ τῶν ἐκλογῶν, πάντες οἱ Ὑπουργοὶ συντάξαν ἀπὸ κοινῆς πρωτόκολλον, δι' οὗ ὑπεχρεώθησαν ἵνα οὐδ' ὑπάλληλόν τινα πρὸ τῶν ἐκλογῶν παύσωσι, διορίσωσι ἢ μεταθέσωσι, ἐκτὸς τῶν εἰς ἐγκλημὰ ἢ ἀμέλειαν ὑποπεσόντων· ἀντίγραφον μάλιστα τοῦ μνησθέντος πρωτοκόλλου ἐνεχείρισαν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα, ἵνα διατελῇ ἐν γνώσει, καὶ μὴ ὑπογράφῃ πρότασιν διορισμοῦ παύσεως ἢ μεταθέσεως ὑπαλλήλου τινός, ἂν κατὰ λάθος τῷ ὑπεβάλλετο ὑπὸ τινος τῶν Ὑπουργῶν του²». Πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ αὐτοῦ πρωτοκόλλου, ἐν ὑπουργικῷ συμβουλίῳ εἰδικῶς πρὸς διάσκεψιν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν συγκροτηθέντι, ὁ πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἐξέθετο τοῖς συνυπουργοῖς αὐτοῦ τὰ ἐπόμενα. Τὰ ἀναγράφομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ταύτῃ ὡς ἄξια μελέτης, παρὰ πάσης διενεργούσης ἐκλογῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως: «Εὐρισκόμεθα κατόπιν ἀνατροπῆς, ἥτις ὡς βάσιν πρωτίστην ἔθεσε τὸ ἀνόθευτον τῶν ἐκλογῶν, ὅθεν ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν ἐλευθέρως ἐκλογάς, δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι θὰ κάμωμεν ἐλευθέρως ἐκλογάς ἂν ὑποψηφίους θέσωμεν· καὶ δὲν φθάνει νὰ τὸ εἴπωμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν νὰ εἴπῃ τις ὅτι εἶναι ὑποψήφιος πῆς κυβερνήσεως. Ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν καὶ ἐν ἄλλο, νὰ ἐμποδίσωμεν τοὺς ὑπαλλήλους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπέμβωσιν ὅπωςδὴποτε, καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι οἰοσδήποτε αὐτῶν, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἀναμειχθῇ εἰς τὰς ἐκλογάς, θέλει παυθῆ³». Μετὰ τὴν πολιτικωτάτην αὐ-

¹ Συλλογὴ Ἐγκυκλ. Ὑπουρ. Ἐσωτ. Ἐγκ. 9 Μαρτίου 1865.

² Ἐφημ. Συζητήσ. τῆς Βουλῆς συνεδρ. 13 Νοβρίου 1876.

³ Φρονοῦμεν ὅτι ὁ τότε πρωθυπουργὸς ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς ἀμερολήπτου διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν, ὑποστηρίζας ὅτι ἡ Κυβέρνησις δέον ν' ἀποφεύγῃ τὴν

τὴν προσφώνησιν τοῦ προέδρου τῆς κυβερνήσεως, συνετάχθη τὸ προμνησθέν πρωτόκολλον, τὸ, ὡς κατωτέρω καταδειχθήσεται, πληρέστατα ἐφαρμοσθέν. Ἀπὸ τῶν λόγων ἡ Κυβέρνησις προέβη ἐπὶ τὰ ἔργα. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἀνεκάλεσεν αὐθωρεὶ διοικητικὸν ὑπάλληλον ἐκ Νάξου, ὁ τῶν στρατιωτικῶν τὸν ὑπομολογῶν τῆς αὐτῆς νήσου, ὁ τῶν οἰκονομικῶν τὸν ὑποτελώνην, ὁ τῆς παιδείας δημοδιδάσκαλόν τινα ἄμα δὲ καὶ ἱερέα ἐν Κορίνθῳ, διότι καθ' ὅλων αὐτῶν ὑπεβλήθησαν παράπονα, ὅτι ἐνήργουν ὑπὲρ τῶν ὑποψηφίων τῆς Κυβερνήσεως. Τὸ σπουδαιότερον πάντων εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ πρωθυπουργὸς Κουμουνοδούρος ἐπέτρεψεν εἰς τινα δήμαρχον, τῆς ἐξ ἧς ἐξελέγετο ἐπαρχίας, ἀντιθετον αὐτῷ, ἵνα ἐκθέσῃ κάληπν, καὶ περ μὴ παραιτηθέντα ἐντὸς τῆς νομίμου προθεσμίας, ὑποστηρίξας ὅτι ἡ λύσις τοῦ νομίμου ἢ μὴ τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοῦ ἀνήκει εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Βουλῆς. Τὴν ἐλευθεράν τῶν ἐκλογῶν ἐκείνων ἐνέργειαν ἐπιπροφανέστεραν καταδεικνύουσι τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν, τὰ τε θετικὰ καὶ τὰ ἀρνητικὰ. Ἐπέτυχον πάντες οἱ πρωτεύοντες ἀντιπολιτευόμενοι, ἀπέτυχον δὲ δύο ἐκ τῶν ὑπουργῶν. Αὐτοὶ οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων συνεχάρησαν τὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῇ ἀμεροληψίᾳ, ἣν ἐπέδειξατο, σύμψας δὲ σχεδὸν ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος τὴν τε Κυβέρνησιν καὶ τὸν ἐλληνικὸν λαὸν διὰ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῶν τότε βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐξύμνησαν. Πρὸς κύρωσιν τῆς ἀκριθείας τῶν ἀνωτέρω, τὰς ἐπομένας ἐπ' αὐτῶν κρίσεις τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν ἀνταποκριτοῦ τοῦ ἐγκρίτου δημοσιογραφικοῦ ὄργανου τοῦ φιλελευθέρου ἐν Ἀγγλίᾳ κόμματος δημοσιεύομεν. «Μεγάλην εὐχαρίστησιν, ἡ ἐφημερίς «The Daily News» ἐδημοσίευσεν, αἰσθάνεται τις ἀναγγέλλων εὐάρεστα περὶ Ἑλλάδος νέα καὶ εὐτυχῶς αἰ ἀρτίως ἐνεργηθεῖσαι ἐν αὐτῇ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ παρέσχον τῷ ὄντι θέμα διὰ λόγον πανηγυρικόν. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ Ὑπουργείου Κουμουνοδούρου, πρώτιστος τῶν πόθων τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ σύγκλησις νέας βου-

ὑπέδειξιν ἰδίων ὑποψηφίων. Καὶ παρὰ τῶν ὑπερτάτην ἀμεροληψίαν τηρησάντων κυβερνητῶν ἄλλων συνταγματικῶν ἐθνῶν ὑπεστηρίχθη ὡς ἀπαραίτητος ἡ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὑπόδειξις φίλων ὑποψηφίων. Ὁ δὲ μέγας Cavour ἀπεφάνετο ὅτι ἡ Κυβέρνησις οὐ μόνον πρέπει νὰ ὑποδεικνύῃ ἰδίους ὑποψηφίους, ἀλλὰ καὶ καθήκον (dovere) ἔχει νὰ τοὺς καθιστᾷ γνωστούς, διότι οὕτω μόνον δύναται οἱ ἐκλογεῖς νὰ κρίνωσιν ἐν γνώσει ἂν τὸ τῆς Κυβερνήσεως σύστημα εἶναι προτιμότερον τοῦ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, καὶ συνεπῶς τίνες ὑποψηφίους νὰ προτιμώσωσιν. Ἄλλως-τε πολὺ διαφέρει ἡ ἀπλή ὑπόδειξις ὑποψηφίων ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τῆς διὰ παροχῆς τῶν δωρεῶν τῆς ἐξουσίας καὶ θυσίας τῶν νόμων ὑποστηρίξεως αὐτῶν, ἥτις μόνη παρακωλύει τὴν ἐλευθεράν τοῦ λαοῦ ἐκλογὴν. (βλ. καὶ πρακτ. τῆς Chambr. des députés τῆς Γαλλίας 8 Mars 1870).

λῆς, καὶ πρὸς καλὸν αὐτῆς καταρτιστὴν ἀπεφάσισεν ὥστε ἡ ἐπι-
 γῆς βουλευτῶν νόμος νὰ ἐφαρμοσθῆ ἀκριβῶς καὶ εἰλικρινῶς. Μεγάλῃ
 σύνεσιν ἢ παρούσα κυβέρνησις ἐπεδείξατο ὠφελήθεισα τοσοῦτον ἐκ τῆς
 πείρας τοῦ παρελθόντος, ὥστε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπι-
 τρέψῃ εἰς τὸν λαὸν ἐντελῆ ἐλευθερίαν ἐνεργείας ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἀντι-
 προσώπων του. Αἱ τελευταῖαι ἐπομένως ἐκλογαὶ διεξήχθησαν ἄνευ ἀμέ-
 σου τινὸς ἐπεμβάσεως ἢ ἐμμέσου ἐπηρασμοῦ ἐκ μέρους τῆς κυβερνή-
 σεως· ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἤδη ἔτη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξήσκει κατ' ὄνομα
 μόνον καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον τὰ συνταγματικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, καὶ
 μόλις ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπετρέπη αὐτῷ νὰ ἐξασκήσῃ ταῦτα ἐλευθέρως
 ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἀντιπροσώπων του. Ἡ εἰλικρινὴς διάθεσις τῆς Κυ-
 βερνήσεως ἀπεδείχθη ἐκ τῶν μέσων, ἅτινα μετεχειρίσθη πρὸς ἐκπλήρω-
 σιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Κατὰ τοὺς τέσσαρας μῆνας τοὺς ἀμέσως προη-
 γηθέντας τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐκλογῶν, σύστημά τι δημοσίας οὕτως εἰπεῖν
 πολιτικῆς διδασκαλίας διωργανώθη, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ ὑ-
 πουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν, ὥστε οἱ καθ' ὅλον τὸ κράτος ἐκλογεῖς ἐδιδά-
 χθησαν ἀκριβῶς πᾶν ἄρθρον τοῦ περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμου καὶ τὰ
 δικαιώματα, ἅτινα κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσωσι. Δια-
 σάφησις δὲ τῶν δικαιωμάτων τούτων ἐγένετο πρὸς ἅπαντας τοὺς ὑπαλ-
 λήλους καὶ τὸ προφυλακτικὸν τοῦτο μέτρον κατέστη τοσοῦτον μᾶλλον
 ἀναγκαῖον, καθόσον κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη οἱ ὑπάλληλοι ἐνόμιζον, ὅτι
 ἐν ταῖς ἐκλογαῖς ὄφειλον πρὸ πάντων νὰ εὐχαριστήσωσι τοὺς προϊστα-
 μένους των, καὶ οὐχὶ νὰ τηρήσωσι τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Κατὰ τὰς
 τελευταίας ἐκλογὰς οἱ ὑπάλληλοι διετάχθησαν παρὰ τῆς κυβερνήσεως,
 ἐπὶ ἀπειλῇ αὐστηρῶν ποινῶν, νὰ μὴ δεῖξωσι μεροληψίαν τινὰ ὑπὲρ ὑπο-
 ψηφίου τινός, μηδὲ νὰ ἐπιτρέψωσιν ὅπως ὑποτεθῆ ὅτι ἡ κυβέρνησις ἔχει
 τοιαύτην διάθεσιν· αὐστηραὶ δὲ διαταγαὶ ἐδόθησαν, ἵνα ἐν τοῖς τόποις,
 ἐνθα ἐνηγοῦντο αἱ ἐκλογαὶ οὐδεὶς ὑπάλληλος τῆς κυβερνήσεως ἠδύνατο
 νὰ παρουσιασθῆ, ἐξαιρουμένων ἐκείνων, ὧν ἡ παρουσία ἦν ἀπαραίτητος.
 Τόσον μεγάλη αὐστηρότης ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὑπερβολικῆ, ἀλλ' ἐὰν ἡ
 κυβέρνησις ἐδεικνύετο ἥττον αὐστηρά, οἱ ὑπάλληλοι θὰ ὑπέθετον ὅτι τὰ
 δόγματα τῆς μὴ ἐπεμβάσεως ἦσαν ἀπλῶς δόλος τις τῶν προγενεστέρων
 ἐποχῶν, χρησιμεύοντα κυρίως ἵνα ρίψωσι κόνιν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κοι-
 νοῦ (poudre aux yeux). Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι ἡ ἑλληνικὴ
 κυβέρνησις ἀνέλαβε καθήκον οὐχὶ εὐχερές. Ἰνῶ ἐφήρμοξε τὴν ἀρχὴν τῆς
 μὴ ἐπεμβάσεως, ὄφειλεν ἅμα νὰ ἐπιτηρῆ μὴ τυχόν αἱ ἐκλογαὶ διαταρα-
 χθῶσιν ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ἐνδε-
 χομένου, διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ κλεισθῶσιν εἰς τοὺς στρατῶνάς

των κατὰ τὴν ἐνεργείαν τῶν ἐκλογῶν, ἢ δὲ δημοσία τάξις ἐτήρειτο ὑπὸ
 τῆς ἐθνοφυλακῆς καὶ τῆς ἀστυνομίας. Τὰ καθήκοντα τῶν δυνάμεων τού-
 των ὠρίσθησαν ἀκριβῶς, καὶ ἀφοῦ τὰ πάντα παρεσκευάσθησαν, τῶν με-
 λῶν τῆς κυβερνήσεως, τῶν ὑπαλλήλων τῆς καὶ τῶν στρατιωτῶν ἀπο-
 αურθέντων, τὸ πεδῖον τῆς ἐκλογῆς ἀφέθη ἐλεύθερον εἰς τοὺς ἐκλογεῖς. . .
 Ὁ λαὸς μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐξεπλήρωσε τὸ ἑαυτοῦ καθήκον,
 καὶ ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἄξιον συνταγματικῆς ἐλευθερίας. Εἰς μίαν ἢ δύο
 πόλεις ἐκ τῶν πλέον ἀποκεντρῶν μερῶν τοῦ Κράτους ταραχαὶ τινες συ-
 νέθησαν, ἀλλὰ ταχέως κατεστάλησαν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς ἐθνο-
 φυλακῆς. Πλὴν τῶν ἀσημάντων τούτων ἐξαιρέσεων, ἡ δημοσία τάξις,
 ἥτις ἐπεκράτησε κατὰ τὰς ἐκλογὰς, ἦτο ἀξιοσημείωτος. . . Ἐννοεῖ δια-
 μένοντες ἐν Ἑλλάδι παραδέχονται ὁμοθυμαδὸν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ διεξή-
 χθησαν μετ' ἐπιτυχίας ὑπερβάσης τὰς προσδοκίας αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ δὲ
 οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἠναγκάσθησαν, καὶ τοὶ βραδέως, ν' ἀνα-
 γνωρίσωσι τὴν ἀξίειταινον διαγωγὴν τῆς κυβερνήσεως. Αἱ ἐκλογαὶ ὑπῆρ-
 ξαν ἐντελὲς θρίαμβος, ὁ θρίαμβος τοῦ δημοσίου συναισθήματος¹.

Ἐκτὸς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου καὶ ὁ ἑλληνικὸς, ἐξαιρέσει δύο ἐφημε-
 ρίδων, αἵτινες ἐν μέρει καὶ αὐταὶ τὴν ἀμεροληψίαν τῆς Κυβερνήσεως
 ἠμφισβήτησαν, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ, ὁμοφώνως αὐτὴν ἀνεγνώρισαν. Ἐξ αὐ-
 τῶν δημοσιεύομεν τὰς κρίσεις τῆς τεργεστῆς *Ἡμέρας*, ἧς ἡ ἀκρίβεια
 οὐδέποτε σπουδαίως ἠμφισβητήθη. «Ἐντελὲς θρίαμβος! Τὸ μέγα δρᾶμα
 ἔληξε πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ μόλις σταγόνες τινὲς αἵματος ἔβρε-
 ξαν τὴν γῆν, ἥτις ἐποτίσθη εἰς ὄργιαῖον βάθος μέχρις οὗ ἀποκτήσῃ τὸ
 πολῦτιμον δικαίωμα τῆς ἐκλογικῆς ἐλευθερίας. Πανταχοῦ (ἐξαιρουμέ-
 νων ἀπωτάτων τινῶν ἐπαρχιῶν καὶ νήσων, περὶ ὧν στερούμεθα ἀκριβῶν
 εἰδήσεων), ἐπεκράτησε πληρέστατον τὸ κύρος τῶν νόμων καὶ ἡ θέλησις
 τοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ἀλώθητος ἀπὸ πάσης βίας. Ὁ θρίαμβος πολλῶν ἀντι-
 πολιτευομένων, ἐν οἷς καὶ τῶν κορυφαίων Βούλγαρη καὶ Δεληγιώργη,
 καὶ ἡ ἀποτυχία δύο ὑπουργῶν ἀποδεικνύουσι τρανῶς ὅτι ἡ κυβέρνησις
 ἐτήρησε πιστῶς τὸ πρόγραμμα αὐτῆς. Ἐὰν ἐγένοντό που βιαιοπραγαὶ
 τινὲς ἢ παρανομίαι ἢ δωροδοκίαι, αὐταὶ διεπράχθησαν ὑπὸ τῶν διαπλη-
 κτιζομένων φατριῶν καὶ κατ' οὐδὲν ἐνοχοποιοῦσι τὴν κυβέρνησιν».

Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς τάξεως αἱ ἐκλογαὶ τῆς πρώτης Βουλῆς ὑ-
 πῆρξαν οὐχ ἥττον συστατικαὶ διὰ τε τὸν λαὸν καὶ τὴν Κυβέρνησιν, εἰς
 τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ ἡ κατὰ πρῶτον ἐφαρμογὴ τοῦ νέου ἐκλογικοῦ
 νόμου, τοῦ εὐδοκίμως ἐν Ἑπτανήσῳ λειτουργήσαντος, καὶ ὃν εἰσήγαγεν
 ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μικρὸν πρὸ τῆς διαλύσεώς της. Ἴδου ὑπὸ τὴν ἐποψιν

¹ The Daily News 7 June 1865.

ταύτην τίνι τρόπῳ ἰστορεῖ τὴν ἐνέργειαν τῶν περὶ ὧν πρόκειται ἐκλογῶν δόκιμος δημοσιολόγος καὶ ἱστορικός τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

«Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ ἐγένοντο ἐν τάξει. Εἰς ταύτης δὲ τὴν διατήρησιν συνετέλεσε τὰ μέγιστα ὁ νέος τρόπος τῆς ψηφοφορίας καὶ τῆς διαλογῆς τῶν ψήφων, διότι ἐν ᾧ ἄλλοτε πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἐγένετο ἡ ψηφοφορία, συναγόμενον πλῆθος πολὺ βραδιούργων ἤρπαζον ψηφοδέλτια, ἔδιδον ἄλλα, ἐκάλυον τοὺς ψηφοφόρους καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄτοπα ἔπραττον, σήμερον οὐδὲν τοιοῦτον ἦτο δυνατόν νὰ γείνη, διότι οἱ μὲν εἰσερχόμενοι ἔρριπτον κρυφίως τὰς ψήφους, ἡ δὲ διαλογὴ ἐνηργεῖτο ἐνώπιον δικαστικοῦ λειτουργοῦ»¹. Αἱ κρίσεις αὐταὶ τοσοῦτῳ μείζονα ἀξίαν περιβάλλονται, ὅσῳ ὁ ἐξευεγκῶν αὐτὰς κατεδίκασε τὴν μεταπολιτευσίαν, ὡς εὐσυνειδήτως ὅμως προέβη εἰς τὰς ἀνωτέρω κρίσεις, δι' ὧν περιεκτικώτατα περιέγραψε τὴν διαφορὰν τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν πρὸ τῆς μεταπολιτεύσεως καὶ τῆς μετ' αὐτὴν ἐποχῆς. Τὸ κομματικὸν ὅμως πνεῦμα, τὸ κατὰ τὴν γνώμην ἐπιφανοῦς συγγραφέως², πᾶν αἰσθημα δικαιουσύνῃς καταστέλλον, ἔριψε καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τὸν δημητικὸν αὐτοῦ ἴον. Κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, ἰδίᾳ δὲ τῆς περιόδου ἧτις ἀπέβλεπε τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν ὑπὸ τμήματός τινος τῆς τότε ἀντιπολιτεύσεως, ὑπεβλήθη ἴδιον σχέδιον ἀπαντήσεως, ἐν ᾧ διετυπούτο ἡ ἀδικία καθ' ἡμᾶς μομφή ὅτι: «τὰ ἐκλογικὰ δικαιώματα δὲν ἐξησχέθησαν ἀρτίως πανταχοῦ ἀκωλύτως, ὡς ἐπηρεασθέντα ὑπὸ τῆς ὑπουργικῆς ἐνεργείας»³.

Τοιοῦτον ἀπαντήσεως σχέδιον ὑπέβαλεν εἰς τῶν φίλων τῆς μερίδος τοῦ Βούλγαρη, τὸ σχέδιον ὅμως ὅπερ ὑπέβαλεν ἡ πλειονοψηφία τῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς ἐξ ἀντιπολιτευομένων συγκροτηθείσης καὶ ἧς ἀπετέλει μέλος ὁ τότε ὑπαρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως Δεληγιώργης, οὐ μόνον οὐδαμῶς τοιαύτην μομφὴν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀπηύθυνεν, ἀλλὰ καὶ παμφηφεὶ ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτῆς ἀνέγραψεν ὅτι πανηγυρικῶς καθ' ὅλον τὸ Κράτος αἱ ἐκλογαὶ ἐνηργήθησαν, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, ἃς ἀπέδοτο, οὐχὶ εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' εἰς τὴν κακίαν τῶν Δήμων κατάστασιν καὶ τὴν ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν τινῶν ὀργάνων τῆς διοικήσεως. Τέλος αὐτῇ ἡ Βουλὴ, διὰ τῆς πλήρους ἐπιδοκιμασίας τοῦ σχεδίου τῆς πλειονοψηφίας τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, ἀνεγνώρισε τὴν ἔννομον καὶ ἀμερόληπτον πορείαν τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ τῶν ἐκλογῶν ἐνεργείᾳ.

¹ Πανδώρα τόμ. 16, σ. 142.

² Logique judic. p. Hortens de Saint-Albin. p. 46.

³ Ἐφημ. τῶν Συζητ. τ. Βουλῆς Τ. Α', σ. 317.

«Ὅθεν ἡ Βουλὴ, ἧς ἤδη τὰς σπουδαιοτέρας πράξεις ἐπιχειροῦμεν νὰ ἱστορήσωμεν, παρὰ τὰς ἐν τῷ σταδίῳ τῶν ἐξελεγχέων καταδειχθησομένας ἐλαχίστας ἐκτροπὰς, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀνιδρύσεως τῶν Βουλῶν ἐκ τῆς κολυμβήθρας τοῦ Ἔθνους προελθοῦσα καὶ τὸ γνήσιον αὐτοῦ φρόνημα πιστῶς ἐκδηλώσασα.

Ὡς ἐπίλογον τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης, εἰς ἣν προέβημεν ὅπως καταδείξωμεν τίς ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἔθνους κατάστασις κατὰ τὴν πρώτῃν ἐπὶ τῆς νέας Βασιλείας τῆς Βουλῆς σύγκλησιν καὶ πόσον καὶ ὑπὸ τῶν ξένων ἔτι Ἑθνῶν ἐπεκροτήθη ἡ ἐλευθέρᾳ τῶν ἐκλογῶν ἐνέργεια, εὐκαιρον κρίνομεν ἵνα δημοσιεύσωμεν τὴν περὶ τῶν καθηκόντων τῶν βουλευτῶν γνώμην τοῦ ἐπιφανοῦς πολιτικοῦ τῆς Ἀγγλίας Burke, ἣν ἰδιαζόντως συνιστῶμεν πᾶσι τοῖς τε νῦν καὶ μέλλουσι βουλευτοῖς τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους

«Ἡ δόξα καὶ ἡ ἐπιτυχία παντός βουλευτοῦ συνίσταται εἰς τὸ νὰ διάγῃ ἐν αὐστηρᾷ ἐνώσει καὶ στενοτάτῃ ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τῶν ἐκλογέων του. Πᾶς βουλευτῆς ὀφείλει ν' ἀποδίδῃ σπουδαιότητα εἰς τὰς εὐχὰς αὐτῶν, βαθὺν δὲ σεβασμὸν καὶ ἀδιάλειπτον προσοχὴν εἰς τὰς γνώμας των. Ὑπέρτατον ἔτι καθήκον ἔχει ἵνα θυσιάζῃ τὰς ἀναπαύσεις του, τὰς ἡδονὰς του, τὰς ἱκανοποιήσεις του, εἰς τὰς τῶν ἐκλογέων του, πάντοτε δὲ καὶ εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις (ever, and in all cases) νὰ προτιμᾷ τὸ γενικὸν αὐτῶν συμφέρον ἢ τὸ ἴδιον. Τὴν ὄριμον ὅμως κρίσιν του, τὴν πεφωτισμένην αὐτοῦ συνειδήσιν καὶ ἀμερόληπτον γνώμην του οὐδέποτε ὀφείλει νὰ θυσιάζῃ πρὸς τὰς γνώμας αὐτῶν ἢ οἰοῦδήποτε ἀτόμου, διότι ὅλα ταῦτα δὲν ἀπέκτησεν ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν ἐκλογέων του, οὔτε ἐκ τοῦ νόμου καὶ τοῦ συντάγματος, ἀλλ' ἐκ τῆς θείας προνοίας ὡς ἱεράν παρακαταθήκην, διὰ τὴν κατάχρησιν τῆς ὁποίας σπουδαίως εὐθύνεται. Τὸ Κοινοβούλιον δὲν εἶναι Συνέδριον, συγκείμενον ἐξ ἀντιπροσώπων διαφόρων ἐθνῶν, ἀντικρουόμενα ἐχόντων συμφέροντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ διασκεπτικὴ Συνέλευσις ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἔθνους, πρὸς τὸ γενικὸν αὐτοῦ συμφέρον ἀποβλέπουσα. Συνεπῶς βᾶσιν τῆς πορείας αὐτοῦ πᾶς βουλευτῆς τὸ γενικὸν συμφέρον δέον ἵνα ἔχῃ, ὁ δὲ τὸ μερικὸν τῆς ἰδίας ἐπαρχίας, ὅταν εἰς τὸ γενικὸν ἀντιστρατεύηται, ἢ τὰς ἀτομικὰς τῶν ἐκλογέων αὐτοῦ ἐκνόμους ἀξιώσεις ἱκανοποιῶν, οὔτος οὐχὶ ἐκτελεῖ, ἀλλὰ προδίδει τὸ καθήκον αὐτοῦ, ὡς βουλευτῆς»⁴.

Ἀπευθυνόμενοι πρὸς Ἑλληνας βουλευτάς, εὐκαιρον κρίνομεν ἵνα παραθέσωμεν καὶ τὴν ἐπομένῃν σχετικὴν περὶ πολιτικῆς γνώμην τοῦ Πλά-

⁴ Burke's opin. relat. to the annexion of a memb. of Par. Giam. p. 210. τόμος 14'. Σεπτέμβριος 5

τωνος: «Πολιτικῆ καὶ ἀληθεῖ τέχνη, οὐ τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἀνάγκη μέλειν· τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾶ τὰς πόλεις».

¹ Ἐν Ζακύνθῳ κατὰ Δεκέμβριον 1890.

Διον. Θ. Σωμερέτης.

ΜΕΓΑΣ ΣΕΙΣΜΟΣ ΕΝ ΑΙΓΙΩ ΚΑΤΑ ΤΟ 1748

Ἐν τῷ ἐνταῦθα ἀρχιεπιφυλακείῳ τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου τῶν Δυτικῶν σώζεται, ἐν φακέλλῳ Diversorum, ἐκθεσις τοῦ ἐν Πάτραις προξένου τῆς Βενετίας Λάπου, πρὸς τὸν Προβλεπτὴν (provveditore) Ζακύνθου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17 Μαΐου 1748, περιγράφουσα τὴν καταστροφὴν τοῦ Αἰγίου (Vostizza).

Πρὸ τῆς ἐξιστορήσεως, ὁ ἐνετὸς πρόξενος ἠθέλησε νὰ δώσῃ τῷ Προβλεπτῇ ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς πόλεως τοῦ Αἰγίου πρὸ τοῦ δυστυχήματος.

Τοῦ Αἰγίου ἡ πόλις ἀπέιχε τῶν Πατρῶν ὀκτὼ ὥρας. Ἐκεῖτο δ' ἐπὶ ὑψώματι, ἔχουσα ἐγγὺς αὐτῆς πρὸς τὸ ΒΔ. κατὰ τὴν θάλασσαν βουνόν. Δύο ἄκραι (punte) κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν μέρος, δύο μίλια ἀλλήλων ἀπέχουσαι, ἐσχημάτιζον τὸν λιμένα. Εἰς τὸ μέσον τοῦ παραθαλασίου δρόμου ἦσαν αἱ ἀποθήκαι, τὸ τελωνεῖον καὶ ὑπερμεγέθης πλάτανος, περίφημος οὔσα ἕνεκα τῆς ἐκτάσεως τῆς σκιᾶς τῆς καὶ τῆς πηγῆς τοῦ ποσίμου ὕδατος τῆς ἀναβρυούσης παρ' αὐτήν. Διὰ τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς αὐτῆς εἶχον κατασκευασθῆ ἐξ κρήναι. (fontane).

Τῇ 14 Μαΐου τοῦ ἔτους 1748, ἡμέραν Τρίτην, περὶ ὥραν εἰκοστὴν πρῶτην¹ ἐγένετο σεισμὸς. Κατ' ἀρχὰς αἱ δονήσεις ἦσαν μέτριαι καὶ οἱ κάτοικοι ἔντρομοι κατέφυγον εἰς μέρη ἀσφαλῆ. Τοῦτο ἦτο εὐτύχημα, καθότι ὁ σεισμὸς γενόμενος βαθυμῆδὸν ἰσχυρότατος κατέστρεψε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν οἰκιῶν, ἐκκλησιῶν καὶ πύργων (torri).

Ὅτε ἔπαυσαν αἱ ἰσχυραὶ δονήσεις, ἡ θάλασσα αἴφνης ἀπεσύρθη ἐκ τῆς παραλίας τοῦ Αἰγίου, πολὺ μακρὰν, ἀφίγουσα τὸν πυθμένα κενὸν καὶ σχηματίζοντα ἀληθῆ ἄβυσσον. Ἀφοῦ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἀπεμακρύνθη οὕτως, ἐξηγηρίωθη καὶ ὑψώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἐφαίνοντο τὰ ὄρη τῆς ἀπέναντι Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἡ θάλασσα τότε μετὰ μεγάλης δυνάμεως δις ὤρμησε πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Αἰγίου κατὰ τὴν τρίτην φοράν τὸ κύμα ὑπερέβη τὴν πλάτανον καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ τοῦ δεσπόζοντος τοῦ Αἰγίου. Εἰς τὰς ἀκτὰς συμπαρέσυρε τὰς οἰκίας, τὰς ἀποθήκας, τὸ τελωνεῖον καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν πλάτανον, ἧς

¹ Βεβαίως κατὰ τὸ ἐνετικὸν σύστημα· καὶ τότε ἦτο ἡ τρίτη μ. μ.

ἔπειτα μόνον ὁ κορμὸς εὐρέθη. Τὰ ἠγριωμένα κύματα ἔφθασαν μέχρι τῆς ἐξοχῆς καὶ προὔξηνσαν σημαντικὰς ζημίας· πολλὰ ποίμνια καὶ ἀρκετοὶ ἄνθρωποι ἀπωλέσθησαν.

Εἰς τὸν λιμένα εὐρίσκοντο καΐκια, βάρκαι καὶ δύο ἐκ Νεαπόλεως φελοῦκαι. Περιεργον δὲ εἶνε ὅτι μιᾶς τῶν φελοῦκῶν τούτων ὁ πλοίαρχος παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ κύματος ὑπερέβη τὴν πλάτανον καὶ εὐρέθη ἐπὶ τοῦ βουνοῦ. Πάντα τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα κατεστράφησαν. Ἡ καταστροφή ἐγένετο στιγμιαίως.

Ὅτε ἡ θάλασσα ἠσυχάσατο ἐπανῆλθε εἰς τὴν προτεραίαν αὐτῆς κατάσταση, πλῆθος ἰχθύων καὶ ὀστράκων τῆς θαλάσσης εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων.

Αἱ δονήσεις ὁμως ἐξηκολούθουν ἐφ' ἑβδομάδας τινὰς καὶ οἱ κάτοικοι ἔντρομοι ἀπεμακρύνοντο εἰς τὰ ἐνδότερα.

Καὶ ἐν Πάτραις αἱ δονήσεις ἦσαν αἰσθηταί, ἀλλ' ὀλιγίστας προὔξηνσαν ζημίας. Ἐπίσης καὶ ἄλλα μέρη παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὑπέστησαν ζημίας ἕνεκα τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς πλημμύρας. Ἐξ ἐγγράφων τοῦ ἐνταῦθα δημοσίου ἀρχιεπιφυλακείου φαίνεται ὅτι τινὲς ἐκ τῶν σωθέντων μετέφησαν εἰς Πάτρας καὶ Ζάκυνθον.

¹ Ἐν Ζακύνθῳ.

Σ. δὲ Βιάζης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

UEBER DIE REITERSTATUE Jul Caesaris auf dem Forum Julium und den ἵππος βροτόπους einer Münze des Gordianus Pius von Nikaia (Bithynien) von W. H. ROSCHER. (Περὶ τῆς ἐν τῷ Ἰουλίῳ φόρῳ ἐπίπτου εἰκόνας τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ περὶ τοῦ ἐπὶ νομισματοῦ τοῦ ἐπὶ Νικαιῶν βροτόποδος ἵππου. Ἀπόσπασμα τῶν πρακτικῶν τῆς Σαξωνικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν συνεδριάσεως τῆς 13 Ἰουνίου 1891).

Χαλκοῦν τι νόμισμα τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Νικαίας, κοπὲν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γορδιανοῦ Πίου, φέρει ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὀψεως εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τὴν ἐπομένην ἀλλόκοτον παράστασιν: Ἀγένης ἵππευς, φορῶν χιτῶνα καὶ ἐπὶ κεφαλῆς φρυγικὸν πῖλον, κρατεῖ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς τὰς ἡνίας τοῦ ἵππου, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς στέφανον, ὃν ὑποτίθεται ὅτι ἔλαβε παρὰ τῆς Νίκης, ἧς ἡ μορφή προβάλλει ὑπὲρ τὴν τοῦ ἵππου κεφαλὴν, ἀποκρύπτουσαν τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τῆς ἐν μικρῇ ἀπεικονισμένης θεᾶς, ὃ δ' ἵππος, οὗ ἐπιβαίνει ὁ ἵππευς ἐκεῖνος, παρίσταται τερατόμορφος· ἀντὶ μὲν οὐρᾶς ἔχει ὄφιν, ὑψοῦντα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω, τῶν δ' ἐμπροσθίων ποδῶν ὁ μὲν ἀριστερὸς ἔχει σχῆμα

άνθρωπίνου ποδός, ὁ δὲ δεξιὸς ὑψωμένος ὦν ἀπολήγει εἰς ἀνθρωπίνην χεῖρα, κρατοῦσαν δόρυ ἢ θύρσον, περὶ δὲ ἐλίσσεται ὄφιν. Κύκλῳ δ' ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφή: «Ἴππον βροτόποδα Νικαιέων.»

Ἡ περίεργος καὶ μοναδικὴ αὕτη παράστασις ἔμενε μέχρι τοῦδε ἀνεξήγητος. Οὐδ' αὐταὶ αἱ πλουσιώταται εἰς τερατομόρφους παραστάσεις ἀσιατικαὶ θρησκείαι, ἐξ ὧν πολλὰ παρέλαβον ἐν ταῖς θρησκείαις καὶ τῇ λατρείᾳ αὐτῶν τὰ μικρασιατικὰ ἔθνη, παρουσιάζουσιν ἀνάλογόν τινα τύπον ἀνδρόποδος, ἀνδρόχειρος καὶ ὀφιοῦρου ἵππου. Πρόδηλον δ' ἐπίσης ὅτι οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὸν τύπον τοῦτον ἔχουσιν αἱ παλαιόταται ἑλληνικαὶ παραστάσεις τῶν κενταύρων, τῶν ἀντὶ ἐμπροσθίων ἵππων ποδῶν ἐχόντων τοὺς πόδας τοῦ ἀνθρωπίνου ἡμίσεος σώματος αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰκασία νομισματολόγων τινῶν ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν Ἀσκληπιὸν ἢ δαίμονά τινα τῶν περὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐλέγχεται ἀσύστατος· διότι τὸ σύμβολον, ὅπερ διὰ χειρὸς ἀνθρωπίνης κρατεῖ ὁ ἵππος, δὲν εἶναι ἡ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ῥάβδος, ἀλλὰ λόγχη ἢ θύρσος ὡς ἐμφαίνεται μάλιστα ἐκ τῆς ὀξείας κορυφῆς αὐτοῦ.

Ἐπιτυχέστατα ὅμως λύει τὸ ἀρχαιολογικὸν τοῦτο αἴνιγμα ἡ προκειμένη διατριβὴ τοῦ ἐκδότου τοῦ «Ἐκτενοῦς μυθολογικοῦ λεξικοῦ» καὶ συγγραφέως σπουδαιοτάτων μυθολογικῶν μονογραφιῶν κ. W. H. Roscher. Ὁ ἐπιφανὴς Γερμανὸς μυθολόγος ὠρμήθη εἰς διαλεύκανσιν τοῦ ζητήματος ἐκ τῶν παρ' ἀρχαίους συγγραφεῦσι φερομένων εἰδήσεων περὶ τοῦ ἵππου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Μιμητῆς ἐν πολλοῖς ὦν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Ῥωμαῖος δικτάτωρ ἠθέλησε καὶ ἵππον ἐφάμιλλον τῷ Βουκεφάλα. Καὶ ὡς τοιοῦτος ἐχρησίμευσεν ὁ γεννηθεὶς αὐτῷ ἵππος, ὅστις κατὰ τὸν Δίωνα τὸν Κάσιον, διαφύας ἐν ταῖς τῶν προσθίων ποδῶν ὀπλαῖς ἔχων, ἐκείνον μὲν γαυρούμενος ἔφερεν, ἄλλον δὲ ἀναβάτην οὐδένα ἀνεδέχετο. Τοῦτο τὸ φυσικὸν ἴσως ἐλάττωμα τοῦ ἵππου μεγαλοποιούσα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ μετέπλασεν εἰς θαυμάσιον σημεῖον. ἐμφαῖνον μάλιστα τὴν τύχην τοῦ ἐνδόξου ἀναβάτου, ἐνωρὶς δὲ παρεστάθη ὁ ἵππος ὡς ἔχων οὐχὶ πλέον ἀτελῶς ἐσχηματισμένους πόδας, ἀλλὰ πόδας ἀνθρωπίνους· ὁ δὲ Πλίνιος καὶ ὁ Σουητώνιος ἐπαναλαμβάνουσι τοὺς δημῶδεις τούτους μύθους μετὰ θαυμαστῆς εὐπιστίας.

Ὁ Καῖσαρ ἀσμενίζων, ὡς εἰκός, εἰς τὴν διάδοσιν τοιούτων μύθων, προσφυῶν εἰς παγίωσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, οὐδὲν παρέλειπεν ὅπως ἐμφανέστεραν καταστήσῃ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἰδίας τύχης πρὸς τὴν τοῦ κοσμοκράτορος Ἀλεξάνδρου, διὸ καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐκίδευσεν τὸν ἵππον τοῦ θανόντα, ὡς ἐκεῖνος τὸν Βουκεφάλα, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ χαλκῆν ἀνέθηκε πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Γενετείρας Ἀφροδίτης (Venus Genetrix) ἐν τῷ Ἰου-

λίῳ φόρῳ. Αὕτη δ' ἡ εἰκὼν, ὡς πειστικώτατα καταδεικνύει ὁ Ῥόσερ, ὀρθῶς ἐρμηνεύων τὰς περὶ ταύτης ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ παρανοηθείσας μαρτυρίας Ῥωμαίων συγγραφέων, δὲν ἦτο τοῦ ἵππου μόνου, ἀλλὰ τοῦ ἵππου φέροντος ἀναβάτην αὐτὸν τὸν Καίσαρα. Ὅτε δ' ἐντελῶς κολακεύοντες τὴν ματαιότητα τῶν δεσποτῶν οἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ παρέλαβον τὴν τῶν αὐτοκρατόρων λατρείαν, καὶ ἀδεία τοῦ Αὐγούστου οἱ ἐν Βιθυνίᾳ Νικαιεῖς ἐτίμησαν ὡς ἥρωα τὸν Ἰούλιον Καίσαρα καὶ τέμενος ἀφιέρωσαν αὐτῷ, ἀνέθηκαν οὗτοι πιθανώτατα ἐν τῷ ἡρώῳ τοῦ Ἰουλίου εἰκόνα πεποιημένην κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν τῷ Ἰουλίῳ φόρῳ εἰκόνης ἐκείνης, προσθέντες καὶ τὰ σύμβολα τοῦ ἐπιχωρίου θεοῦ Μῆνος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀφωμοίωσαν τὸν νέον ἥρωα κατὰ τὰ ἐπιζόμενα τότε ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν ἡρώων ἦσαν δὲ τὰ σύμβολα ὁ φρύγιος πῖλος, ὁ θύρσος καὶ ὁ ὄφιν.

Κατὰ ταῦτα ἡ αἰνιγματώδης παράστασις τοῦ τῶν Νικαιέων νομισματος εἶναι ἀπέκασμα τῆς ἐν Νικαίᾳ εἰκόνης τοῦ ἀφρωϊσθέντος Ἰουλίου Καίσαρος, συμπληρουμένης τῆς ἐπιγραφῆς κατ' ἀναλογίαν ἄλλων ὁμοίων οὕτως: «Ἴππον βροτόποδα Νικαιέων (ὁ δῆμος ἀνέθηκε).» Ἐκ τῆς συνταυτίσεως δὲ τοῦ Καίσαρος πρὸς τὸν θεὸν Μῆνα ἀφορμὴν λαμβάνων ὁ συγγραφεὺς, πραγματεύεται ἐκτενῶς περὶ τοῦ θεοῦ τούτου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι μαρτυριῶν καὶ τῶν μνημείων τῆς τέχνης, μάλιστα δὲ τῶν ἐπὶ νομισμάτων μικρασιατικῶν πόλεων παραστάσεων. Ὁ σεληναῖος οὗτος θεὸς Μῆν ἐτιμᾶτο τὸ πάλαι καθ' ἅπασαν τὴν δυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων ἐθνῶν, Φρυγῶν, Μυσῶν, Λυδῶν, Καρῶν, καὶ ἐν τισὶ πόλεσι τοῦ Πόντου (π. χ. ἐν Τραπεζοῦντι): ἀφωμοιῶθη δὲ σὺν τῷ χρόνῳ τῷ περσικῷ Μίθρα καὶ τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ ἀσιατικοῖς θεοῖς Ἄττει, Σαβαζίῳ, Ἐκάτῃ, ἴσως δὲ καὶ τῷ Ἀσκληπιῷ.

Οὕτω δὲ διὰ τῆς ἐμβριθεστάτης αὐτοῦ μελέτης ὁ σοφὸς Γερμανὸς μυθολόγος, ἐν ᾧ ἀφ' ἐνὸς οὐδένα καταλείπει ἐνδοιασμόν περὶ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τοῦ νικαίου νομισματος, παρέχει ἀφ' ἐτέρου ἀξιολογώτατην συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μικρασιατικῶν θρησκευμάτων καὶ πλουτίζει διὰ νέων παρατηρήσεων ἐν τῶν σπουδαιοτάτων κεφαλαίων τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν. Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ τῆς θεοκρασίας, ὡς, ἀπορούντες ἄλλης λέξεως, δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν τὴν κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν μάλιστα χρόνους ἐπικρατήσασαν περίεργον θρησκευτικὴν κατάστασιν τῆς συγκράσεως καὶ συνενώσεως διαφόρων θεῶν εἰς μίαν λατρείαν, ἣτις ἐλέγχουσα σύγχυσις καὶ ἀβεβαιότητα καὶ ἀστάθειαν τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ κατὰδηλον ποιούσα τὴν γινομένην τότε θρησκευτικὴν ζύμωσιν, συνέτεινε μεγάλως εἰς ἐπίδοσιν καὶ ἐμπέδωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ν. Γ. Πολίτης.

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΡΩΡΗΣΙΣ — ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Ὁ Σεπτέμβριος τοῦ παρόντος ἔτους θὰ καταλογισθῆ μεταξὺ τῶν ἀποφράδων μηνῶν. Συμφορὰ ἀπροσδόκητος, ὁ θάνατος τῆς λατρευτῆς Ἑλληνίδος βασιλόπαιδος **Ἀλεξάνδρας** Μεγάλης Δουκίσσης τῆς Ῥωσσίας ἐθύθισεν εἰς πένθος πᾶσαν ἑλληνικὴν γῆν. Φύσις ἐξόχως ἀδρὰ καὶ καλλιτεχνική, βαθὺ καὶ εἰλικρινὲς αἶσθημα ἀγάπης τρέφουσα πρὸς τὴν γενέτειραν γῆν, ἐκοσμεῖτο δι' ἀρετῶν ὑπερόχων καὶ ἐν τῇ ἀνθηρᾷ αὐτῆς καλλονῇ ὁ λαὸς ἀνεύρισκε τὴν ἐνσάρκωσιν τῶν ἰδανικῶν πλασμάτων, ἅτινα ἀρέσκειται νὰ παρεισαγῆ εἰς τὰς ἀφελεῖς αὐτοῦ παραδόσεις, εἰς τὰ ἄσματα καὶ τὰς μυθοπλαστίας του. Πρὸ δύο μόλις ἔτῶν ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης μετὰ φιλοστόργου ὑπερηφανείας τὴν προέπεμπε νύμφην περικαλλῆ καὶ ζηλευτὴν· φεῦ, πολὺ ταχέως τὰ δάκρυα ἐκεῖνα τῆς εὐχαρίστου συγκινήσεως ἔμελλον νὰ μετατραπῶσιν εἰς δάκρυα ἀλγεινοῦ πένθους! Ἄλλ' ἢ ἀνάμνησις τῆς Ἑλληνίδος βασιλόπαιδος, ἥτις ἦλθε καὶ παρήλθεν ὡς ὄπτασία γλυκεῖα καὶ παρήγορος ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν, θὰ παραμείνη ζῶσα ἐσαεὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ὅστις πάντοτε μετὰ πόνου καὶ ἀγάπης θὰ μνημονεῦῃ τὸ ὄνομα τῆς ξανθῆς βασιλοπούλας του.

Τὸ βαρὺ τοῦτο ἔθνικόν πένθος πολλοὶ προσεπάθησαν νὰ διερμηνεύσωσι καὶ πλήμμυρα ἀληθῆς στίχων κατέκλυσε τὰς ἐφημερίδας. Δυστυχῶς ἡ τέχνη δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν πρόθεσιν τῶν αὐτοσχεδίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στιχοουργῶν καὶ παρεκτός ὀλίγων στροφῶν ἐμπνευσμένων, αἵτινες ὑπερέβησαν τὰ ὅρια τοῦ μετρίου, τὰ λοιπὰ ἀπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ παλαιοῦ ῥητοῦ ὅτι εἰσὶ κ' ἐν Μούσῃσιν Ἑριννύες. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ποιητικῆς σειρώσεως εἰς περίστασιν τόσον ἐπίσημον τοῦ ἔθνικου ἡμῶν βίου καταδειχθεῖσα, εἶνε ἀξιοπαρατήρητον καὶ δύναται ν' ἀποτελέσῃ θέμα ἰδιαιτέρας μελέτης.

Ὁ παρ' ἡμῖν κόσμος τῶν γραμμάτων ἐθρήνησεν ἐπίσης τὴν κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα συμβᾶσαν ἀπώλειαν τοῦ **Δημ. Κόκκου**, θῦμα πεσόντος στυγεραῆς δολοφονίας ὑπὸ τραγικὰς περιστάσεις. Ὁ Κόκκος ἐγένετο γνωστὸς κατ' ἀρχὰς ὡς ποιητὴς στίχων παιδρῶν καὶ εὐφυῶν, ὧν οἱ κρείττονες ἐδημοσιεύθησαν πρὸ τινῶν ἐτῶν εἰς δύο συλλογὰς τοὺς *Γέλωτας* καὶ τὰς *Ποιήσεις*. Ἄλλ' ἔτι μείζονα φιλολογικὴν ἀξίαν ἀπέκτησεν ἐπιδοθεὶς εἰς τὸ θεατρικὸν στάδιον καὶ ἐπιδείξας ἰκανότητα οὐχὶ κοινὴν περὶ τὴν συγγραφὴν ἰδίως κωμειδύλλων, ὧν συνέθετεν ὁ ἴδιος τὴν μουσικὴν, κεκτημένος πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἔκτακτον μουσικὴν ἰδιοφυίαν. Ὁ *Μάρμαρα Αινάρδος* καὶ κυρίως ἡ *Λύρα* τοῦ *Γερο-Νικόλα*, ἐπὶ πολὺν χρόνον θ' ἀναβιβάζονται μετ' ἐπιτυχίας εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, καταλείπει δ' ἐκτὸς αὐτῶν ἀνέκδοτα κωμειδύλλια τὸν *Καπετὰν Λάξαρρον*,

καθ' οὗ εἶχεν ἐγερθῆ ἄδικος κατακραυγὴ καὶ τὴν *Νύμφην* τοῦ *Χωριοῦ*, ἐν δράμα καὶ τινὰς μονοπράκτους κωμωδίας. Ἡ κοινωνία ἥτις ἠγάπα τὸν δύσμοιρον ποιητὴν καὶ διὰ τὰ πνευματικά του χαρίσματα καὶ διὰ τὸν ζωηρὸν, παιδρὸν καὶ διαχυτικὸν χαρακτήρα του, συνησθάνθη μετ' εἰλικρινοῦς θλίψεως τὴν πρόωρον αὐτοῦ στέρησιν.

Ἐν τῇ γερμανικῇ πόλει Δεσάου ἀπεκαλύφθη τὸ μνημεῖον τὸ ἀνεγέρθη ἐν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπιφανοῦς ποιητοῦ καὶ μεγάλου φιλέλληνος **Γουλιέλμου Μύλλερ**. Τὰ μάρμαρα, δι' ὧν ἀνηγέρθη τὸ μνημεῖον τοῦτο, παρεχώρησεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὑπάρχει δ' ἐπ' αὐτῶν καὶ ἑλληνικὴ ἐπιγραφή, μαρτυροῦσα τὰ αἰσθήματα τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους ἡμῶν πρὸς τὸν ἀοίδιμον ἄνδρα.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1891. Ὁ Σύλλογος ἐγκατέστη ἐν τῷ νέῳ αὐτοῦ καταστήματι, ἐν τῷ ὁποίῳ μετ' οὐ πολὺ λήγουσιν αἱ ἐργασίαι τῆς τε διακοσμήσεως καὶ ἐπιπλώσεως. Αἱ ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι αὐτοῦ ἑορταὶ εἶχον ὀρισθῆ διὰ τὴν 26 τοῦ προσεχοῦς Ὀκτωβρίου, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ μοιραίως ἐπελθόντος θανάτου τῆς πεφιλημένης βασιλόπαιδος καὶ Μεγάλης Δουκίσσης Ἀλεξάνδρας ἀνεβλήθησαν αὐταὶ διὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τούτῳ ὁ Σύλλογος συνῆλθεν ἐκτάκτως εἰς συνεδρίαν, ὁμοφώνως δ' ἐψήφισε τὸ ἐξῆς ψήφισμα.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐκτάκτως συνελθὼν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ θανάτου τῆς πρώτης ἑλληνίδος βασιλόπαιδος, τῆς **Μεγάλης Δουκίσσης Ἀλεξάνδρας**, λαβὼν ὑπ' ἄψιν ὅτι Αὕτη, ὡς ἀλησμονήτως ἠγάπα καὶ ἐπόθει τὴν πρώτην αὐτῆς πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἦτο τὸ εἶδωλον, οὕτω καὶ τὸν Ἡμέτερον Σύλλογον ἐν πολλοῖς ἐφίλει καὶ ἐτίμα, συντείνουσα ὑπὲρ παντός ἀφορῶντος εἰς προκοπὴν αὐτοῦ,

Ἀσθενῶς διερμηνεύων τὸ ἄφατον πένθος τὸ κατέχον τὰ μέλη αὐτοῦ ἐπὶ τῇ οὐτωσί ἄωρῳ ἀναρπαγῇ τῆς χαριτοβρύτου ἡγεμονίδος, τῆς ὁποίας ἡ γλυκεῖα εἰκὼν θὰ παραμείνη ἐσαεὶ ἀνεξάλειπτος ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ καρδίᾳ,

Ψηφίζει

Ἐκφράζει τὰ συλλυπητήρια αὐτοῦ πρὸς τοὺς σεπτοὺς Γονεῖς, τὸν Σύ-

ζυγον, καὶ τὸν Ἀντιβασιλέα Κωνσταντῖνον Διάδοχον, ἑταῖρον τοῦ Συλλόγου, καὶ διακόπτει ἐπὶ μῆνα τὰς ἐργασίας αὐτοῦ, εἰς δεῖγμα πένθους.

Ἐγένετο καὶ ἐψηφίσθη ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1891.

Ὁ πρόεδρος
Σ. Κ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ὁ γενικὸς γραμματεὺς
Μ. Π. Λάμπρος

Συμφώνως μὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο τὸ προεδρεῖον ἀπέστειλε τὰ ἐξῆς τηλεγραφήματα.

Α. Α. ΜΜ. Βασιλεῖα καὶ Βασίλισσα τῶν Ἑλλήνων, Ἰλνίσκοε

Σύλλογος Παρνασσὸς ἐκτάκτως συνελθὼν ἐν πένθει ἐκφράζει λύπην ἐπὶ μεγάλῃ συμφορᾷ.

Ἀντιβασιλεῖα Κωνσταντῖνον Διάδοχον, Τατβίον

Ἐπὶ μεγάλῃ συμφορᾷ Σύλλογος Παρνασσὸς ἐκτάκτως συνελθὼν ἐκφράζει βαθεῖαν-αὐτοῦ λύπην Υ. Β. Υ.

Α. Α. Υ. Μέγαρ Δοῦκα Παῦλον, Ἰλνίσκοε

Σύλλογος Παρνασσὸς συνελθὼν σήμερον ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει ἄγει πένθος καὶ ἐκφράζει τὴν βαθυτάτην λύπην του διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὑμετέρας σεπτῆς συζύγου μεγάλης Δουκίσσης Ἀλεξάνδρας, ἡμετέρας δὲ πεφιλημένης βασιλόπαιδος.

Εἰς τὰ τηλεγραφήματα ταῦτα ἐλήφθησαν αἱ ἐξῆς ἀπαντήσεις:

Πρόεδρος Συλλόγου Παρνασσῶ, Ἀθήνας

Εὐγνωμονοῦμεν διὰ συλλυπητήρια Συλλόγου. **Γεώργιος**

Σύλλογον Παρνασσῶν, Ἀθήνας

Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως.

Κωνσταντῖνος

Μπαλάνον πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ, Ἀθήνας

Εἰμι λίαν συγκινημένος ἐκ τῶν αἰσθημάτων τοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ καὶ ἐκ τοῦ ἐνδιαφέροντος ὅπερ λαμβάνει ἐν τῇ συμφορᾷ μου.

Παῦλος

Τελεσθέντος ἀγιασμοῦ τῇ 20 ε. μηνὸς ἤρξαντο τὰ μαθήματα ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ἀπόρων Παιδῶν, ὑποδιηρέθη δ' ἐφέτος ἕνεκα τῆς μεγάλης συρροῆς καὶ τοῦ μεθοδικωτέρου τῆς διδασκαλίας ἢ α' τάξις εἰς τρία τμήματα. Τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων ἐτοποιηθεῖται ὡς ἐξῆς:

Ε' τάξις ὁ κ. Π. Κυπριώτης ὁ καὶ διευθύνων· Δ' ὁ κ. Ἀνδρ. Δριβελόπουλος· Γ' ὁ κ. Κωνστ. Πιέτρης· Β' ὁ κ. Νικ. Μεταξᾶς. Α' τάξις γ' τμήμα ὁ κ. Νικ. Καρνέσης· Α' τάξις β' τμήμα ὁ κ. Ἡλίας Κοντός· Α' τάξις α' τμήμα ὁ κ. Γεώργ. Ἀγγέλου. Βοηθὸς δὲ ὁ κ. Α. Παπανδρέου.

Ἐνεγράφησαν δὲ μαθηταὶ μέχρι σήμερον 596.